

652 / 2
1986

ISSN 0134 3459

ქართული

2
1986

1965
1966

ქოროსი

გამოცემის
გამოცემის

28-მ

წელი

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

საქართველოს მფინალთა კავშირებსა და ახარის განყოფილების ორგანო

რა მშვენიერი ზღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მოშავალი, ძვირფასი პედიტ...
ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის ფანჯარა
ადმოსავლეთით და დასავლეთით.

გ. ტაბიძე

2

1986

მარტი
აპრილი

გატეხი

შინაპრისი

აოფშია, პაროზა

ქსენია მგავია. ლექსები	3
ნათელა კასიძე. მეოთხე შვილი	
(ძოთხრობა)	6
მუჟუნა საჯიშვილი. ლექსები	13
ბაბო სვედელიძე, ათი წლის შემდეგ	
გამსვლილი სიყვარული (მო-	
თხრობა)	16
ლალი თოთაძე. ლექსები	19
მადონა სინარულიძის, ნათია ჯა-	
ნელიძის, მაია მესხის, ლიკა	
ქობალავას მინიატურები	22
დინარა კასრაძის, გულნარა ბო-	
ლქეძის, რუსუდან შოვნაძის,	
ნინო საგანდელიძის, ნინო ქი-	
ქავას, ნონა კეკელიძის, ანა	
გრძელიშვილის, ციცინო ზიუ-	
ზიუძის ლექსები	26
შოთა როფვა. ელესა (რომანის	
ფრაგმენტები).	29

აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

ნარკვევები

შარლოტა ქორიძე, კვალი სხივ-
მოსილი 42

ჯეჯილი

მინდია უჩანეიშვილი. ია (მოთხ-
რობა) 46

ახალი თარგმანები

ჟორჟ სიმენონი. მეგრე ლიეჟში
(მოთხრობა, თარგმნა ირა არეში-
ძემ) 50

წერილები

თინა შიოშვილი. ზნეობრივი აღზრ-
დის ტრადიციები ქართულ-ხალ-
სურ პოეზიაში 58

ნანული ნოღაიძელი. აჭარული სა-
მზარეულოს ტრადიციები და ლე-
ქსიკა 63

ლილი ჩხაიძე, ამირან კახიძე, ახა-
ლი ცნობები აფსაროს-გონიოს
შესახებ 68

იოსებ მეგრელიძე. ექვთიმე თაყაი-
შვილი. 72

მალხაზ სიორიძე. ბათუმის სა-
კითხი ტრაპიზონის კონფერენ-
ციაზე 77

კრიტიკა და პიბლიოგრაფია

ნელი დუმბაძე. ეპოქის კვალდა-
კვალ 81

სოსო აბაშიძე. ლამაზი იმედი 88

ცნული ქვლივიძე. „ვარსკვლავთ-
ცვენის“ ზნეობრივი მოტივი 91

გასულ ორ თვეში 94

მთავარი რედაქტორი
ალექსანდრე სამსონია

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახმედიაძე,

გიორგი ბაჩიაშვილი,

ვუტაბ გორგინიძე,

მამია გარუნიძე

(პასუხისმგებელი მდივანი)

შოთა ჯორიძე,

დავით თედორაძე,

გიორგი სალუშვაძე,

ჯემალ ქათამაძე,

ალექსანდრე ჩხაიძე,

ფრიდონ ხალვაში,

დავით სასუხაიშვილი,

ჯემალ ჯაყელი.

რედაქციის მისამართი: ბათუ-
მი, ენგელსის ქ. № 21. ტელ.
3-83-71.

გადაეცა წარმოებას 3.2.86, ხელმოწე-
რილი დასაბეჭდად 19.2.86, საგამომცე-
მლო თაბახი 4,8, შეკვეთის № 644, ემ
01657, ქაღალდის ზომა 60×90¹/₁₆, ტი-
რაჟი 5.000.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა,
პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის სა-
ქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აჭარის
ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო გაერ-
თიანება, ბათუმი ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузин-
ской ССР по делам издательств,
полиграфии и книжной торговли,
Полиграфическое производственное
объединение Аджарской АССР,
Багуми, ул. Р. Люксембург, 20.

სიტყვა ახალგაზრდობას

სინათლით სავსე,
ნამივით სუფთა,
ქვეყნის სიმდიდრედ თქვენ მეგულებით;
ღურჯი იების დაგყვებათ სუნთქვა
და მხრებით დაგაქვთ გაზაფხულები.

ამოანათებს დილა ცინცხალი
ოქვნი ღამაში სულის სარკმლიდან;
თქვენ შემოგხარით იმედის თვალით
მიწა, სამყარო და გალაქტიკა.

თქვენ გიცქერით და
რწმენით ვივსები,
გულში ზიხართ და
მზედ მეთბუნებით,
თქვენი ხილვებით,
თქვენი სიზმრებით,
დაუცხრომელი თქვენი ბუნებით.

და თუ სიმღერა დღემდე გადავდე,
წრფელი და მწველი, — თქვენი გულივით,
თანაც მადლეებს,
თანაც მადარდებს,
გაუმხელელი სიყვარულივით.

თუმც დამაფრქვია ჟამმა ფიფქები,
ყრმობის ოცნებებს ვეღარ ვეხსნები,
ესევე თქვენთან ვარ ჩემი ფიქრებით,
დაუწერელი ჩემი ლექსებით.

ახალგაზრდებო, ღზინს და გასაჭირს
ერთად შევხვდეთ და
ვერვან გაგვითიშოს;
დაე, სხვაობა ჩვენი ასაკის
ვის როგორც სურდეს, იანგარიშოს!

ვიაროთ, დავეძმოთ გზები ადვილი,
როგორც ჩვევიათ მამაც მთამსვლელებს,
და თუ ჩამოვრჩით, წლებით დაღლილი,
ვიცი, მოხვალთ და ხელს შემაშველებთ.

ჯერ კი ფიქტები მზეზე ღზებთან
და კადევ ღამაზ დღეებს მოველი...
ალალი გულით მომირთმევია
თქვენთვის ღოცვაც და სამადლობელიც!

მარად და ყველგან

არ გიძებნია,
უკვდავებამ მოგაგნო თვითონ,
მაინც რა გენთო სტრიქონებში —
ჯადო თუ ზვითო?

რომ ქვეყნის ორგულს
ლაზვარივით გულში ატაკე,
ერისკაცობას სიბრძნე შენი
მიუსადაგე.

საწუთრო ნისლით დაუბინდე
ცრუთ და ორპირებს,

და „წმინდა სიტყვა

„უშიშარად ხალხში“ მოპფინე —
აყვავებული მთების,
მწვანე ხოდაბუნების,
ბორკილთა მსხვრევის
და მონობის არდაბრუნების.

მერე შესძახე:

— ჭირსა ყოველს
არ შევლის მალვა,
ჩატეხილ ხიდზე,

შვილო ჩემო,
ვერ შეძლებ გავლას,
გამოიღვიძე
და დასავლობს ზურგი აქციე,
ეგდოს გუბეში,
ვინც მზის ჩქერებს გუბე არჩია,
ტყვიით განგმირე
აყოლილი ბედისწერაზე,
უკეთურობა ჩამოჰკიდე
სასრჩობელაზე.

...კენესოდა,
თრთოდა სული შენი,
ჩანგზე გაბმული,
და ყურს გიგდებდა საუკუნე
სულგანაბული,
მზეჩაუქრობელს რომ გულიდან
ამოგეტანა:
„მარად და ყველგან,
საქართველოვ,
მე ვარ შენთანა!“

დეღვიანი ფიქრებით,
საოცნებო ფერებით,
მელნით მოსერილ ხელებით
და უმწეო პეკარებით

დღეებს — უღვთოდ გაფრენილს
ველარ დავედვენები,
მაგრამ სულში წკრიალებს
მოგონების ზარები:

სასოებით ვფურცლავდი
ყდებგაცრეცილ რვეულებს
და მთრთოლვარე თითებით
ლექს მისამართს ვაწერდი:

„ლანჩუთი,
რედაქცია „დამკვერელი

კოლმეურნე“ —
მახლობელი,

კეთილი,
საყვარელი გაზეთი!

მისკენ მიმაქროლებდა
ოცნება თუ მირაჟი
ფრთებშესხმული ვსვდებოდი

გზად მეგობარ გოგონებს,
რად მეძია მე მისი
ფორმატი და ტირაჟი,
თუკი გულში მინთებდა
უცხო ჭიაკოკონებს?!

სიხარულის ცრემლებო,
გზნებაჲ პირველყოფილო,
რა საყვარლად მიღიმით
და მინათებთ შორიდან!
„დამკვერელი კოლმეურნე“ —
უნაზესო დობილო,
სახელგამდიდრებულო
„კომუნისტურ შრომითა!“

ეგ სახელი გამშვენებს,
მზიანობ და კელაპტრობ,
შენი წყაროს ჩუხჩუხი
არასოდეს დაშრება,
ბევრსაც მოწყურებოდე,
ბევრსაც გულით ენატროს
შენს, მაღლიან ფურცლებზე
რითმის გათამაშება!

ვერ აგიყვავეთ სამარის მიწა,
ამაზე ფიქრი მდლის და მაწვალებს,
ზოგმა უგულოდ,
ზოგმა უვიცად
ან იქნებ უღირს შვილად ჩამთვალეს.
ღუმილი გულზე მაწვება ჩრდილად,
მაგრამ სიტყვაში არვის ვეჩრები;
ოდესმე მოვალ, გიამბობთ წვერილად,
ჩემს სიყვარულში არ დაეჭვდებით.

მეოთხე უპილი

ყვერის დახურული პატარა ფიცრული სახლი. ღამაში, თლილი ქვე-
ბით შემოღობილი ეზო-კარმიდამო.

კარგი სანახავი იყო თხეების ჭიდაობა. სოფლის გოგო-ბიჭები წამოს-
კუბდებოდნენ ხავსიან ყორეზე და იქედან აქეზებდნენ ისედაც გაჯიუტე-
ბულ თხეებს...

— მიდი ჭრელა... მიდი!..

— შავია მოგებული.

— არა, ჭრელა!

ბავშვების ყიჟინი.

შესასვლელთან:

მიმოყრილი მიწიანი ფეხსაცმელები,

გაჭვარტლული ვედროები.

შინით:

შვი, დანით ნაფხეკი კედელი.

თარეებზე — ჯამ-ჭურჭელი.

სექეზე — აკეცილი ლებ-საბანი.

კედელზე — მამაკაცის ფერგადასული სურათი.

ბუხარში გრძელ, მსხვილ ჯაჭვზე ჩამოკიდებულ შავ ქებაში ღობიო
ტუყტუყებს. გვერდზე, ორ პატარა კეცზე, მჭადი ცხვება. იქვე შავად შემო-
სილი, კერპი შესახედაობის დედაკაცი ფუსფუსებს. მოუსვენარი მიხრა-
მოხრა აქვს. თავისუფალ დროს:

თხის მატყლი,

საჩეჩელი,

თითისტარი.

წანდისჩხირები,

ოთხი შვილის წინდები.

ეჟერი — დედის მარჯვენა და იმელი:

შავტუხა სახე,

ნახშირით თვალები,

დედის მსგავსი.

— დიდ ნენესთან გადავალ, გადმა სოფელში. — მორიდებით დედას.

— სადამოს გადადი, უფრო გაუხარდება. — ჩაილაპარაკა ფატიმ და ლობიოს ხის კოეზი დაურია.

— ჰო, მართლა, ღურსუნ ბიძას ბიჭი თავმჯდომარედ დაუნიშნავთ, გაიგე? — თქვა ახალგაზრდა თავმჯდომარის ღანიშენით რატომღაც აღტაცებულმა.

ეთერის სიტყვებს ყურადღება არ მიაქცია. ქვაბი ჩამოდგა. კერის ძირში, ხის ჯორკოზე, ჩამოვლია. ლობიოს ამოღესვას შეუდგა.

ეთერმა კითხვაზე პასუხი რომ ვერ მიიღო, თავი დახარა. სიტყვის უთქმელად ეზოში გავიდა. უმცროს ძმებს დაუწყო ცქერა, ომობანას თამაშში რომ მიძალუღიფენენ აქა-იქ.

— ბახ... — ხუსიკო, მოგაგალი... ფეხში დაგჭარი, ჩამოი! — სიხარულით ჩამოსტა სახლის სასურავიდან აკაკი.

— ფეხში საიდან დამჭრიდი?! ეთერი მეფარებოდა, შენ მაშინ ეთერი მოიცილავს, ჰი, ჰი...

— თქვენ შტერებო, ბრძოლა შეუძლია ხელში დაჭრილსაც, ფეხში დაჭრილსაც. ნუ კამათობთ, — დაშოშმინება დაუწყო ძმებს.

აკაკიმ დოინჯი შემოიღება და დას მიუბრუნდა.

— მე ფეხში დავჭერი, ცალ ფეხზე რაფერ დადგება?! მოკლული ხარ! — მიუბრუნდა ძმას — ახლა ორი დარჩით.

ძმების კამათზე დამ ჩაიცინა. ორიოდ წლის წინ თვითონ თამაშობდა ომობანას.

ეზოს გარეთ გავიდა. ძროხებს მოძებნის, დედას გაუხარდებაო, უთქმელად რომ გამოდენის.

აღმართი აღია. ბილიკი სულ მაღლა-მაღლა მიიწევდა. ორივე მხარეს შქერნალი გაფენილიყო. დაღმართზე დაეშვა. ...დაღმართიც ჩაათვა, გაივარდა და უცებ...

— ეთერ!

„მერაბ?“

მაღალი და გამხდარი.

ჯანმრთელი, დაკუნთული.

მეტყველი თაფლისფერი თვალები.

ხშირი თმა და სანდომიანი სახე.

— ეთერ, საით? — გაუცინა — მე თქვენთან მოვდიოდი, შენ საით? ქალიშვილს ბინდმა გადაურბინა სახეზე.

„როგორ არ მინდოდა მასთან შეხვედრა“.

უპასუხოდ დატოვა. შებრუნდა და წავიდა. „რატომ?... რატომ არ მოხდა?“

თვალეზგაფართოებული მერაბი გაუნძრევლად იღვბ. ამას მოეღუ-
და დანიშნულისაგანს.

— ეთერ, რა მოგდის? — დაადენა ზურგსუკან, — რამ შეეძალ ასე?!

— ჩამომეცადლე გესმის.ღმერთო, რას ვამბობ!..“ მეველთვის
ესეთი ვიყავი, არ შეეცვლილვარ. ოღონდ... ოღონდ არ შემთქმია... გამი-
გე? არ შემთქმია. არა, არა, არ დაიჯერო, მე შენ არასოდეს მყვარები-
ხარ, მომწონდი და ეს იყო, რაც მე სიყვარული მეგონა, თუმცა

— ეთერ!

— წავედი.

— არ დაძღუბო!..

— შენ მაშინ დაღუპე თავი, როდესაც ათასნაირი ტყუილთ დედის
კალთას ამოეფარე. აი, მაშინ შემთქმედი შენც და ჩემი თოიცი. უდმყოფობა
მოიგონე. ქალაჩუნა ყოფილხარ, მერაბ! სჯობდა, წასულიყავი... გმირად
ჩათვლიდი, დაგიტირებდი, როგორც საქმროს... თფუ!

ჩაღინება:

„მაინც ჩემი იქნები“.

* * *

ენძელეები აყვავდნენ. იებმაც დაიმშვენეს თავი. სადღაც ჩვეუ-
ლი აყვირდა და მშრომელმა კაცმაც აიღო ხელში ბარი და თხი.

ექვსი წლის განმავლობაში მოხუცებისა და ქალებისძრა იყო მი-
ტოვებული ცხემლარის კოლმეურნეობა. და აი, სულ მოუღწევლად, ახა-
ლგაზრდა თავმჯდომარის გამოჩენამ სიხარული გამოიწყო წვერებს შო-
რის. ეხლა მაინც გვეყოლება პატრონიო, მაგრამ..

— ჯერე ბაღანაა, ჭო, მაგი გვიხელმძღვანელებს ჩვენი — თოხის ტა-
რზე ჩამოვდა ხუსეინი.

— ბაღანაა ამხელა კაცი? სისულელეებს ნუ წამორობე მთელი რუ-
სეთი და ევროპა ბრძოლით მოიარა. იარაღით ხელში მტენი ბრძოდა. ცუ-
დიც ნახა, კარგიც ნახა. ჩვენ რა ვნახეთ? არაფერი! — ყელს გასაგონად
თქვა ბრიგადირმა.

ჯადილობა მოახლოვდა. ეთერი ყველაზე უმცროსია და წყალს მოი-
ტანს!..

მზე გადაიხარა. დაბავიანა წყლის მოტანა.

— სად დაიკარგა ი გოგო?!

მირბის... ორივე ხელში გუგუშები უჭირავს.

უცებ, ფლოქების თქარათქური...

გზას უთმობს, ეშინია.

თავმჯდომარე, შორიდან ჯარისკაცი რომ ეგონა.

სამუქალო ტანი, ფართო მხრები,

შავი თვალების შუბლსქვეშიდან გამოხედდა.
აწივის ცხვირი, ნაჭრილობევი შავტუხა სახე.

„ვაიმე“.

თვალების მორცხვად დახრა.

— გამარჯობა, ეთერ! — მიესალმა. პასუხი რომ მიიღო, ჩამოქვეითდა, წყაროს წყალს დაეწაფა. თვალი შეავლო თლილ ქვებს და წარწერას მიაჩერდა. რამდენჯერ უცდია ბავშვობაში ეს წარწერა ამოეკითხა, მაგრამ ამაოდ.

— ეთერ, დაკვირვებისარ?

— სულ არ ემჩნევა!

— ვინ იცის, რამდენი საუკუნის წინაა ამოკვეთილი. თუ არ დააკვირდი, ვერც შენიშნავ.

— რა საინტერესოა! — თვალები აუკიაფდა.

— მოდი, მოდი, ჩამოჯექი ცოტა ხანს, — შუბლსქვეშიდან ახედა უხერხულად ალექსილ ქალიშვილს. ალერსიანად შეავლო თვალი დახრილ წამწამებს და ხის მორზე მიუთითა, ჯერ თვითონ ჩამოჯდა. გოგონამ გაიწია, მაგრამ...

— არა, წავალ ახლა, ხალხი მელოდება... — თითქმის ჩურჩულით წარმოსთქვა, წყლით სავსე გუგუშებს ხელი დაავლო.

— მოიცადე, ერთად წავიდეთ... — ვაჟი ფრთხილად შეეხო მის გრძელ თითებს და გუგუშები ისევ ძირს დაადგმევინა.

ეთერი შეცბა. უნდა მოშორდეს აქაურობას, თორემ ვინმე დაინახავს და რას იტყვიან.

გადაწყვიტა, მაგრამ ფეხი ვერ მოიცვალა. „ნენე, რა თვალები აქ...“
— რა, გაგიფიქრე! დედა ხომ მოძკლავს!..“

ვაჟი დაიხარა და...

— ვაიმე!..

ქალიშვილმა ხელები აიფარა სახეზე... აღმური უწვავდა ტუჩებს. ტიროდა. როგორ ეზიზღებოდა და თან როგორ უყვარდა.

— მაპატიე, ვერ დავძლიე თავი, — ჭაბუკი სულ ახლოს მივიდა გოგონასთან, მთრთოლარე თითებით შეეხო გრძელ თმებს, ფრთხილად ჩამოაშვებინა ხელები და ჩურჩულით უთხრა:

— ნუ ტირიხარ... წავიდეთ ახლა!

— სად?

— სად და... ჩემთან!

— შენთან?.. მე?.. ვაიმე, როგორ დავაგვიანე! — თვალის დახამხამებაში დაავლო ხელი გუგუშებს და მოჰკურცხლა.

ცაცხვის ძირში, დიდ, მწვანე მოლზე, კოლმეურნეობის წვერებს სუფრა გაეშალათ. იცინოდნენ, ხუმრობდნენ, ყვებოდნენ ამ მთის, იმ მთის,

ეთერმა ვერ აუბა მხარი. დროდადრო შეჩერდებოდა. გაიტრუნებოდა. გა-
მალებით უცემდა გული.

— რა მოუვიდა ამ გოგოს?!

თავმჯდომარე ხალხში გაერია. ვის ნამუშევარს უწუნებდა და ვის
უქებდა კიდეც. ბრიგადირს ახალ-ახალ დავალებებს აძლევდა.

ეთერი ღელავდა. იმ წუთში აღარ შეეძლო ხალხში ყოფნა, ისიც ნუგ-
ზართან ერთად. ავადმყოფობა მოიმიზეზა და ბრიგადირს წასვლა სთხოვა.

— თავმჯდომარე თუ გაგიშვებს, წადი!

ეთერისა და ნუგზარის თვალები ერთხელ კიდეც შეხვდნენ ერთმანეთს.

— წადი! — ღიმილით ანიშნა.

— მოიცადე, გოგო, გათვალული იქნები!.. ერთ-ორჯერ გადავიბერავ და
მორჩები. — თოხი გვერდზე მიაგდო ულფეთმა, ეთერს გვერდზე ჩამოუჯდა.
ლოცვა და მთქნარება.

გადაბერვა და ბუტბუტი გაუგებრად.

ზშირი წამომახილი:

— აჰ, თვალისაგან არ მოუკლავთ?!

* * *

სიყვარული მალულად.

ჭორიკნობა სოფელში:

— დევესენ ამ გოგოებს თვალები... რა დრო დაგვიდგა, აღარც ღედას,
აღარც მამას ეკითხებიან.

— მაინც გავეყვები!

შეიცხადია დედამ.

— გვიანია. სად იყავი თავის დროზე?

ფატიასთან კაცის გამოგზავნა.

— ნიშნობა დავაჩქართ.

ტირილი.

ლოგინად ჩავარდნა.

ნიშნობა:

— არ გავეყვები, თავს მოვიკლავ!

მუქარა:

— სუთ შეილიანს გაგაყოლებ, იცოდლე!

— მხოლოდ იმას!..

— შეილობიდან ამოგაგდებს!

— მხოლოდ იმას!..

* * *

სექტემბერი ილეოდა. სოფელში კი ისევ თბილი ღდეები იდგა. ჰაერი

ასე გამჭვირვალე იყო, როგორც ზაფხულში, მაგრამ აღარ დაფრინავდნენ მერცხლები.

კოლმეურნეობის თავმჯდომარე — ნუგზარ კომახიძე დილიდან არ იყო გუნებაზე. „ბოხნა მიუტანიათ, დამთავრდა ყველაფერი“.

ქათმის კრიახმა გამოარკვია: „მელამ წვილო კიდეც ერთი“. წამოდგა. ეთერის სახლის გვერდით მოკლე გზით აიარა — გულსთქმას მიჰყვა.

დედა-შვილის კამათი შემოესმა შინიდან. ნაბიჯს უკლო. შეჩერდა. კამათი ნელ-ნელა ჩხუბში გადაიზარდა.

— სხვას არ გავყვები!..

„შენი ჭირიმე, გოგო!“ — გული სიხარულით აევსო. მიიხედ-მოიხე-ლა. „რას იფიქრებენ, აქ რომ დამინახონ ატუზული?“ და ის იყო ნაბიჯის მოცვლას აპირებდა, რომ ოთახიდან შეშინებული აკაკი გამოვარდა.

— ჯოხით ცემს, ნუგზარ ბიძავ!

— ვის?

— ეთერს!

ნუგზარს ტანში გასცრა, ბოლმისაგან გული ყელში მოეხვინა, ყველა-ფერი დაავიწყდა, თავმოყვარეობაც და თავაზიანობაც. ორიოდე ნახტომით გადაჭრა ეზო.

ფატიმ თვალებს არ დაუჯერა, ამას ვის ეხედავო, ეთერზე დასარტყმე-ლად გამზადებული წკეპლი ნუგზარს შემოუბრუნა:

— შენ?!. შენ აქ რა გინდა?!

ნუგზარმა ეთერს გადახედა. ტირილისაგან თვალები დასიებოდა.

— დაწყნარდი, ფატი ბიცოლა! — ლმობიერად მიუდგა ნუგზარი, თუმ-ცა სიბრაზისაგან კანკალებდა — მომწყინდა ამდენი ჩხუბი, მითქმა-მოთქმა, აყალმაყალი... თქვენ არ მოგწყინდათ?.. მე არ გეცოდებით მაგრამ, თქვენი შვილი შეიცოდეთ. განა ასე გსურს სიცოცხლეშივე უყურო მის ტანჯვა-წამებას? — თქვა და ქალს გადახედა. დაღარულ სახეზე ბევრი რამ ამოი-კითხა.

— ჩემი საქმე მე ვიცი!... ამ ოჯახს კაცის ხელი არ დაკლებია, მერაბი ჩემთან ტრიალებდა, როგორც ჩემი უფროსი ვაჟი, მხარში მედგა. თუ შენ-ვერით ფრონტზე არ წასულა და არ მოსულა, იმისათვის დავიწყნოთ?.. აი, ჩემი ქალბატონი, ორი წელი ღანიშნულია და ახლა მიწუნებს სასიძოს. შენ აუბნე გონება!..

გაცხარება.

დედაქალთან მოთმენა.

ფატი:

— ეს რა დღეში ჩამაყენა, მეზობლებო, გოგო გადამირია!

სოფლის ახმაურება.

ფეხები ცხელ წყალში,

თავზე ცივი ტილო,
სირბილი მარჩიელთან, მკითხავთან, ნახევრად შემოილი გოგონა და
წყნარება.

„ოჯახის უფროსი მაინც მყოლოდა“...

* * *

შემოდგომა იწურებოდა. ციოდა. ზშირად წვიმდა. დროდადრო თოვდა
კიდევაც. როგორც ყოველთვის, დილით ძალიან ადრე გაიღვიძა ნუგზარმა,
სწრაფად ჩაიცვა, პირზე წყალი შეისხა და შინიდან უხმაუროდ გავიდა,
ბრიგადირის სახლისაკენ დაუყვა. გზაში ფერმის გამგის შეილი — მერაბი
შემოხვდა. ნუგზარს არ ესიამოვნა მეტოქესთან პირისპირ შეხვედრა. სუნ-
თქვა შეეკრა. არც მერაბი ჩანდა კარგ ღელში.

— თავი დაანებე ეთერს!.. ვესმის? დაანებე! გთხოვ. ვაჟაცურად
გთხოვ! შენს ჩამოსვლამდე მე ვუყვარდი. ჩამოდი და აირია ყველაფერი, —
თქვა და სისხლიანი თვალები ნუგზარს მიაშტერა. — შენ თავმჯდომარე
ხარ და არ გაქვს უფლება. გაიგე?.. არა გაქვს, არა!..

ნუგზარმა გაკვირვებული გახედა, პირდაპირ პასუხს აერიდა და გზა
გააგრძელა.

მერაბმა მწარედ ჩაიცინა, შურით გააყოლა თვალი მიმავალ ნუგზარს.

* * *

მთვარე ამოსვლას აპირებდა მთის კენწეროდან. ვარსკვლავებით მოჭე-
დილი ცა იდუმალებას მოეცვა.

აივანზე იატაკმა დაიჭრიალა. ნუგზარი მიხვდა, არ ეძინა ღელს.

წამოდგა, აივანზე გავიდა.

— რატომ არ ეძინავს, შეილო? — შემოესმა.

— არ ვიცი — გამოეპასუხა. უკვირდა რატომ მაინცდამაინც ამაღამ
არ ეძინა ღელს. ზომ რაიმეს არ გრძნობდა?!

* * *

მოულოდნელად ფერმის გამგესთან სიტყვის გატეხვა.

— ნიშანი... უკან უნდა წაიღოთ.

— რაო?! არავითარ შემთხვევაში!

— სხვა გზა არ არი...

ჭორიკნობა სოფელში:

— მაინც გაიტანა თავისი.

ღელა:

„მეოთხე შეილი აღარა მყავს“.

მერე მწარედ ჩაიცინა:

„ასე მე როგორ დამემსგავსა!“

ბედის ვარსკვლავი ძკლავებზე მიწევს,
ძაოსებს, როგორც სიგიჟე გრძნეულს
და შორს, სივრცეში განფენილ სივრცეს
ვიოკებ, როგორც საკუთარ სხეულს.

ბედის ვარსკვლავი ძკლავებზე მიწევს,
ვარ დაკაწრული ღამის ცდუნებით...
მოვა რიჟრაჟი, გადამკრავს შოლტებს
და ჩემს ტკივილში გავიტრუნები.

მოვა რიჟრაჟი — ყვითელი ელდა,
ესვრან გრძნობებს — ძალგაცლილ ჩიტებს,
ქარში გაბნეულ სინანულს ვეცნავ
და ვქარავ, როგორც სამზითვო ჩითებს.

სევდა — სიყვარული...

სევდა — სიყვარული, სადა ხარ,
რატომ მიჩუმდები, მიიმაღე,
რომელ აღტაცებას მოეფარე;
სევდა — სიყვარული, სადა ხარ,
ნეტამც არყოფილი დაგარქვა,
ნეტამც არ მესიზმრო არასოდეს...
ისე დაგივიწყო, არ მახსოვდე,
განა ქვისგულა ვარ, განა ქვა?
სევდა — სიყვარული, ნუ მოხვალ,
მხოლოდ სიშორიდან მომანატრე...
ღამე თეთრი რქებით გამიფატრე,
ღრუბლებს ზემოდან ჩამომტირე...

სევდავ — სიყვარულო, ნუ მოხვალ...
თორემ ვიცი, ვიცი, რაგვარ ხარ,
წესსა შენსა შენვე განასრულებ...
ამიხდები და დამასრულებ...
მხოლოდ სინანულით დამდაღავ...

ვინ იყავ, მაინც...

ვინ იყავ, მაინც, ვინ იყავ მაინც
ჩამოსახსნელი მაღალი ცაი,
იულებელი ციხე-გოდოლი
და გაფრენილი ქარში ფოთოლი...
მე ყველა ფოთოლს დავედობილდი
და ყველა ციხეს შევეკარ ზავით...
მყოფნიდი მხრებზე ჩამოთოვლილი
და ჩამოვლილი ქარქედის ზვაი...
ერთხელც მეგონა, გრძნეულ ქალივით
მოვარეულ დამეს მეც გაგითევდი
და შენს თითებში ღურჯი კვამლივით
აბოლდებოდა ჩემი ფიქრები...
ეწამლებოდა არეულ ქარებს
და ცრემლიანი სულის გვირილებს...
ვინ ეყოფილიყავ, ღმერთი თუ ქალი,
რომ დაგენახა ჩემი ტკივილი...
ისევ ვიხსენებ სიგიჟეს ბავშვურს,
დღეებს, რომელიც ცრემლით ერთობა...
მე დაქუჩოქებ ერთადერთ ასულს, —
ჩემს ნაოცნებარ ერთადერთობას.

დამკარი ფრთები, ქარბორობალავ,
დამკარი ფრთები,
ამიწრიალე პაპის სამგაღე
და გაუქმებულ ტაძრების გვერდით
ვით მაჭახელა, ისე დამცალე!

დამკარი ფრთები, ქარბორბალავ,
დამკარი ფრთები,
დასაფერფლი ვარ როგორც ნაცარი,
მოსათესი ვარ სამშობლოს გზებზე,
ვით ნემსიწვერას ლურჯი მარცვალი...
დამკარი ფრთები, ქარბორბალავ,
დამკარი ფრთები,
ჩემი სამშობლოს სიჩუმის ტყვე ვარ...
მახალეთ გულზე პირველი ტყვია,
ქორონიკონის ქონგურზე ვდგევარ...

ისევ მენატრები...

ისევ მენატრება შენი სახე,
ისევ ვიბუზები მწყერივით...
გული მტკიენეული შეგინახე —
თრთოლა-სინატრულის წერილი.
ისევ ვემინდვრები იალაღებს,
ისევ მარტოობას მიველტვი,
არას მონუგეშე
არას მთქმელი,
არას მოიმედე იმედით...
ისევ ჩავფრენილვარ მოკრძალებას,
ისევ ჩავნაცრულვარ კვარით...
ყველა ჩვეულებრივ მოცალე და
ცველა ჩვეულებრივ ქალივით...
ისევ მენატრები, სიყვარულო,
ისევ ვიბუზები ბავშვით...
ორად გაჩეხილი სინანულით,
ორად გაჩეხილი ვაზივით...

ათი წლის შემდეგ გამხელილი სიყვარული

აგვისტოს პაპანაქება. პერგამენტივით დახვეულან გამომშრალი ფოთ-
ლები.

ზღვა!.. გოგონამ გულზე მიიხუტა გადაშლილი წიგნი და ფანჯარას
აღკრა. გრილმა სიომ ჩამოირბინა, ქუთუთოებზეშუპებული მგზავრები გამო-
აცოცხლა და საუბრის ზასიათზე მოიყვანა.

— ჩვენებური არ უნდა იყო, ბიბიკო, შენ!

— საჩხერელი ვარ, ძია, ბათუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ვაბარებ,
ხვალ პირველი გამოცდა მაქვს ისტორიაში.

— დიდი კონკურსია, შვილო, აკერ ჩემი ქალიშვილიც, მეოთხე წელია,
ცოდვალობს და მუდამ ქულა აკლდება. ერთ ადგილზე ორმოცი-ორმოცდა-
სუთი მსურველი მოდის... რაღა ეგ დარგი აირჩიე, ალბათ, სკოლაში
ძლიერი მოსწავლე იყავი...

უამბოს ახლა ამ უცნობ კაცს, მისი ბავშვობის ფერადი მოგონებები
რომ დაკავშირებულია შუა საუკუნეების ციხე-სიმაგრე „მოდინაზესონან“,
ახლაც ამაყი, ცადაზიდული, ფიქრიან ნისლეებს რომ მოიბურავს მზრებზე,
მითაღქცეული ნათელას თმები ელანდება გოგონას.

თუ ის აუხსნას, ბავშვობიდან რომ აეკვიტა მიწისქვეშა საიდუმლოე-
ზათა ამოცნობის სურვილი, რაიც მას მერე უფრო გაუცხოველდა, არქეო-
ლოგებს ადევნებულმა ფეხშიშველა გოგონამ ყური რომ მოჰკრა, ციხის
მიდამოებში ნაბოვნ უძველეს ნამარხებში წინაქრისტიანული ხანის
ბრწყინვალე კულტურა აღმოჩნდა.

ერთხელ ციხის შიგნით მდებარე ჭაშიც ჩაიბარნენ ბავშვები. ციხის
მცველმა, ბაბუა ექვთიმემ, სხვრით როდი გაწეკებლა ცელქობისათვის, ტკბი-
ლად აუხსნა, ეგ საიდუმლო გასასვლელიაო ციხისა.

აბა, რომელი ერთი უთხრას ამ კაცს, უთხრას და გაუგებს კი? ვინ
იცის, იქნებ დასცინოს კიდევ. არადა, ღუმილიც სირცხვილია.

— ყველა საგანს კარგად ვსწავლობდი, მაგრამ ქართული ენა და ისტო-
რია უფრო მიყვარდა. — მაინც არ დატოვა უპასუხოდ მამისიტოლა თანა-
მოსაუბრის კითხვა და უცხო საზოგადოებას შეუჩვენელი ერთიანად გაწი-
თლდა.

— ღმერთმა ხელი მოგიმართოს, შვილო!

ბინდში კათოლიკური ეკლესიის ლამაზი შენობა დაცლანდა: „ხევის გამოცდის შემდეგ აქეთ წაპყვალ, ამ ეკლესიაში თურმე ოღონი ყოფილა“...

მატარებელმა უკანასკნელად მიაკივლა სადგურს. მგზავრები ნელ-ნელა სიბნელეს შეერივნენ.

...შთელი ღამე თვალი არ მოუხუჭავს. ირიფრაჟა თუ არა, ზეზეულად წაიხემა, მაგიდაზე მიმოფანტული წიგნები და კონსპექტები მიალაგა და ენგელის ქუჩას გაუყვა. სტუდენტთა საერთო საცხოვრებლის წინ შეჩერდა წინით. „ამ დიდ აუთენია ვინ აქნება ინსტიტუტში, გამოცდამდე ორი საათია დარჩენილი“. ნინოშვილის ქუჩა გადაკვეთა და ბულვარს გაუყვა.

აქა-იქ მოვარჯიშე სპორტსმენები ჰყვებოდნენ. ტბაში თეთრი კედლები ყელყვლაობენ, მოცეკვავე შადრევნებს შეუსვენიათ მხოლოდ, არც კარუსელზე ისმის ნორჩთა ჟივილ-ხივილი, დედებს სასეირნო ეტლებით თანდათან გამოჰყავთ პატარები, სანაპიროზე მედებს სევდიან ზღაპარს ჩურჩულებენ პალმები. წყნარი იდილია სინამდვილის შეგრძნებამ დაურღვია და ნაბიჯს აუჩქარა...

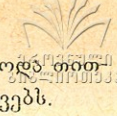
რატომ, რატომ მეტს არ მეკითხებიანო, გული წყდებოდა გამომცდელებზე, ისე მსუბუქად აბარებდა, თუმცა რაღა მსუბუქად, უკან ზომ მრავალჯერ თეთრად გათენებული ათწლიანი გრძელი ღამეები იყო. უცხო ენაში მიღებული ხუთიანი კი მართლაც სასწაულს ჰგავდა სოფელში სკოლაღამთავრებული გოგოსთვის, არასდროს თვალით რომ არ უნახავს რეპეტიტორი.

და აი, იგი სტუდენტია, ოთხასტორმეტი კაციდან საუკეთესოთა ოცეულში მოხვდა. მაინც, მაინც იოლად მოპოვებული ეჩვენება გამარჯვება ამდენი დაძახებული დღისა და უძილო ღამის მერე, პროგრამულს გარდა, რატომ არაფერი მკითხესო, ისევ და ისევ წყდებოდა გული. ბოლოს ყველაფერს შეეჩვია. გრძელი თმები და ბავშვობა ვერ დათმო თექვსმეტი წლის სტუდენტმა.

ფრიადოსნობა არასოდეს ყოფილა მისთვის თვითმიზანი. არჩეული სპეციალობა უყვარდა, ქართული სიტყვა უყვარდა, მერე ყველაფერი თავისით მოდიოდა, ფრიადებიც...

ერთი ქალისა ერიდებოდა კიდევ, პირველი ლექციითვე რომ დაამახსოვრა, შეაფარა თავი, მერე პირველ პრაქტიკუმზე პირველი ფრიადა რომ დაუწერა, ერთი სოფლელი გოგონას ცოდნით მოხიბლულმა და ბავშვავით გახარებულმა საქმები ეპითეტები არ დაიშურა მისთვის.

დღესასწაულს ჰგავდა „იმ ქალის“ აუდიტორიაში შესვლა. მზესავით ანათებდა თავისი აღსაზრდელებისთვის, იდიმოდა იშვიათად, ოდნავ შესამჩნევად. ყოვლისმომიტყეპელი, ბავშვური, კეთილი ღიმილით. სიყვარულის

გზას უჩვენებდა ახალგაზრდებს და გოგონაც თრთოლვით მიჰყვებოდა თითქოს ხელშესახებ და მაინც უზილავ სიკეთის და სიყვარულის სხივებს.

რატომღაც ეგონა თუ „კარგი“ არ იქნებოდა, გულს ატკენდა „იმ ქალს“, რომელმაც პირველმა სულ იოლად დაანახვა საკუთარი „მე“, რწმენაც მისცა საკუთარი თავისა, გულს ატკენდა იმ ქალს, ვისზეც „სტაჟიანი“ სტუდენტები მოკრძალებით ჩურჩულებდნენ.

ის ქალი კი ღაღის ინსტიტუტის დერეფანში თავისთვის, უხმაუროდ, ღაღის ღირსეული, დიდებული, ოდნავ სევდიანა, ამაყიც და მოკრძალებულიც ერთდროულად. მოწინააღმდეგეობით და სიყვარულით ესალმებოდა სტუდენტებს; ხშირად სხვა ფაკულტეტიდანაც ესწრებოდა ლექციაზე, თავისას ტოვებენ და მასთან მოდიან...

პირველი წარმატების სიხარულიც იმ ქალმა აგრძნობინა გოგონას. მისი ხელმძღვანელობით დამუშავებულმა თემამ „ყვავილთა სიმბოლიკა გალაკტიონის პოეზიაში“ — კონკურსებში გაიმარჯვა.

მერე ჩვეულებრივი გახდა წარმატებებიც, გამარჯვებებიც...

მერე სასწავლო პრაქტიკის დროს გვერდ-კონსპექტით მოწინააღმდეგეობით კარის ზღურბლს საყვარელი ლექტორის სამუშაო ოთახში, ზის ქალი წიგნებსა და ყვავილებთან განმარტოებული და შორიდან უდიშის ოდნავ შესამჩნევ, კეთილი ღიმილით.

როგორ ათბობს ეს ღიმილი! როგორ მატებს საკუთარი ძალების რწმენას და პირველი ფრიალი პრაქტიკაზეც, ფრიადები, მხოლოდ ფრიადები სახელმწიფო გამოცდებზეც.

მერე კი ყველაზე დიდი გამოცდა. პირველი დამოუკიდებელი ნაბიჯები, წინ ნამდვილი ცხოვრებაა, რომელიც სავსეა სიხარულის მცირე და იმედგაცრუების მრავალი წუთებით, გვერდით კი აღარ ეგულება ქალი — უფროსი მეგობარი, ვისაც ალაღად გაენდობა, რჩევას ჰკითხავს.

ახლა ყველაფერი უკანაა, მონატრება კი ყოველთვის ჩემთანაა. მომენტებით და თქვენი მსუბუქი სუნთქვა მესმის, ყმაწვილქალობის სიხარულს და თქვენს სევდანარევ ღიმილსაც ვხედავ.

თქვენთან მე ათი წლის განშორების შემდეგ მოვედი ისევ მორცხვი გოგონასავით თითისწვერებზე შემდგარი, მოვედი თავად უკვე მრავალი მოსწავლის აღმზრდელი და ორი შვილის დედა. მოვედი თქვენს ყოვლისმიმტვევებელ კეთილ ღიმილს მონატრებული უძღვები შვილივით. მოვედი სამი სისხლისფერი მიხაკით, რომ ამდენი ხნის შემდეგ თქვენთვის ჩურჩულით გამემხილა სიყვარული...

ს ე ლ მ ე ო რ ე ღ

მე მომაგონდა შენი სახე, ძველი მირაჟი,
შენი ნათება აღსავალთან და დასავალთან,
როგორც ყინვისგან დახატული სევდა მიწაზე,
განრწყინდა უცბად, ჩაიქროლა და დასამარდა.
ზარდაცემული უამრავი მარცხით და ომით,
ვღგებოდი ქვაზე ვარსკვლავების გრძნეულ სარხარში
და უფსკრულებთან პირდაბჩენილ, აღრენილ ლომებს
შენს მონატრებას ყვავილივით ვჩრიდი ხახაში.
მე მომაგონდა შენი სახე. შორი, უცვლელი,
რომელშიც დიდხანს თავგანწირვით ვმარხავდი თვალებს
და ბედისწიგნის ობმოდეულ, ყვითელ ფურცელზე
არბობებული სიხარულის წუთები ვთვალე.
ო, ბედისწერავ, ხელმეორედ შემოჰკარ ტაში,
წაშალე შუბლზე შენი სიტყვა მკაცრი და ავი,
გაღამიწიე ურჩი თმები და სისხლის ტბაში
შემოაცურე სიხარულის პატარა ნავი.
როცა ქვესკნელის კარიბჭესთან შევეწყვეტ გალობას,
მთვარე რომ ისევ შემახარბებს ზეცის მარმარებს,
სიყვარულიდან მომიტანე შენი წყალობა
და ხელმეორედ გამათამაშე.

თქვენს ბაგეებზე

ნაცნობ სახეებს კვლავ ვახსოვარ, ისევ მწყალობენ,
(უკვე ამოსდით ბაგეებთან მთვარე ნამგალა),
მათი თვალები ჩემს სახეზე ხეტილობენ,
ჩემი სახე კი რახანია ლეთამ განბანა.
თითქოს მათ სევდას ჩემი ცრემლი რწყავდა უღევი,
სამჩურჩულებენ: ჩვენს სულებში ისევ ბარდნისო,

შენს ბაგეებზე — ყაყაჩონი გათიბულები,
ჩვენს ბაგეებზე სურნელია ძველი ვარდისო.
მე კი თვალები გამქცევია უკვე საზიდან,
ორი პატარა დაუთმენი და შავი ლულა,
გაბეზრებულნი ჩემი სახის მტანჯველ მაზითა.
სხვა სახეებში შეპარულან და შემალულან.
რაც არ მხიბლავდა, მიბრუნდება თითქოს ღროებით,
მე თავს ვიბრუნებ, სხვა თვალები რომ არ განახოთ,
ჩემს ბაგეებზე გათიბული ყაყაჩოები
თქვენს ბაგეებზე უნდა დამარხონ.

ჯეჯილი ბანზე

ვშრიალეზ როგორც ჯეჯილი ბანზე,
და როცა ზეცას მოუვა თვლემბა,
მიხსენებს წვიმა მწირსა და ნამზევს,
ეველი მტერივით მარბევს და მოელავს.

ბავშვის გულიდან თუ კულულიდან
ამოსული ვარ და მტერს ჰგონია,
ვითომ ყანა ვარ მარტო ჩუმი და
სხვა საფიქრალი არა მქონია.

მაგრამ ჩემს პატრონს ვახსოვარ რაკი
და ცოცხალი ვარ, იმედი მეც მსურს,
ჩემს ფეხებზე მშვიდად ჰკიდია ჭრაქი,
შემოსხდილია ჯალაბი ფეშხუმს.

ჩემს ქვეშ სოფელი ცხოვრობს ნამდვილი
და ემზადება რომ მტერს ანანოს,
ვარ იდუმალი ვინმე მარტვილი,
მტრისთვის კი მხოლოდ მწირი ყანა ვარ,

მე ვარ იმედი და ზეცა დამბერს,
სანამ ვშრიალეზ და სული მიდგას,
ვარ ამოსული ჯეჯილი ბანზე
ბავშვის ცრემლიდან და კულულიდან.

როცა თბილის ტოტს შემოსული ნაყოფი ცვივა,
ჩემი სიმწიფის ჟამი დგება და მიწას ვწყდები,
მიწავ, მშობელო, შენს დამზრალ ტანს, სველსა და მცივანს,
დავუბრუნდები გაზაფხულზე საკუთარ ნებთ.

ჩემი მოყვასი: ქვა და ბუნქი, თოვლი და შხეფი,
მიმოფანტული კლდე-ღრეებში ძმები და დები,
ჩვენ გვევება ერთი წინაპარი, კეთილი ელფი
და ერთმანეთის სიახლოვეს გუმანით ვხვდებით.

მიერეკება გუთნისდედა შავ ხარებს ოჩანს
დასავლეთისკენ, ბილიკი ჩანს ვიწრო და მრუდე,
ირყევა მიწა და ჩემს წითელ ფრჩხილებზე მოჩანს
თქვენი ნაყოფი, ფოთოლცვენა და ჩიტის ბუდე,

თითქოს მე მქონდა უტურფესი, ლამაზი სახლი,
თითქოს მე მქონდა მშვენიერი, ლამაზი ბედი,
თითქოს ეკოცნიდი ყვითელ ტოტებს მიწამდე დახრალს
და სხვანაირი იყო ჩემი უცნობი დედა!

თითქოს მე შიგლით, თითქოს მნატრობთ, თითქოს მომცლით,
თითქოს დავბრუნდი ჩვენს სახლში და იქ არვინ იყო,
მე მეშინია, თითქოს ვიყოთ მამით ობლები,
არვინ მოგიხტეთ, არვინ გიმტროთ და დაგიბრიყვოთ.

მე მახსოვს თქვენი სახელები, მკაცრი და ურჩი,
ჯიუტ მხერაში ისევ ნახავს სიყვარულს სამყოფს
და ჩემი ღვიძლი ნათესავი — ასკილის ბუნქი
შემოდგომაზე ჩემი სისხლით შეღებავს ნაყოფს.

ასე მოვდივარ, ასე ვემებთ, გნატრობთ და გეტრფით,
თქვენთვის ვიღაცამ მიკანონა თავის გაწირვა
და როგორც ჩვენი წინაპარი, კეთილი ელფი,
ყველგან ვბრუნდები, ყველგან ვარ და ყველგან დავმტრწევარ.

მადონა სინარულიძე

მოლოდინი

„ზღვა იყო ისე მშვიდი და წყნარი, რომ აღარც მახსოვს, იყო თუ არა“...

იყო შემოდგომა, ფოთოლცვენა, იყო მონატრება. ოცნება, იყო ზღვა და ვიყავი მე. ლივლივებდა ლურჯი ზღვა და ასე მეგონა, ვიდაცის დიდ საოცრად ღამაზე და უძირო თვალებში ვიძირებოდი. თვალებს შემოდგომის ნაზი მზე ეალერსებოდა. ოქროსფერი სხივები ათიათას ციმციმა ვარსკვლავად მენთო თვალებში. წყნარად შრიალებდა ზღვა. პატარა ტალღები ეალერსებოდა პეტრას ციხის კალთებს. მესმოდა ზღვის ნაზი სუნთქვა, მესმოდა მისი ძახილი და ვიცოდი, რომ მასაც ესმოდა ჩემი. დაუოკებელმა სურვილმა შემიპყრო, — მიწოდდა დავწოლილიყავი ტალღებზე და ასე მეცქირა ლურჯი ცისათვის.

წითელი მზე დასავლეთისაკენ გადაიხარა. მეწამული გაზდა, მერე დამრგვალდა, ზღვას შეეხო და... ვარსკვლავებიც გაქრა ლივლივა წყალზე. გამახსენდა სტრიქონები: „მოსაღამოვლა და ელვარე მზემ უძირო ზღვაში დაიხრჩო თავი“.

ცას თაღზი დაეფინა, ზღვაც გაშავდა, გაბრაზდა, აღელდა, ამოიზენესა და ცისფერი თვალები დააკვესა, გაბოროტებული ძახილით, ქშენა-ღრიალით მიეხეთქა ციხის ბებერ კედლებს და ათიათას მარგალიტად დაცვივდა ირგვლივ.

მერე ზღვაურმა დაქროლა, თმები გამეწეწა, სახეზე შემომასკდა, სუნთქვა შემიკრა. ვგრძნობდი საოცარ ძალას და მსიამოვნებდა, რომ მცოიოდა, მაჟრჟოლებდა, ვბარბაცებდი და ხელებით ვეკიდებოდი ლოდებს.

მერე ღრუბლებიც აიფოფრა. გრგვინით შეასკდა ცის თაღს და წვიმა წამოვიდა. მოდიოდა მსხვილი წვეთები და ერთიანად მასველებდა.

„ქარი და წვიმის წვეთები ხშირი წყლებოდა, როგორც მწყდებოდა გული“. — ვიმეორებდი გაუთავებლად, მერე გამახსენდა „ზღვისფერი გაქვს თვალები და თავად გევზარ ზღვას“...

ზღვა ისევ ღმუოდა, ქარი ისევ მიწეწავდა თმას, წვიმა ხანში მასხამდა. ფეხქვეშ გულსაკლავად ზრჭიალებდა ქვიშა...

იყო ზღვა, ქარი და... მოლოდინი.

უიუკები

ბათუმში წვიმდა. ქარი ზუზუნით აწყდებოდა აქეთ-იქეთ. ქალაქი მოწყვნილი მეჩვენებოდა. ვის ეგონა, მეორე დღეს თუ გათოვდებოდა. საბედნიეროდ, გათოვდა.

დილით აღრე სვლეტი და კარეთ გამოვედი. ჯერ კარგად არც იყო გათენებული. თოვდა! არემარე თეთრ საბანში ეხვეოდა. თოვლის პატარა და თეთრი ფიფქები ცეკვა-ცეკვით ეშვებოდნენ ძირს. მეც მივდოდა მათთან ერთად ცეკვა და მხიარულება; მაგრამ არ შემეძლო.

თოვას თანდათან უმატებდა. ჩემსკენ მონაქროლი ქარი თითქოს სახეზე მეფერებოდა და თავის ცივ, ყინულიან ხელებს თავზე მისვამდა. თოვლი თეთრი ზეწარივით გადაჰყენოდა ქალაქს. ფანტელები კი მოდიოდა და მოდიოდა. ცას კიდეც უფრო შეეჭმუნა წარბები და ჩაფიქრებული შესცქეროდა სიცივისაგან მობუზულ და მიძინებულ ქალაქს. თოვდა... ხეები ჩურჩულებდნენ, მათ თოვლის მოსვლა არ გახარებიათ. ცას ხელი გაუშვირე. ხელისგულზე პატარა და კონტა ფიფქი დაეცა, სწრაფად დადნა... ფიფქის მაგივრად წყლის წვეთები შემრჩა. მეწყინა, ასე მაღე რომ გაქრა. ხელები ჯიბეში ჩავიწყვე და თვალი მოვაველე იქაურობას. უფრო მოწყვნილი და დამწუხრებული მეჩვენა იგი, ვიდრე მანამდე. ცას ახედე. შეუწყვეტლად მოდიოდა თოვლი...

მანია მესხი

ბედნიერების გზა

საით მიიკლანები, ჩემო სოფლის შარავზავ? — შორს, ძალიან შორს მიდიხარ და არ ჩერდები, გაივლი ორლობებს, გადალახავ მთებს და, შეიძლება, ასე იარო ქვეყნის დასალიერამდე.

ყოველი გზა შენი სახლის ბილიკით იწყება. მაინც საით მიმაფრენ ჩემი სოფლის ოღრო-ჩოღრო, ტალახიანო შარავზავ? — ალბათ, სიცოცხლისაკენ, სიხარულისაკენ.

ია-ვარდებით როდია მოფენილი ჩემი სოფლის შარავზა, ძნელად სა-

გაღია. და მაინც, სიცოცხლის გზაა, სიცოცხლისაკენ მიმართული ადამიანი კი ბედნიერია.

...მაინც სად მიდიხარ ასე ახლობელო და ასე შორეულო? უფლება მომეცი, გამოგყვე. ვიცი, ძნელი სავალი იქნება, მაგრამ ზე მაინც წამოვალ, ადამიანი ცნობისმოყვარეა და ფათერაკების მაძიებელი.

ნუთუ ასე გულადი გოგონა გგონივარ? არა, სულ ჩვეულებრივი ვარ, გამოგიტყდები, მშისარაც, მაგრამ შენთან არ მეშინია, შენი იმედიც მაქვს.

ამბობენ, რომ ბედნიერების კოშკისაკენ მიდიხარ. ასეთი კოშკიც არსებობს? რა საოცარია და შესანიშნავი! ბედნიერების კოშკი!.. წამიყვანე, ბედნიერება მინდა ვიხილო.

შორსაა, მიუწვდომელიაო. ბედნიერება, აბა, სხვანაირი როგორ იქნება, მაგრამ ადამიანი მაინც მოიპოვებს მას, შრომისა და გულმოდგინების წყალობით.

მიამბე რა, ბედნიერების შესახებ!

ალბათ, ბედნიერების კოშკში კეთილი ფერიები ცხოვრობენ, მათ შეუძლიათ კეთილისა და ბოროტის გარჩევა. ადამიანის გულში იხედებიან.

ცხოვრობენ კოშკში ღამაზ-ღამაზი ფერიები. და ყველას თეთრი კაბა აცვია. თეთრი ხომ სიწმინდის ნიშანია. ბედნიერებაც სიწმინდეა. მტრედებიც დანავარდობენ თურმე, აი რა ყოფილა ბედნიერება — სიწმინდე, მზე და სიცოცხლე.

ნეტავი მეც ვიყო იმ კოშკში. ჩქარა წამიყვანე, ბედნიერებას მაზიარე. რა მშვენიერი ყოფილა ბედნიერებისაკენ მიმავალი გზა!

ლიბა ქობალაშვილი

ს ვ ა ლ ა მ დ ე

მზემ გაიცინა და არემარეს გადმოხედა — ქალაქს, ზღვას, პლაჟს გაშარჯობის ნიშნად თვალი ჩაუკრა და დარაჯად დააღვა.

ზღვა მშვიდია, წყნარი, ცისფერი. ცა ნაზი, წმინდა, ფირუზისფერი... ჯერ ერთი კაცი მოვიდა, შემდეგ მეორე, მესამე და პლაჟიც გაცოცხლდა.

მზე მაღლა იწევს, სხივებს უხვად აფრქვევს, უკვე ცხელა. პლაჟზე ხალხი მატულობს, სიცოცხლე მატულობს, ხალისი იზრდება. თითქოს მზე, ზღვა, პლაჟი ვიღაცას ელიანო, მოვიდნენ კიდეც და ეხლა მათ დაუწევს ცქერა.

გამოჩნდა ორი ახალგაზრდა, ორი ერთმანეთისათვის მფეთქავი ვუღი, ორი მეოცნებე ადამიანი.

გოგო, ნამდვილი ჯეირანი, ბიჭიც ლამაზი, ვაჟკაცი. გოგო შეთვალ წარბა, შევთმიანი, ბიჭი კი თეთრი, ჩალისფერთმიანი.

ადგილი შეარჩიეს, მოეწყვნენ და ტანთ გახდას შეუდგნენ. ქალიშვილი წამოღვა, საზღვაო კოსტუმში კიდეც უფრო კარგად გამოჩნდა მისი ტანის მშველება.

თითქოს მზემაც ექდარ გაუძლო ცთუნებას და თავისი თბილი, ცხო-ველმყოფელი ზელები ჩამოუსვა კისერზე, მკლავებზე, ფეხებზე. მრავალი თავი მოტრიალდა, ზოგმა ნატვრით, ზოგმა სიამოვნებით, ზოგმა შურათ შეხედა ქალიშვილს.

გოგონა ერთი ნახტომით გულში ჩაეკრა ზღვას, შემდეგ ვაჟი მიჰყვა. არაფერი აშინებს, ძლიერია, შეუბოვარი, მაგრამ ჯეირანის გული მაინც კრთის და კანკალებს. ეშინია არაფერი შეემთხვას. თვითონ ნაპირთან ახლოს ნატრობს ვაჟის დაბრუნებას. თითქოს ყმაწვილმა იგრძნო და უკან სწრაფი ცურვით მობრუნდა.

გოგონას ისედაც ნათელ თვალებში სხივი ჩაუდგა, ეტყობა, კლიერ უყვარს და სჯერა მისი. სჯერა მისი თვალების, ფართო მხრების, ძლიერი ხელებისა და მტკიცე გულისა.

ვაჟი ეთამაშება, ზღვის სიღრმისაკენ გატაცებას უპირებს. ქალიშვილი კი მოჩვენებითი სიმკაცრით შესცქერის მომღიმარ ჭაბუკს.

ამოვიდნენ ზღვიდან, გვერდი-გვერდ გაწვნენ ქვიშაზე.

მზე დასცქერის სიხარულითა და იმედით აღსავსე ამ ორ არსებას. გოგონა წამოღვა, ვაჟს თვალებით ანიშნა, წასვლის დრო მოახლოვდაო. ყმაწვილმა პირსაჭოცს ხელი დაავლო და შხაპისკენ გაეშურა. ირგვლივ მყოფთა აზრი საერთოა — „მართლაც რომ ერთმანეთისათვის არიანო შექმნილნი!“

ქალიშვილმაც სწრაფად ჩაიცვა და წავიდნენ...

ყველას თითქოს გული დასწყდა, მაგრამ ისევ იმედით აევსოთ, იმ იმედით, რომ ისინი კვლავ დაბრუნდებოდნენ.

მოსადამოვდა. მზე წითელ ბურთს დაემსგავსა. „ხვალამდე!“ — დაადგენა ხმა ქალ-ვაჟს და წყნარად ჩაეშვა ტალღებში.

ს ე ჯ შ ი

დარიალას გავიხიზნე,
დამესივნენ ნისლები,
მეათასედ დამიმიზნეს
ამურებმა ისრები,
სისხლი ეღვარე, ვერ დავღვარე
სულ ბოლომდე სათქმელი,
ერთხელაც ვერ გავიხარე
სიყვარულის ნათელით,
ერთხელაც ვერ მოგაწვდინე,
ჩემი გულის ნაზი ზმა,
მეათასედ მომაკვდინე
სულში კერპად გაზრდილმა!
დამამსგავსა სივარულაქმ
ჭანგებდაცლილ შევარდენს,
ვერაფრით ვერ გადმოვლახე
ეგ მანძილი შენამდე!
ვერაფრით ვერ შემოგებდე
ცხადში დილის სიზმარი!
დაგისოცავ ჭინკებს, ღევეებს,
გავიტაცებ ცისმარე!
გადგამალავ დარიალას
ფიქრით, სევდით, ნისლებით,
ავღარით და დარიანად
მუდამ ჩემთან იქნები!

მ ს კ ი ზ ი

გაელვება ღამის,
გაქროლება ღლის,
სევდა ბევრი რამის
მღლის და მღლის და მღლის...

გამაგიჟოს ღამის
ავგულობამ სხვის,
მარტობამ ღამის,
უშენობამ ღლის!

გ ზ ა ზ ე

აუწვილდეს გული მიწას,
აუფეთქდეს ატამს ტოტი,
სადღაც გზაზე გარჩეს ვილაც
ავზნიანი, გულბოროტი!
მზე გაფითრდეს გარდასულის,
სულშიც სიმხნე ქანაობდეს,
ქშმაკი და ავი სული
დაგემგზავროს არცა ოდეს!

გულნარა ბოლქვაძე

შ ე ც დ რ მ ა

მე ერთხელ შევცდი და მიგატოვე
როგორც ზღვისპირას პატარა
ნავი,

მაკმარე შენი საყვედურები,
ეგებ ოდესმე ვიმართლო თავი.

ერთი შეცდომა, გთხოვ, მაბატიო,
ეს მხოლოდ ერთხელ,

გემუდარები,
იმედის შუქად გზას მინათებდეს
ალერსიანი შენი თვალები.

მე ოცნებით შენს წამწამებს ვხედავ,
ფიქრი ღაღობს, სიყვარულით დავდნი,
თოვლი მოდის, ქარი ფიფქებს ხვეტავს
რა ღამაზად, რა ღამაზად ბარდნის.
შენს გავლილ გზებს ოცნებებით გავყევ,
მაგ თვალების შუქმა დამანელა,
მეშინია, არ დამტოვო მარტო,
მეშინია, აქ საშინლად ბნელა.
ოცნებებით მე კვლავ შენთან მოვხვდი,
და დავუწყე თოვლის ფიფქებს მზერა,
მე ვიცი, რომ ისევ ჩემთან მოხვალ,
მე ხომ შენი სიყვარულის მჯერა.

6060 სპანდელიძე

6060 ქიძავა

პირველი თოვლი

ჩამობრძანდა ცის ასული,
მიმოფანტა ფიფქები,
მოგვივლინა ოცნებები.
ავციშალა ფიქრები.
ფანტელია თუ ტოტებზე
გაზაფხული მოვიდა?
ისე ნაზად დაფენილა,
მოფერება მომინდა.
ზოგი მიწას არ ეკვრება,
ცაში ცრემლად დადინდა,
ალერსიც ვერ მოვასწარი,
ისე სწრაფად გაფრინდა.

ღალის დათვი

ღალიმ მოხოვა,
რომ მე მისთვის
დამეხატა ღიდი დათვი,
ვერ გავიგე რა დამერქვა,
შევკეითხე — დედა რა თქვი?
ღალი ისევ შემევედრა, —
დათვი მინდა ბატი-ბუტა,
დანახატი დამიწუნა,
შეტრიალდა, გაიბუტა.
კვლავ ავიღე სახატავი,
ფანქრები და საღებავი,
ღალის დათვი მოეწონა,
ეზოს მოღო ეს ამბავი.

მონატრება

გულში რამდენი ფიქრი
დაგროვდა,
ვინახე წლიდან წლამდი,
აქამდე ცოცხლად მეგულებოდი,
ხავსჩაჭიდებულს ვგავდი.
გულში დაგროვდა დიდი ტკივილი,
მანვე იტიოს უნდა,
ვგ სევდიანი შენი თვალები
თან დამყვებიან მუდამ.
შენ უკურნებელ იარად დამრჩი.
სიცარიელედ, მამავ!
მის ამოვსებას არც კი ვეცდები,
ვიცი, რომ წლები გავა,
შენი ალერსი, შენი სიკეთე
მომენატრება კვლავაც.
ეს ფიზიკური მონატრებაა,
ეს ტკივილია, მამავ.
შენ უკურნებელ იარად დამრჩი,
სულ რომ გულს მიდრღნის, მამავ,
ჩემი ბავშვობის ტკივილი სიზმარი
არ ამიხდება კვლავაც.

როდესაც გულში გყავდი
ჩაკრული,

მეფერებოდი წყნარად,
ქვეყნად არაფრის არ მეშინოდა,
იმედად მყავდი, მამავ!
გულში რამდენი ფიქრი
დაგროვდა,
ვინახე წლიდან წლამდი,
აქამდე ცოცხლად მეგულებოდი,
ხავსჩაჭიდებულს ვგავდი...

ანა ბრძელიშვილი

ღ ე ღ ა

შენ ოჯახის ბურჯი ხარ და
ჩვენი სახლის ფუძეც, ჭერიც,
თან ყველაზე უტკბილესი
და ყველაზე საყვარელი.
დღე და ღამე ჩვენზე ფიქრობ,
არ გასვენებს ჩვენი ღარდი,
წარბებს შეყრი — ბინდი ჩნდება,
გაცივინებ — განთიადი.

ციცინო ზივზივამი

რაც დავიწყებით არ იბინდება

სამშობლოს ამკობს გმირთა ღირსება,
რაც დავიწყებით არ იბინდება,
სამარადისოდ ჩვენთან არიან,
მათ მოგვიტანეს ქვეყნად დიდება.
მათი სახელი დღეს უკვდავია,
მათი სიმღერა ჩვენს გულში ჟღერს...
აწ ნურასოდეს ნუ მოვესწრებით
ომის საშინელ სისხლიან დღეს.

მ ლ მ ს ნ

რომანოს შრავანთაბი

ელენე ხელაძე წარბეჭმუხნილი იჯდა კაბინეტში და რაიკომის მეორე მდივანს, ლევან ჯინჭარაძეს, ედავებოდა.

— ამაზე რაღას იტყვი, ამხანაგო ლევან, წიფლისხევიდან წერილი რომ შემოვიდა, თავმჯდომარემ ჩაი აჩეხა და სიმიანდს თესავსო?

— სიმიანდს თესავსო? — გაიკვირვა ლევანმა, — ჩაი რომ აჩეხეს, ეს გიცი. მაგრამ რას თესავენ... ვერ გეტყვით, არა ვარ საქმის კურსში.

პირველ მდივანს სახე კიდევ უფრო მოეღრუბლა.

— როგორ? ჩაის რომ ჩეხდნენ, ეს კი იცოდით და მეტი არაფერი?

ლევანი მისთვის ჩვეული სიძინჯით ცდილობდა, ეს ემოციები გაეხსნა და პირველი მდივანი დაემშვიდებინა.

— ეს ხომ ამორტიზებული, დაბერებული პლანტაციებია, ელენა ნიკოლაევნა, საჭიროა განახლება, აქ საგანგაშოს ვერაფერს ვხედავ. საჩივარს კი წერს ვიღაც საქმიელაუელი. მით უმეტეს, რომ ახლა წიფლისხევში თავმჯდომარეს ბევრი ვინმე განაწყენებული ჰყავს.

— განახლება მესმის, — ვერ დამშვიდდა პირველი მდივანი, — მაგრამ რატომ ხდება ეს ჩვენთან შეთანხმების გარეშე? ბოლოს და ბოლოს, იქნება არა მცნობს ეგ ქალბატონი?

— როგორ გეკადრებათ, რა შუაშია? — მხრები აიჩეხა მეორე მდივანმა.

— ენახოთ, რას გვეტყვის, დაბარებული მყავს. ერთი, უნდა ველაპარაკო ჩვენს დონეზე! გავაცნობ თავს. დიან, კარგად დაიმახსოვრებს ელენე ხელაძის სახელს!

— ამ შემთხვევაში დამნაშავე არ არის, — ისევ ამშვიდებდა ლევანი, — თქვენ ხომ შვებულებაში ბრძანდებოდით?

— ნუთუ ეს თვენახევარი საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ მაგ მარდილოსანს ყველაფერი თავდაყირა დაეყენებინა?

— საგანგაშოს ვერაფერს ვხედავ, — გააშეშა ჯინჭარაძემ, — უკარგოა პლანტაციები გაუქმდება, — ახალი გაშენდება.

— საქმე მართო პლანტაციები როდია, ამხანაგო ლევან. რაც მე მოვედო, ეს ქალი ყველაფერს თავის ჭკუაზე აკეთებს. ჩვენს გარეშე!

— მერე, თუკი ჭკვიანურად აკეთებს? — გაიღიმა ლევანმა.

— რას ჰქვია ჭკვიანურად? ჯერ ვინ იცის, ეს ჭკვიანურია თუ სულელი? და რა გარანტია გაქვს, ხვალ უარესს არ იზამს? ერთი, მითხარით, ეს ქალი ვისი დაწინაურებულია?

— არ მახსოვს, — თავი გააქნია ლევანმა და შემდეგ სწრაფად მოიაზრა, — თუმცა, როგორ არა, თავიდანვე სვანიძის კანდიდატურაა. ჯერ საბჭოს თავმჯდომარედ. მერე, უკვე ერთი წელია, კოლმეურნეობის თავმჯდომარეა. განათლებითაც აგრონომია, სასოფლო ინსტიტუტი დაამთავრა დაუსწრებლად.

როგორც ჩანდა, პირველი მდივანი ძალიან აღესილი ჰყავდა ვიღაცებს მაიას წინააღმდეგ. ამიტომ იყო, რომ ლევანის ყოველი სიტყვა, მაიას დასაცავად თქმული, მას აღიზიანებდა. ხან თითქოს დაწყენარდებოდა, მაგრამ მერე ისევ ავარდებოდა.

— ოჰ, დაუსწრებლად! — თქვა ამრეზით, — დაუსწრებლად კი არა, დასწრებულად თუ სწავლობენ ახლა რამეს? ერთი, მაგ სვანიძის დაწინაურებულ კადრებს კარგად უნდა გადავხედოთ. მაგას კადრებისთვის საღ ეცაღა, აქ სამიჯნურო რომანები ჰქონია გაჩაღებული...

— ძალზე უსამართლობა იქნებოდა მასეთი ლაპარაკი, — საყვედურით უთხრა ლევანმა. — მე მაგ კაცთან ვმუშაობდი და ვიცი, მტრებმა გაუფრცხლეს ასეთი ხმები და ჭორები

— რა ვიცი, მე ასე მითხრეს, — თავი იმართლა ელენე ხელაძემ.

— ანეკტოდი გინდათ? — გაიღიმა ლევანმა, — ჭორებს რომ აყვევთ, იცით, რას ამბობენ თქვენზე?

— ჰო, რას? — შეიმართა ელენე ხელაძე, — მითხარით, არ დამიძალათ.

— რაიკომში თითქოს შემოვიდა საჩივარი თქვენზე. ელენე ხელაძე ასეთი და ისეთი ქალიაო. ერთ ღამეს ამ და ამ კაცთან დადის, მეორეს — ამ და ამასთანო. ასეთი განცხადება დილით, სხვა განცხადებითან ერთად, შემოგიტანეს თქვენ. მაგრამ კი არ წაიკითხეთ, თუ რა ეწერა შიგ, პირდაპირ დაადეთ რეზოლუცია: ამხანაგ ჯინჭარაძეს შეისწავლეთ და მოახსენეთო!

— ამას ჩემზე ამბობენ? — პირი დააღო ელენე ხელაძემ და მერე სიცილი წასკდა. იცინა და იცინა.

— აი, ასეთია ჭორი. მეჭორეებს მეტი საქმე კი არაფერი აქვთ. — უთხრა ლევანმა.

— ასეა თუ ისე, სულ ერთია, რად მინდა თავმჯდომარე, რომელიც არ მემორჩილება? — არ ეშვებოდა პირველი მდივანი მაია კილაძეს.

ლევანს ახლა არაფრით არ უნდოდა ამ წაქეზებული ქალის კიდევ უფრო გაღიზიანება და ცდილობდა, როგორმე დაეშოშმინებინა, მით უმეტეს, რომ სადაც იყო, თვითონ მაია კილაძეც კარებს შემოადებდა და, მისი ამ-

ბავიც რომ იცოდა, შეიძლებოდა აქ მართლაც ცხარე და არასასიამოვნო დიალოგის მომსწრე გამხდარიყო. მან კი გამოცდილებით იცოდა, რომ ასეთ შემთხვევებს არასდროს არ მოაქვს კარგი შედეგი, და, საერთოდ, არ მოაქვს არაფერი, გარდა წყენისა და ნერვების მოშლისა.

— ვინ გითხრათ, თითქოს მაია კილაძე არ გვემორჩილებოდეს? — შეპრიგებლური ტონით უთხრა ლევანმა, — თქვენ არ ბრძანდებით, მაგრამ მე ხომ ვიცოდი, რასაც აკეთებდა? ესეც არ იყოს, თუკი ახალგაზრდა მუშაკს საკუთარი ინიციატივა და გატაცება აქვს, ჩვენ ფრთები რატომ უნდა შევუკვეცოთ? პირიქით, უნდა მივცეთ საშუალება იაზროვნოს და იმოქმედოს. საქმეც ესაა, თორემ რამდენაც გენებათ, არიან ისეთებიც, სულ კიბატონოს და ჰობატონოს რომ გაიძახიან. მაგრამ აქედან გავლენ თუ არა, ყველაფერი ავიწყლებათ და თავს არაფრისთვის არ იტკივებენ. ასეთებით მითხარით, თორემ მაია კილაძეს კიდევ ვენდობი და კიდევ მჯერა მისი.

მღივანმა გაიღიმა, ლევანს შეხედა.

— ახალგაზრდა ღამაში ქალისადმი სიმპათიები ხომ არ გალაპარაკებთ?

ლევანს არაფრად არ უღირდა ეს ღიმილი. მაგრამ პირველი მღივნის ხეშრბილი ნათქვამი სიტყვებს ის მნიშვნელობა არ მიანახა, როგორაც იყო ნათქვამი.

— დიახ, სიმპათიები მაღაპარაკებს! — დაუდასტურა ლევანმა, — სწორედ რომ სიმპათიები! — უთხრა და თავისი სიტყვის განსამტკიცებლად დააჩუჩა, — სხვათა შორის, ეს ახალგაზრდა ქალი სამი შვილის დედაა!

ეს რეპლიკა სახეში სილის გაწნას ჰგავდა. როგორ, თუ მე ახალგაზრდა თავისუფლმარის საქციელს ვიტაც და ვესარჩლები, ამის გამო ამ ხნის კაცს ასეთი რამე უნდა მაკადრო? ეს ქალი ხომ შვილად შემფერისო!

ელენე ხელაძეს აღარ ესიამოვნა ლევანის ასეთი მოჭრილი პასუხი, მაგრამ რაღა ექნა, მერე თავისი ნათქვამიც აღარ დაუჯდა ჭკუაში... თუმცა საფიქრებ მანინც არ ღამავდა.

— კი ბატონო, როგორც დედას, მივესალმებით, პატივს ვცემთ. მაგრამ როგორც თავმჯდომარეს — უნდა მოვეკითხოთ... თვითნებობისათვის!

ლევანმა იფიქრა, ახლა აქ კამათიც აღარ შეიძლებაო და წამოდგა.

— ბოდიში, ამხანაგები მელოდებიან. ერთ საქმეზე მყავდა დაბარე-ბული.

— შემდეგ ხომ არ აპირებთ ხაღჩე? — შეაჩერა მღივანმა.

— როგორც ყოველთვის, ისევ ამ ფერმების ბედი მაწუხებს. არ იქნა, ვერ ავაწყვეთ საქმე მეცხოველეობაში, არ გამოგვდის...

— მეცხოველეობა განსაკუთრებულ კონტროლზე უნდა ავიყვანოთ, — დაბეჯითებით უთხრა ლევან ჯინჭარაძეს პირველმა მღივანმა, — როგორაა საქმე, რძის, ყველის, ხორცის გეგმა ხომ ყველამ შეასრულა?

— ყველამ — არა, ეს წიფლისხევის კოლმეურნეობა, მაგალითად წელს განსაკუთრებით ჩამორჩა.

— წელს ჩამორჩა! — სიტყვას ხელი ჩასჭიდა პირველმა მდივანმა, — რა მდგომარეობა იყო შარშან, შარშანწინ?

— შარშან... შარშანწინ... — გაუბედავად დაიწყო ლევანმა. — გეგმები სრულდებოდა.

— აჰა, — ნიშნისმოგებით დააქნია თავი მდივანმა, — ძველი თავმჯდომარის ხელში სრულდებოდა, ახალი კერ ასრულებს. რა დასკვნა გამოდის აქედან ამხანაგო ლევან?

ლევანი ჯერ გაჩუმდა, მერე მდივანს შეხედა და ხაზგასმით თქვა: — ერთი ამაზე სერიოზულად უნდა მოვილაპარაკოთ და, როგორც იტყვიან ხოლმე, რაღაც ღონისძიებაც დავსახოთ...

სწორედ ამ დროს გამოჩნდა მისაღებაში მათა კილაძე. ახალი, ლამაზი კაბა ეცვა, ხელში პორტფელი ეჭირა. პირველი მდივნის კაბინეტთან მივიდა, მაგრამ თითქოს შესვლა გადაიფიქრაო, უკან გამობრუნდა.

— კი ბატონო, — ლევანს უთხრა პირველმა მდივანმა, — გვექნება ლაპარაკი... მაგ ქალბატონს ვასწავლი, როგორ უნდა ჩაის ბუჩქების ათხრა და გეგმების ჩაშლა.

კარგბასკინ წასული ლევანი შედგა: — ძალიან გოხოვთ, ნუ განაწყენებთ. ენერგიული და პატიოსანი მუშაკია... თქვენ მას კარგად არ იცნობთ.

— მე არ ვიცნობ? — თვითდაჯერებულად თქვა ელენე ხელაძემ, — მუშაკის გასაცნობად ჩემთვის ერთი საათიც საკმარისია.

— აგაშენათ ღმერთმა, — გაიცინა ლევანმა, — მე შტერი ცყოფილვარ, ძეგორე მდივნად დავბერდი და ყველა კარგად მაინც ვერ გავიცანი.

ისევ მოიბოდიშა და წავიდა.

რამდენიმე ხნის შემდეგ პირველ მდივანთან მათა კილაძე შევიდა. მას ახლა სხვა კაბა ეცვა, ძველი, ნატარები, ერთ ადგილას დაკერებულიც კი აჩნდა. ხელში ისევ პორტფელი ეჭირა.

— მობრძანდით, ამხანაგო კილაძე, გელოდებოდით კიდევ.

— გამარჯობა, პატივცემულო ელენე, — მიესალმა მათა.

მდივანმა ათვალწუნებით შეათვალიერა, მისმა ჩაცმულობამ გააოცა.

— რას გავხართ? — ცივად მიაჩერდა, — რა ჩავიცვამთ?! რაიკომში დაკერებული კაბით რომ მოსულხართ, თქვენ თავმჯდომარე ხართ თუ არა ტისტი, და ვინმეს როლს ასრულებთ?!

— კაბაზე ბრძანებთ? — გაიღიმა მათამ, — კაბა რა სათქმელია. ვიცო, ძველია, შესაცვლელია, მაგრამ...

— რა მაგრამ? ფული არა გაქვთ?

— როგორ არა, ფულიც მაქვს, კაბაც იშოვება, ოღონდ შეცვლა ვერ გამიბედავს... თქვენთან შეთანხმების გარეშე!

— რას ამბობთ? — მოიდრუხლა მდივანი.

— დიახ, კაბას გამოვიცვლიდი, მაგრამ იქნებ მერე შემოსულიყოთ...
ჩივარი — თავმჯდომარემ თქვენი ნებართვის გარეშე კაბა იცვია!

— თი! — თავი გააქნია ელენე ხელაძემ და სიანხნლედ შეეპარა, — დაბრძანდით, ამხანაგო კილაძე, დაბრძანდით! თქვენი ქარაგმები გასაგებია, მაგრამ უადგილოა. უფრო მეტიც, მავნეა! და არც ისე ადვილადია საქმე, როგორც გვინათ! — თქვა და ტელეფონის ნომრები ნერვიულად აკრიფა, — ამხანაგო ლევან, გთხოვთ შემობრძნდეთ. — ყურმილი დადო და ისევ მაიას მიაჩერდა, — ვითომ, სხვა დანაშაული არ გვეყოფოდეს, კიდეც ქარაგმებით ელენეებს! რა უფლებით აჩეხეთ შემოსავლიანი ჩაი იმისათვის, რომ დათესოთ სამინდი?

მდივნის ასეთმა ტონმა და დამოკიდებულებამ, მაია, ცოტა არ იყოს, დააბნია. სახე წამოუწითლდა, მაგრამ სცადა თავი დაეცვა.

— თქვენ არ გცოდნიათ, ამხანაგო მდივანო... — თქვა და სიტყვა შეაკეთა, — როგორც ჩანს, თქვენ არა სარო საქმის კურსში... ჩაი აჩეხეთ იმისათვის, რომ ახალი გავაშენოთ. ნუთუ ამასაც ნებართვა სჭირდება?

— აბა, არ სჭირდება? — გაიოცა მდივანმა, — ვინ ვითხრათ, არ სჭირდებაო? მაინც რამდენი აჩეხეთ?

— ოცდაერთი პექტარი.

— თი! — თავზე ხელები მოიდგა ელენემ. — თქვენ რა, გაგიჟდით?! ოცდაერთი პექტარი — ეს ხომ თითქმის ორასი ტონა ჩაია! ვინ შეასრულებს გეგმას თქვენს მაგაერ?! რა ეუბანტაკო რესპუბლიკას? გადაწყვიტეთ სახელმწიფოს ყოველწლიურად დააკლოთ ორასი ტონა ჩაი, არა? ნეტა, რას ფიქრობთ?

— ვფიქრობთ, აჩეხით კიდეც ოცი პექტარი! — წყნარად თქვა მაიამ.

— კიდეც ოცი პექტარი! — შეიცხადა მდივანმა, — ეს ხომ დაუდევრობაა!

ლევან ჯინჯარაძეც შემოვიდა.

— გამარჯობა, ამხანაგო მაია. დაბრძანდით. როგორაა საქმე? — ჰკითხა და მაიას ჩაცმულობას დააკვირდა, — რაღაც ვერა გცნობთ...

— ჯერ მოუსმინეთ, მოუსმინეთ. მიმდგარა და ოცდაერთი პექტარი აღნატაცია აუჩიხია!

— რას ამბობთ, ამდენი რით შესძელით?

— თქვენ ეკითხებით, რით შესძელით? — გაიკვირვა ელენე ხელაძემ, — ქალს განუზრახავს კოლმეურნეობის დანერგვა!

— სულ რამდენი პექტარი გაქვთ? — ჰკითხა შეწუხებულმა ლევანმა.

— ორას ოცდაშვიდი.

— ერთი მეათედი ავიჩიხიათ. უფრო მეტიც. ძველის გაუქმება და ახლის გაშენება უნდა მიდიოდეს გეგმაზომიერად, — უთხრა ლევანმა.

— გესმის, ამხანაგო კილაძე, რას ნიშნავს გეგმაზომიერი? — მწყრალ
თვალს არ აცილებდა მდივანი მაიას, — გესმის?

— მესმის, პატივცემულო ელენე, როგორ არ მესმის, მაგრამ ჩვენი
პლანტაციები უკვე სამოცი წლისაა. მეტისაც! ჩაი დაბერდა, მოსავალმა იკ-
ლო. საჭიროა განახლება. ამაში მეთანხმებით?

— რას ჰქვია გეთანხმებით? ასე ყველა რომ ადგეს და ოც-ოცი ჰქე-
ტარი ჩაი აჩეხოს, რაიონის გეგმას ვინ შეასრულებს? თქვენ უნდა განაახ-
ლოთ წელიწადში ორი ჰექტარი პლანტაცია. არც მეტი, არც ნაკლები!

მაიას უნებლიეთ გაეღიმა.

— რას იცინით?

— ყოველწლიურად ორ-ორი ჰექტარი რომ განვაახლოთ, დაგვჭირდება
ას ათი წელიწადი. სამ-სამი რომ განვაახლოთ, სამოცდათექვსმეტი წელი-
წადი დაგვჭირდება. თქვენ სამოცდათექვსმეტი წლის შემდეგ დაგვხვდებით
ამ კაბინეტში? კარგია, თუ დაგვხვდებით. თქვენ იქნებით პლანეტის უზუ-
ცესი აღმაინი! — მაიამ ხმას დაუწია და მდივანს ღმობიერად მაჩერდა, —
თქვენ ჩემგან რა გესწავლებათ, პატივცემულო ელენე, ჩემს ასაკში უკვე
იყავით კომკავშირის რაიკომის მდივანი. მერე — რაიკომის თავმჯდო-
მარის მოადგილე, შემდეგ — პარტიის რაიკომის მეორე მდივანი... ჩემგან რა
გესწავლებათ, მაგრამ... აგერ, ჩვენს მახლობლად მოღვაწეობს ჩაის საკე-
ლევი ინსტიტუტი. მთავრობამ მას უზარმაზარი თანხები მისცა. მეცნიერე-
ბმაც ივაჟკაცეს და დაუღალავი შრომის შედეგად მოგვცეს შესანიშნავი ჯი-
შის ჩაი... ეს უდიდესი მოვლენაა სოფლის მეურნეობაში — ახალი ჩაი
„კოლხეთი“! თუ გეჰყვებათ, შემოძლია გაგიმასპინძლდეთ.

— გამაღლობთ. — უთხრა ელენე ზელაძემ, — ჩაი ჩაი!

— მაპატიეთ, რომ ვერ დაგეთანხმებით. ნუთუ თქვენ არა ეკონიათ ბე-
დნიერება გაგესინჯათ „კოლხეთის“ გემო? მისი ტანინისა და არომატის
შემცველობა ორჯერ და კიდევ უფრო მეტად აღემატება ჩვეულებრივ-ჩაის.
ახლა წონა? რაც ჩვენთვის, გეგმის შემსრულებელთათვის მთავარია! თუ
ერთ კილოგრამ წონას ჩვეულებრივი ჩაის სამი ათასი ლუფი სჭირდება, „კო-
ლხეთისა“ ხუთასი ლუფიც საკმარისია. გთხოვთ მიაქციოთ ამას ყურადღება,
ესე იგი, ახალი ჯიშის ერთ ბუჩქზე შეგვიძლია ექვსჯერ მეტი მოსავალი
მოვიყვანოთ, ვიდრე ძველზე.

— ეს პრაქტიკულად დამტკიცებულია? — იკითხა ლევანმა.

— საგვსებით. და არა ერთხელ! ამას გარდა, რაც ჩვენთვის ასევე მნიშე-
ნელოვანია, „კოლხეთი“ სრულ მოსავალს იძლევა სამი წლით ადრე, ვიდ-
რე ძველი ჩაი...

— სამი წლით ადრე! — თქვა ელენე ზელაძემ, — რა ადვილი სათქმე-
ლია! მერე იცით, რას ნიშნავს ჩემთვის ეს სამი წელიწადი?

— აბა, რა ვქნათ? — გაიკვირვა მაიამ, — მაშ, რისთვის დაიხარჯა

იმდენი ფული, რისთვის დაშვრა მეცნიერთა ჯაფა და ენერგია, თუკი მათ მიღწევებს ორივე ხელით არ დაენერგავთ, თუკი ამ მართლაც ოქროს ღროულად ვერ გამოვიყენებთ? რატომ უნდა ვიაროთ კუს ნაბიჯებით, როცა თურმე ფრენა შეგვძლება!

ელენე ხელაძეს თავზე ხელი შემოედგა და ასე უსმენდა მაიას. მერე ხელი ჩამოიღო, ჯერ ლევანს მიაჩერდა, მერე — მაიას, და ირონიული ღიმილით თქვა:

— შენს ასაკში მეც ასე ვლაპარაკობდი... ასე მაღალფარდოვნად! კომკავშირის მდივანი რომ ვაყავი... როცა ცა ქუდად მქონდა და დედამიწა — ქალამნად. მაგრამ მერე, როცა საქმისათვის უშუალოდ პასუხისმგებელი გავხდი, მერე სულ სხვანაირი ლაპარაკი დამჭირდა. რას იზამ, ასეთია ცხოვრება. ახლა ეგ ძველი რომ აჩვენოთ და ახალი გავაშენოთ, მაგისტვის დიდ მადლობას არავინ გვეტყვის, არავინ დაგვიმადლის, ხოლო გეგმა რომ არ შევასრულოთ, ნე დაი ბოგ, ტყავს გაგვაძრობენ, ამ სკამს დაგვკარგავ!..

მაია უცებ აენთო.

— მერე, დაკარგეთ! — უთხრა გულუბრყვილოდ, — თუკი არ შეგიძლიათ ვინმეს თქვენი სიმაღრთლე დაუმტკიცოთ, დაკარგეთ სკამი! მთავარი სკამი კი არა, საქმეა!

— აი, თქვენ რომ დაკარგავთ, მაშინ მელაპარაკეთ!

— თუკი ვიცით, რომ ეს ახალი ჯიშის ჩაი სამჯერ უკეთესია ბიოლოგიური თვისებებით და კვებითი ღირსებებით, რაღად უნდა დავაყოვნოთ მისი განვითარება? გვენა, შეიძლება, პირველ წელს ვერც შევასრულოთ... შეიძლება, მეორე წელსაც ჩამოვრჩეთ, მაგრამ შემდეგ ხომ ყველა დანაკლისი ანაზღაურდება და მოსავალიც ორმაგად გაიზრდება? გეგმები, გეგმები... ჩვენ არც ვაპირებთ მაც გვენის შესრულებას!

— რას ამბობთ? — მიანერდა ლევანი, — ეს მეტი აღარა სთქვამთ!

— ხედავთ? — ლევანს შეხედა ელენე ხელაძემ, — ხედავთ? ამასაც მოგესწარიტ! არც ვაპირებთო! საინტერესოა, მაინც რას აპირებთ, ქალბატონო, რა ახალი ამერიკა აღმოაჩინეთ?

— გეგმა უნდა ემყარებოდეს ობიექტურ მონაცემებს, რეალურ შესაძლებლობას. ასეთი გაბერბილი გეგმებით ჩვენ ვეღარ ვიმუშავებთ.

— გაზეთებს კითხულობთ? — ჰკითხა ელენე ხელაძემ, — ტელევიზორს უსმენთ? ხომ გესმით, რა ბრძოლაა გაჩაღებული იმათ წინააღმდეგ, ვინც გეგმების შემცირებას მოითხოვენ?

— თუ დაგვიჯერებთ და გვენდობით, გეუბნებით, რომ არ შესრულდება, შეუძლებელია!

— როგორ ასრულებდა ძველი თავმჯდომარე შარშან, შარშანწინ?

— მასეთი შესრულება გინდათ?! — გაბილბილდა მაია, — კი, ბატონო, გადაჭარბებით შევასრულებთ. მაგრამ არა, ჩვენ აღარ გვინდა! ძველი თავმ-

ჯდომარე სხვა იყო. მისი სურათი დღესაც ჰკიდია ჩვენს კანტორაში. დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა... რამდენიმე ორდენის კავალერი... დეპუტატი...
და, კონტროლსაც არაეინ უწევდა! თუ ზოგჯერ ვინმე შემოწმებაზე მოდიო-
და, წინასწარვე იცოდა, უკან კარგი ამბები რომ უნდა წაეღო. ჰოდა, მასაც
რა ენაღვლებოდა — ჭამდა, სვამდა, ცეკვავდა! გეგმები კი სრულდებოდა
და სრულდებოდა... ყოველთვის გადაჭარბებით და ყოველთვის... მხოლოდ
ქაღალდზე!

— როგორ თუ ქაღალდზე, ამხანაგო კილაძე? — ცოტა არ იყოს, იწყი-
ნა ლევანმა.

— თეთრ ქაღალდზე, ბატონო ლევან. ძალიან კარგ ქაღალდზე! ჩაის,
ციტრუსის, ხორცის, ყველის, რძის, ხილის გეგმა! ყოველთვის გადაჭარბე-
ბით და ყოველთვის... მხოლოდ ქაღალდზე! მაგრამ თქვე კაი დედამაშიშვი-
ლებო, ზომ იცით, რომ ამ ქაღალდით არც საჭაპური ცხვება, არც მწვადი
აწეება? სანამდე შეიძლება ასე?! ერთხელ ვიღაცამ ზომ უნდა იყვიროს,
ზომ უნდა თქვას ეს უბედურება?

ელენე ხელაძემ მაიას ფანქარი მიუშვირა.

— აი, ეს არის სუფთა წყლის დემაგოგია!

— თქვენ, რაც გნებავთ, ის უწოდეთ, ჩვენ კი ასე მიგვაჩნია. და ამი-
ტომ გადავწყვიტეთ — ძველი თავმჯდომარის გზით აღარ ვიაროთ!

— აბა, თქვენი აზრით, ის კაცი უნდა დავაპატიმროთ, არა?

— პირიქით. მაღლობა უნდა უუთხრათ, დიდი მაღლობა, თავისით რომ
წავიდა. ამიტომ! თუცა წლის წინ უნდა წასულიყო! მაგრამ ბოლოს რომ
მაინც მიხვდა, დაგებრდი და მეტი აღარ შემიძლიაო, — ფეხზე ვერ დგებო-
და, ყურს აღარ ესმოდა... თავისით რომ წავიდა, თორემ თქვენ კიდევ არ გა-
ათავისუფლებდით, — ძველი დამსახურება აქვსო!

— კაკ ნეხარაშო, კაკ ნეხარაშო! — თავი გააქნია პირველმა მდივანმა
და ლევანს შეხედა, მერე ისევ მაიას მიუბრუნდა, — არ ვარგა ასე, ამხანაგო
კილაძე, ყველანი დაგებრდებით, ადამიანს არ უნდა დავცინოთ!

— განა მე კი დავცინი? მე სხვა უბედურებას ვტირი. რაც მან სოფელს
ზარალი მიაყენა, ოცდაათ წელიწადს ვერ გამოვასწორებთ! ჩამოარჩინა,
დააკნინა სოფელი! ამიტომ აღარ ვაპირებთ იმ გზით სიარულს. ახლა ბე-
ერი რამ თავიდან უნდა დავიწყოთ.

— როგორ თუ თავიდან?!

— საშინო არაფერია, ბატონო ლევან, სულ უბრალო ამბავია, — ჩვენ
უნდა გარდავიქმნათ! უნდა გავითავისუფლოთ გონება და ხელები ბორკი-
ლისაგან. და ჭეშმარიტი საქმე ვაკეთოთ.

— რის ბორკილიო, ზომ არ ბოღავთ?! — თვალები გაუფართოვდა მდი-
ვანს.

— არა, არ ებოღავ! — ფეხზე დადგა მაია კილაძეც და ხელები გაშალა,

— სამწუხაროდ, ამ ხელებზე ყველას ბორკილი გვადევს. რკინის ბორკილი არ გვეგონოთ, პირიქით, ძალიან ადვილი სატარებელია. სიცრუის, ყალბი ტაშის ბორკილი! მე ვიცი, რომ ის სტყუის, მაგრამ ტაშს ვუკრავ... თქვენ იცით, რომ ის ყალბია, და საყალბეს ამბობს, მაგრამ მაინც ტაშს უკრავთ. გვეგონა, ასეა საჭირო. და მიდის ასე... მოწაფის ზუთიანი ზუთიანს აღარ ნიშნავს, ექიმის დიპლომი აქვს და ექიმი არ არის... თაფლი თაფლი არ არის, ღვინო ღვინო არ არის!.. გამოჩნდნენ ჩინიკოვებიც! ზომ გასსოვთ, ჩინიკოვი მკვდარ სულებს რომ ყიდულობდა, დიდი შემამულე გავსდებო? ყიდულობენ დიპლომებს, წოდებებს, ლიმიტებს, და ვინ იცის, კიდევ რას არა! ვიდაცაა ზომ უნდა იყვიროს, ზომ უნდა თქვას ეს უბედურება?!

ელენე ხელაძემ მოიწვინა, სახე მოედრებლა.

— ზომ გითხარით, კარგად ვერ იცნობთ-მეთქი? — უთხრა ლევანმა.

— ამხანაგო ლევან, — საქმიანი ტონით დაიწყო მდივანმა, — კი ბატონო, მესმის კრიტიკა, კომუნისტის შეხედულება, მაგრამ ზომ ყველაფერს აქვს ზომა და საზღვარი? მე აქ გავგონილს ერთი ყურიდან მეორეში ვერ გავეუშვებ. საჭიროდ მიმაჩნია შეექმნათ კომისია და შევისწავლოთ კოლმეურნეობა... კომპლექსურად!

— იმ მიზნით, რომ მე დამეგისროს რაღაც პასუხისმგებლობა, არა? — ჰკითხა მაიამ.

— აბა, როგორ გინდათ, გეთაყვა? იმისათვის, რომ თქვენი დაუდევარი მოქმედება გაამართლოთ, მოედევით ცას და ქვეყანას, გინდათ ძველი ხელმძღვანელობა გააშაოთ. ვერა, ძვირფასო! ჩვენ აქ ტყვილად როდი ვსხედვართ... ანარქიას ვერ დავუშვებთ. მე კომუნისტი ვარ, მდივანი ვარ, რაიონისათვის პასუხს ვაგებ.

— სხვათა შორის, მეც კომუნისტი გახლავართ! — არ გატყდა მაია, — მეც ვაგებ პასუხს... არა სხვისი, ჩემი მოქმედებისათვის!

— ვაიმე, თავი ამტკივდა! — თქვა მწუხარედ მდივანმა, — ამხანაგო ლევან, თქვით რამე, დამეხმარეთ.

ლევანი მაიასთან მივიდა.

— დღბრძანდით, ამხანაგო კილაძე, და მოგვისმინეთ. დაუჯერეთ ელენა ნიკოლაევნას. მას თქვენთვის სიკეთე უნდა. ზომ თვითონ თქვით, რომ გამოცდილი, ბევრის მნახველი მუშაკია. შემთხვევით ზომ არ ჩააბარეს ამხელა რაიონი?

მაია კილაძე სავარძელში მოხერხებულად დაჯდა, ფეხი ფეხზე გადაიღო და ლევანს მიაჩერდა, პირველ მდივანს აგრე რომ აქებს, ნეტა ამით საბოლოოდ რის თქმას აპირებსო.

— ახლა პირველ მდივანს რომ ასეთი ტონით ელაპარაკები, — მაიას მისამართით განაგრძობდა მეორე მდივანი, — ზომ შეიძლება იფიქროს, რომ კიდევ უფრო უხეშად ელაპარაკები შენს კოლმეურნეებს? მაგრამ მე ზომ ვიცი, კოლმეურნეებთან როგორი თავმდაბალი, თავაზიანი და ყურადღე-

ბიანი ხარ? კარგი ორგანიზატორი, ენერგიული და ჰკვიანი... კარგი თქვენი
ხის ქალი... ასეთი კადრები, ელენა ნიკოლაევნა, ჩვენ დიდაც გვჭირდება.

— ვინ ამბობს, ბატონო ლევან, უარს ასეთ კადრებზე, მაგრამ რაც
დღეს აქ სიტყვიერად გავიგონეთ, თქვენ მოგწონთ? ქალი შუა სუთწლედში
მოითხოვს გვეგების შემცირებას. ვინ დაგვიჯერებს ჩვენ ამას, ვინ მოგვის-
მგნს? მე სადა მაქვს მოსახსნელი თავი? განა ამ რაიონში იმისთვის მოვე-
დი, რომ მომხსნან და გამაგდონ? გვემა ჩავარდება, იტყვიან, ვერ გაართვა
თავიო და, თავისუფალი ხარ!

სიწყნარე ჩამოვარდა. ლევანმა ისარგებლა ამ სიჩუმით.

— ახლა საჭიროდ არ მიმაჩნია, დაესაჯოთ ახალგაზრდა თავმჯდომარე
იმისათვის, რომ აჩქარდა და ცოტა გზიდან გადაუსვია, უნებართვოდ აჩეხა
ოცდაერთი პექტარი პლანტაცია. მიუუთითოთ და მიეცეთ საშუალება იმუ-
შაოს და ნაკლოვანებას გამოასწოროს.

ეტყობოდა, პირველი მდივანიც ამ აზრისა იყო, რაკი მაიას ჰკითხა:

— მაინც როდის აპირებთ, ამხანაგო კილაძე, მწყობრში ჩააყენოთ ის
ოცდაერთი პექტარი ფართობი?

— მიწას არ მოვაცდენთ, ამხანაგო მდივანო. თუმცა მიწა არ ცდება,
მიწა ასვენებს. მაგრამ ჩვენ არ მოვასვენებთ, — უბასუხა მაიამ, თითქოს
დამშვიდებულმა და მდგომარეობას შერიგებულმა, — დიახ, არ მოვაცდენთ.
ამ აჩეხილი ბუბერი პლანტაციის მაგიერ დაერგავთ ახალი ჯიშის ჩაის.
უკვე შეთანხმებული ვართ და პირველ რიგში მივიღებთ ამ ჩაის კლონებს,
ანუ ნერგებს, სწორედ ასე ვაპირებთ კიდევ ოცი პექტარი ჩაის განახლებას,
— თქვა მაიამ.

— არა, მაგის უფლებას კი ვეღარ მოგცემთ, — მოუჭრა ლევანმა...

— სოფელი კი მხარს მიჭერს. ხომ დაინახეთ, ოცდაერთი პექტარი
ხელად აჩეხეს...

ლევან ჯინჯარაძეს ძალიან უნდოდა დავა ხელახლა არ გაღვივებული-
ყო და მაიას განუმარტა: — გვემა, ამხანაგო მაია, გაოცებას არ უნდა იწვევ-
დესო, ელენა ნიკოლაევენას ახლა მხოლოდ ამის თქმა უნდოდა.

— გაოცებას ალბათ, საზღვარი არ ექნება, თუ გეტყვით ყველაფერს,
რასაც ვაპირებთ. მირჩევნია ახლავე გითხრათ, რომ მერე ისევ სადაო არ
გახდეს.

— ბრძანეთ, — უთხრა პირველმა მდივანმა, — თქვენგან უკვე აღარაფე-
რი გავიკვირდება.

— ბევრი ვიფიქრეთ და გადაწყვეიტეთ სანახევროდ შევამციროთ მერ-
სოველეობის ფერმაც.

— ამხანაგო ლევან, აგვისხენით, რა ხდება, იქნებ გავვაგებინოთ.

— ჩვენ გვყავს ოთხასი სული საქონელი. ერთი შეხედვით, ეს არც თუ
ისე ბევრია, სხვებს ორი ამდენიც ჰყავთ. მაგრამ ჩვენ რა ვქნათ, არა ვაქაქს

საკვები ბზა. არც საძოვრები გვაქვს. ძირითადად მეჩაიე კოლმეურნეობა ვართ. რა ვქნათ, საქონელს მანდარინს ზომ ვერ ვაჭმევთ, ან ჩაის ზომ ვერ დავალევიანებთ? ეს ფერმა მძიმე. ტვირთად გვაზის კასერზე. ზარალის ზეტს არაფერს ვაძლევს.

— როგორ აძლევდა ძველ თავმჯდომარეს? — ჰკითხა მდივანმა, — ახლა არ გვითხრა ასეო და ისეო!

— იმაზე მეტს არაფერს გეტყვით, რაც უკვე გითხარი. გეგმა სრულდებოდა ფულით და არა რძის პროდუქტებით. ამიტომ გადავწყვიტეთ — შევწყვიტოთ ამ გაბერილი ციფრებით სახელმწიფოს მოტყუება!

— შესანიშნავია! — დაეთანხმა ელენა ნიკოლაევნა, — თუ ძველი თავმჯდომარე ასრულებდა ფულით, თქვენ შეასრულეთ ნატურით, რძის პროდუქტებით. როგორ არ იცით, ამხანაგო კილაძე, რომ გეგმა კანონია?

— ამ კანონს ზომ ადამიანი ადგენს? ჩვენი საქონელი ფეხზე ძლივზღდვას. არა გვაქვს საკვები. არ გვეყოფნის შემოტანილი ბაღისი. არც ამართლებს ასეთი პრაქტიკა. კილოგრამი ყველი ათი მანეთი გვიჯდება. ათი მანეთი! ნუთუ რაიკომის მდივნებს არ შევიძლიათ დააყენოთ ეს საკითხი? მე რომ მდივანი ვიყო, დაეაყენებდი. იქნებ წინასწარ გეშინიათ, ვაი თუ გვისაყვედურონო. გვისაყვედურონ მერე, რა მოხდება? წელს თუ გვისაყვედურებენ, გაიხად იტყვიან, მართალი ეოფილან ის ადამიანებიო!

— ჰო, მაგ ცეკუაზე ვართ სწორედ! — შენიშნა მდივანმა, — მისაყვედურონ!

— ჩვენ ამ შემცირებულ საქონელს კი არ გავანადგურებთ, პირიქით, დავარაგებთ, მივეიღით მოსახლეობას ხელსაყრელ ფასებში. ასე უფრო ადვილია მათი შენახვა. უფრო პროდუქტიულიც იქნება. რას წააგებს ამით სახელმწიფო? — ისე ამბობდა მაია, თითქოს ეხვეწებოდა, მენდეთ, დამიჯერეთო.

— ჩვენ გვესმის შენი, ამხანაგო მაია, — უთხრა ლევანმა, — ყველგან წერია, ეკონომიკა ეკონომიური უნდა იყოსო, თქვენ კი კილოგრამი ყველი ათი მანეთი გიჯდებათ, შორიდან შემოტანილ საკვებს თუ ვიანგარიშებთ. იმაზე ჩვენ არაერთხელ გვიფიქრია. მაგრამ თუკი ასეთ რამეებს აპირებდით, რატომ წინასწარ არ შეგვითანხმდით, რატომ გინდათ, რატომ გირჩევენიათ, გააკეთოთ ეს ჩვენი გვერდის ავლით? ალბათ, გეჭვებათ თქვენი გადაწყვეტილების სისწორე, არა? ჰოდა, რაკი ასეა, გვითხარით წინასწარ. ასე არ აჯობებს?

— აი ახლა ჩაუბატარებთ კრებას თქვენი თანდასწრებით. გვინდა თქვენ თვითონ მოისმინოთ მათი აზრი. მაგრამ შეთანხმებით ყველაფერი როგორ უნდა შეგითანხმოთ, ბატონო ლევან? ჩვენ თვითონ აღარაფერს აღარ წარმოვადგენთ? ახლა ბევრი ლაპარაკია ექსპერიმენტებზე. მოდიოთ, დავუმავთოთოთი ასეთი ექსპერიმენტიც...

— ჰო, როგორი?

— მოგვეცით ნება ერთ წელიწადს ვიმუშაოთ ჩვენს ჭკუაზე, თქვენი ჩარევის გარეშე. გვადროვეთ, გვიყურეთ. თუ რამე გავაფუჭოთ, გავეისწო-
აით. ოღონდ, ერთ წელიწადს ნურც ანსტრუქტორი ჩაგვერევა, ნურც კო-
ნტროლი... ხომ შეიძლება ერთი ასეთი ექსპერიმენტიც?

ელენე ხელაძეს შუბლი ზელაზლა მოედრებლა, წარბები შეჰყარა და
მაიას მწერალი თვალით გახედა.

— გადროვოთ, არა? თავი დაგანებოთ, არა? რატომ დუმხართ, ამხანაგო
ჯინჯარაძე? — მიუბრუნდა მეორე მდივანს, — ხომ გაიგეთ, რასაც კვეუბ-
ნება? ესე იგი, თავიდან მოგვეშორდითო! დიას, მე ასე გავიგე.

— აბა, რა ამბავია, თუ ხელი გავანძრიეთ, თუ ფეხი გადავდგიოთ, ზელად
გვეცემით, რატომ ჩვენ არ შეგვითანხმდითო? ნუთუ ჩვენ მართლა ასეთი
უმწიფარები ვართ? არ არის საჭირო ამდენი მზრუნველობა! — გაცხარდა
ახალგაზრდა თავმჯდომარეც, — ნუ მოგვაბეზრეთ თავი!

— რატომღაც არ ჟღერს კარგად, — შეწუხდა მეორე მდივანი, — ამხა-
ნაგო მაია, ჩვენ რაიმეში ხელი შეგიშალეთ?

— აპირებთ შეგვიშალოთ, ამხანაგო ლევან. დღევანდელი საუბრიდან
ასე გამოდის.

— ახლა კოლმეურნეობის დანგრევა რომ არ დაგანებოთ, ძალიან ნუ
გავიკვირდებათ! — გაცხარდა მეორე მდივანიც. — დიას, დაშლა რომ არ
დაგანებოთ!

— ჩვენ კი, პირიქით, ვაპირებთ განმტკიცებას! — უკან არ იხევდა
მაია. — მაგრამ რეალურად, და არა ქაღალდზე! ზოგიერთს ურჩევნია იყოს
ქაღალდზე, რომ მერე ვინმეს ზევით უპატაკოს და თავი მოიწონოს!

— ეს ჩვენ გვირჩევნია, არა? — თვალში თვალი გაუყარა ელენე ხელა-
ძემ, — ამხანაგო ლევან, განა ცხადი არ არის, რომ ეს ქალბატონი თავისი
ახირებით და ფანტაზიებით რაღაც სიფათის შეგვეცრას? თავი რატომ დაე-
დოთ სასწორზე? სჯობს საქმეს დროულად მივხედოთ. გადავიყვანოთ ეს
ქალბატონი აგრონომად. მიდგეს და აშენოს ის აჩეხილი პლანტაციები...

— არა! — მთლად გაჯიუტდა მაია, — თანამდებობიდან ვერ გადამაყე-
ნებთ, კრებამ ამირჩია! და სანამ კრება გადაამირჩევდეს, მანამდე უფლება
მაქვს მქონდეს ჩემი გეგმები და ფანტაზიებიც!

ელენე ხელაძემ მაგიდის უკრა გამოსწია, რაღაც აბები ამოიღო, ენაზე
დაიდო, ჭიქაში წყალი ჩაასხა და დალია. სული რომ მოითქვა, ლევანს შე-
ხედა და უთხრა: — ეე, როგორ ჩამიცვივდა წყალში იმდენი მკურნალობა...
და შევბუღებაც! კრებამ აირჩია, არა?

— ელენა ნიკოლაევნა! — ლევანმა ისევ სცადა დაძაბულობის შენეღ-
ბა, — ახალგაზრდა ქალია, მუშაობა შეუძლია... მივცეთ საშუალება შეაფ-
სოს თავისი საქციელი, ყველაფერი აწონ-დაწონოს.

— არა, უფლება არა გვაქვს ამ საქმეს ზერელედ მოვეკიდოთ. ამიტომ
ჯერ შევისწავლოთ კოლმეურნეობა. დასკვნებიც შემდეგ გავაკეთოთ. მოემ-
ზადეთ შემოწმებისათვის, ამხანაგო კილაძე.

მაია ერთხანს იდგა ნაფიქრებული. მერე თავი ასწია, ლევანს შეხედა
და კარებისკენ ნელი ნაბიჯით გაემართა.

ელენე ხელაძემ თავზე ხელი მოიჭირა და ლევანს მიაჩერდა.

— ვაიმე! ამას რა ჰქვია, თავი ერთ მხარეს რომ გტკივა?

— ჯერ არაფერია, — უთხრა ლევანმა, — ახალმოსული ბრძანდებით,
მოითმინეთ, მალე მეორე მხარესაც აგტკივდებათ.

კაბინეტში ისევ მაია კილაძე შემოვიდა. ახალი კაბა ეცვა, კოხტა,
ლამაზი.

— ბოდიში, მანდ, სკამზე პორტფელი დამრჩა.

— ინებეთ! — უთხრა მდივანმა და მაიას ახალ კაბას მიაჩერდა, — ეს
რაა, კაბა გამოიცვალეთ?

— დიახ, ქალბატონო, რაკი თქვენი ნებართვა მივიღე, გამოვიცვალე! —
პორტფელი აიღო და წავიდა.

მაგრამ კარებთან მისული ისევ შემობრუნდა და ელენე ხელაძეს მია-
ჩერდა.

— თუ ძალიან არ მიწყენთ, მინდა ერთი კითხვა მოგცეთ.

— რაშია საქმე?

— გეკითხებით, როგორც ქალს. შეგიძლიათ თუ არა ძროხის მოწველა?
ლევან ჯანჭარაძეს გაოცებისაგან მოუსვენრობა დაეტყო, ელენე ხელა-
ძემ კი შეკითხვა შეურაცხყოფად მიიღო.

— მე კი შემიძლია! — ნიშნის მოგებით დაიძახა მაიამ, — შეგიძლიათ
თუ არა ძროხის მიხედვით განსაზღვროთ მოსალოდნელი ამინდი? ზვალ,
მაგალითად, დარი იქნება თუ იწვიმებს?

გაოცებულებმა ერთმანეთს დაუწყეს ცქერა,

— ახლა ეგ რომ არ შეგვეძლოს, ამიტომ ვითომ რაო? — იწყინა ლე-
ვანმა.

— არაფერი! — მარჯვენა ხელის ნები აჩვენა მაიამ, — რა ვუყოთ მერე,
თუ არ შეგიძლიათ ძროხას მოწველა. რა ვუყოთ, თუ არ შეგიძლიათ ძრო-
ხის მიხედვით ამინდის გამოცნობა. ეგ არაფერი! მაგრამ მაშინ კეთილი
ნებეთ და ნურც ფერმის საკითხებში მეღავეებით! ნახვამდის. — თავი დააქ-
ნია და წავიდა.

— მაინც ვერ გავიგე, რა გვითხრა, — თქვა ლევანმა.

— გავიგე, გავიგე. ჩემმა მტერმა ვერ გაიგო! — ელენე ხელაძემ თავზე
ხელები მოიჭირა, — თქვენ მართალი მითხარით, ტკივილები მეორე მხრი-
დანაც დამეწყია!..

შარლოტა ჰორიძე

კვალი სხივმოსილი

რაც ჩქარა გარბისო დრო, ვის არ დაუჩივლია, ვის არ ტკენია გული წუთების, საათების, წლების თვალშეუსწრებ სრბოლაზე.

ცოდება იგი, ვისაც უკან მიუხედავს, ჟამი გარდასული გონების თვალთ შოუწრეკია და ფუჭად ჩავლილი წლების გარდა, ვედარაფერი დაუნახავს, შეიღიშვილებით გარშემოხვეულს, არაფერი აქვს მათთვის სათქმელი.

ჭეშმარიტი მოქალაქისათვის კი ცხოვრება ბრძოლაა, ხვალინდელ დღეზე ფიქრია, განსჯაა იმისა, არგო თუ არა ქვეყანას რაიმე, დარჩება თუ არა მისი ნაკვალევი ამ ქვეყანაზე.

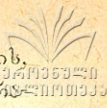
ერთ ასეთ ადამიანზე მინდა გაამბოთ.

განვლილმა წლებმა ჯერაც ვერ დააჩნია თავისი დაღი, სახე სათნო და კეთილი, თვალეში ახალგაზრდული ცეცხლი და სითბო, თმები ჭაღარა — ჩვენი დედების ჭაღარის დარად საყვარელი და ახლობელი. მიხვრამოხრა და საუბარიც—ახალგაზრდულად ენერგიული. სულ ახლახან მძიმე ავადმყოფობა გადაიტანა, მაგრამ ვერ მოტეხა მისი სული და სხეული.

განვლილ ცხოვრებას, მისი შრომით გაწაღლულ გზებს იხსენებს ნაზი გოგიტიძე. მოსაგონარი კი, როგორც გითხარი, ძალზე ბევრი აქვს.

„ოთხი კლასი რომ დავამთავრე, ერთხანს სწავლა ვეღარ გავაგრძელე, ზრადგან საშუალო სკოლა შორს იყო ჩვენი სოფლიდან. ამიტომ იქვე ახლოს ჭრა-კერვის სკოლაში მიმავარეს. გავიდა რამდენიმე თვე. ერთ სადამოს დედანემი საწოლზე ჩამომჯდარა და ჩამჩურჩულა, ხვალ მამაშენს ბათუმში მიჰყავხარ, სასწავლებელში უნდა მიგაბაროსო. არ მახსოვს, როგორ გავათენე ის ღამე. მეორე დღეს ადრინადა გავუდექით გზას და ბათუმის პელსასწავლებლის დირექტორის მოადგილეს ჯემალ ნოლაიდელს ვეწვიეთ. დვთისნიერი კაცი იყო ბატონი ჯემალი. ჩემი თავი სასწავლებლის დირექტორს ოღდა დოლიძეს წარუდგინა და სთხოვა, დაგვიანების მიუხედავად ჩავერიცხე სასწავლებელში. ყველაფერი კარგად დამთავრდა. მე სასწავლებლის მოსწავლე გავხდი...“

ეს იყო 1931 წლის მიწურული. სასწავლო წლის პირველი ნახევრის.

პროგრამა თითქმის მთავრდებოდა. გაუჭირდა, ძალიან გაუჭირდა ნაზის მაგრამ სიბეჯითომ თავისი გზითანა. თანდათან დაძლია სასწავლო პროგრამა. მართლაც და, რა ენერგია უნდა ჰქონოდა, რა მონდომება, რომ მაღალით გატანჯულს, წიგნი ხელიდან არ გაეშვა, დღელამ თავაუღებლად ემცადინა და აღმზრდელ-მასწავლებლების ნდობა გაემართლებინა.

პირველად ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელმა თამარ მაჭუტაძემ შენიშნა ბეჯითი გოგონა. სხვებსაც უთხრა, ბოლო მერხზე რომ ფერმკრთალი ქალიშვილი ზის, ყურადღება მიაქციეთო.

თამარ მაჭუტაძე, ოღლა ჟღენტი, მარიამ ბახტაძე, ნიკოლოზ კანდელაკი, დიმიტრი უჩანეიშვილი, ვრიგოლ ბაბილოძე, ვახტანგ სამსონია, ოღლა ჩხიკვიშვილი, ნესტორ მაღაზონია... ამ სახელებს დღესაც მოწიწებით წარმოაქვამენ ჩვენი თანაქალაქელები. მაღლიანი, ნაღდი პედაგოგები იყვნენ, ჭეშმარიტად სახალხო მასწავლებლები.

მერე, როცა ნაზი გოგიტიძე თვითონ შეუდგა მასწავლებლის მძიმე ტვირთს, სწორედ მათი მაღლი და მაგალითი ჰქონდა გზის გამკვლეად და სახელმძღვანელოდ. ყოველ მძიმე წუთს ეს ხალხი აგონდებოდა და ოსინი უაღვილებდნენ გზას.

1937 წელს თბილისში ჩავიდა, კითხვა-კითხვით მიაგნო სახელმწიფო უნივერსიტეტს და საბუთები ისტორიის ფაკულტეტზე შეიტანა. წარმატებით ჩააბარა მისაღები გამოცდები და დაიწყო ლექციები, რომლებსაც უკითხავდნენ სიმონ ჯანაშია, სიმონ ყაუხჩიშვილი, იასე ცინცაძე, ნიკო ბერძენიშვილი...

1941 წლის ნოემბერში წარჩინებით დაამთავრა უნივერსიტეტი. უკვე კომუნისტი იყო. მშობლიურ ხუცუბანში გაანაწილეს და საშუალო სკოლის სასწავლო ნაწილის გამგედ დანიშნეს. ომი ბოლოქრობდა და ყველაფერი -- სწავლაც, შრომაც ომის უმკაცრეს კანონებს ემორჩილებოდა.

„გაკვეთილების შემდეგ ჩაის პლანტაციებში გავდიოდით დიდი და პატარა. ყველანი თავდაუშოვავად შრომობდნენ. მე ბავშვობიდანვე ვიყავი შეჩვეული მძიმე შრომას. ჩაიც ხშირად მიკრეფაა და დაველალვარ, მაგრამ მაშინდელი დაღლა სულ სხვა იყო, სახსრები გეტეხდა და გვეწვოდა, თავი გვიბრუოდა, ფეხებს ძლივს ვადგამდით. მაგრამ არავინ ჩიოდა. არც მოსწავლე, არც მასწავლებელი. ხშირად ჩვენს წილ შეჭამადს ბავშვებს ეძლეოდით, მაგრამ ამას უნარიანად, ტაქტით ვაკეთებდით. დავსდებოდით ერთად სადილად და ვცდილობდით ჩვენ ძალზე ცოტა აგველო საერთო სუფრიდან... ომი იყო და მტერზე გამარჯვებას ჩვენც ვჭედდით...“

დიდი სამამულო ომის წლებში ხუცუბანის საშუალო სკოლის მოსწავლეებმა და პედაგოგებმა 50.000 მანეთი შეიტანეს თავდაცვის ფონდში. ნაზი გოგიტიძე მასთან მედლით „კავკასიის დაცვისათვის“ დააჯილდოვეს.

1945 წლის თებერვლიდან ნაზი გოგიტიძე მუხანატატეს საშუალო

სკოლის დირექტორია. სასწავლებლის შენობა ცუდი იყო. სახურავიდან წყალი ჩამოდიოდა, ჭერი ლებოდა, იატაკი ჩანგრეული იყო. რკინის ქალამნები ჩაიცვა დირექტორმა, რაიონის ხელმძღვანელობას მიაღება, მერე ბათუმში ჩამოვიდა. ვის არ მიმართა, ვინ არ შეაწუხა და მალე მუხავესტა-ტესაკენ სატვირთო ავტომანქანები დაიმძრა — სამშენებლო მასალებით დატვირთული. ახალ სკოლას ახალი ინვენტარიც შეუძინეს და მალე აწკრი-ლდა სკოლის ზარი.

1950 წლის იანვარში ძალზე დიდი სიხარული განაცადა ნაზი გოგიტიძემ — იგი სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატობის კანდიდატად წამოაყენეს.

„ნაზიკო ხასანის ასული გოგიტიძე აქტიური საზოგადოებრივი მუშაკი, გულისხმიერი ადამიანი და მოზარდი თაობის გულისხმიერი აღმზრდელია“. — წერდა გაზეთი „საზალხო განათლება“.

დაუფიქვარია მისთვის 1950 წლის ივნისის ის დღეც, როცა პირველად მონაწილეობდა უმაღლესი საბჭოს სესიაზე. ძალიან მოუნდა ახლობლებს, მეგობრებს, ნათესავეებს გაეზიარებინათ ეს სიხარული და შესვენების დროს ქობულეთში დარეკა. განათლების განყოფილებაში კოლეგებს გაუზიარა თავისი შთაბეჭდილება.

აი, ასე მოდიოდა გამოცდილება, ნდობა, აღიარება. ვინ იცის რა დიდი შრომა სჭირდებოდა ამას, ფიქრში გათეული რამდენი ღამე.

1950 წლის მარტიდან ნაზი გოგიტიძე ქობულეთის საშუალო სკოლის დირექტორია, იმავე წლის სექტემბრიდან — პარტიის ქობულეთის რაიკომის მდივანი, ხოლო 1954 წლის იანვრიდან — რაიკომის მეორე მდივანი.

1954 წელს იგი კვლავ აირჩიეს სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად.

დიას, ზედიზედ რვა წელიწადს იყო ზუცუბნელი ქალი საბჭოთა პარლამენტის წევრი. ეს დაფასება და აღიარება კი თავისი ხალხის უანგარო სიყვარულითა და ალალე შრომით მოიპოვა.

შემდეგ?

იყო პედსასწავლებლის დირექტორი. სწორედ იმ პედსასწავლებლისა, სადაც თვითონ აიღვა ფეხი. აქ ჯერ კიდევ მუშაობდა მისი ზოგიერთი აღმზრდელი.

როგორც მაშინ, 20 წლის წინათ, ახლაც მხარში ამოუდგნენ ეს კეთილი ადამიანები და მისი ტვირთის სიმძიმე გაინაწილეს. მერე ბათუმის № 1 სკოლა-ინტერნატის დირექტორად მუშაობდა, შემდეგ საბჭოთა ვაჭრობის ბათუმის ტექნიკუმის დირექტორად.

ნაზი გოგიტიძე ორჯერ იყო საქართველოს კომპარტიის ყრილობების დელეგატი. იყო აგრეთვე ქობულეთის რაიონული და ბათუმის საქალაქო საბჭოს დეპუტატი, ამასთან პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის

წევრი, ქალთა კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე. 1960 წლიდან მუშაობდა აჭარის ასსრ, ხოლო 1962 წელს — საქართველოს სსრ სკოლის დამსახურებული მასწავლებლის წოდება.

ყველაფერ ამას მიაღწია ქალმა, რომელსაც ოჯახის დედის მძიმე მოვალეობაც აწვა მხრებზე.

ნაზი გოგიტიძემ თავისი ბედი 1945 წელს დაუკავშირა ილია ცივაძეს, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა კანდიდატს, რომელიც წლების მანძილზე მუშაობდა საბჭოთა მეურნეობების ღირექტორად, აჭარის ასსრ სოფლის მეურნეობის ინსტიტუტში.

„რომ გავთხოვდი, ილია ოჩხამურის ჩაის ფაბრიკის ღირექტორი იყო. პირველ საღამოს ჩაიდან შემოვდა ნავთქურაზე და ჩაი ააღწია. მეორე დღით კი ჩაიდან ვერ ვიპოვე. თურმე ნათხოვარი იყო. საღამოს ილიამ რამდენიმე ქება იყიდა, და ასე დაიწყო ჩვენი ოჯახური ცხოვრება. მუდამდე მხარში ვედექით ერთმანეთს და ოჯახს ვამძლავრებდით, შვილებს ვზრდიდით...“

დედა ყოველთვის მკაცრი და მომთხოვნი იყო, მაგრამ ამავე დროს სამართლიანი. შვილებს შრომისმოყვარეობას, უფროსების პატივისცემას მტერ-მოყვარის გარჩევას ასწავლიდა მუდამ.

„დაუვიწყარია ჩემთვის 1972 წლის 12 მაისი. ჩემი ოჯახის ორი წევრი — შეილი გივი და სიძე ავთანდილ ბეჟანიძე ერთდროულად იცავდნენ დისერტაციას. გივი ხარკოვში, ავთანდილი კი თბილისში.

ძნელი მისახვედრი არაა, რომ ოჯახის წევრების წინაშე დადგა პრობლემა — ვინ რომლის დაცვას დასწრებოდა.

რაკი გივის მამა აღარ ჰყავდა, მე ხარკოვში ვამჯობინე წასვლა. სიძეს კი დეპეშით მივულოცე სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოპოვება“.

ხუთი შვილიშვილის ბებიამ დღეს ქალბატონი ნაზი. საბჭოთა ხელისუფლების თანატოლია იგი. საბჭოური ცხოვრების წესმა აღზარდა და მოუტანა აღიარება და სიყვარული.

წასულან, გაფრენილან წლები.

ბედნიერია ის, ვისი კვალიც, კვალი სხივმოხილი რჩება დედამიწაზე. რჩება მაგალითად მომავალი თაობებისათვის.

მინდია უჩაწიშვილი

ი ა

საყვარელო ბავშვებო, ჩემო პატარა მეგობრებო, ჩემო ცუგრუმელებო! რად გაგიკვირდათ!.. განა ვერ მიცანით?... ჰო, მე დიდი ხანია რაც არ გინახივართ... იქნებ დავავიწყდით კდეც. შემომხედეთ კარგად. მე ია ვარ, თქვენა ის. მიაღეთ ჩემი საგაზაფხულო სალაში და საუკეთესო სურვილები!.. ისევ მოვედი!.. მუდამ მახსოვდით და გულით გნატრობდით, თქვენთან შეხვედრაზე ვოცნებობდი, წუთებს ვითვლიდი, თქვენსკენ ვისწრაფვოდი. არ მავიწყდებოდა თქვენი ყურადღება და ზრუნვა, შორით ალერსი და სიყვარული.

მიხარია კვლავ რომ გნახეთ. ვწუხდი, რომ გტოვებდით, მაგრამ განა ასე მინდოდა?... არა, მერწმუნეთ, რომ არა!.. მე გაზაფხული მიყვარს და ჩემთვის ყოველთვის გაზაფხულია, როდესაც თქვენ გიმზერთ. მიყვარს მზე, სინათლე და სითბო. ვეჭრები მზის ცხოველმყოფელობას და შევხარი სიცოცხლეს. არ მიყვარს სიცავე და სიბნელე. მძულს მე ისინი. ვემდური ზამთარს. ზამთარი სასტიკი და სუსხიანია, გულცივი და მიუკარებელი. ამიტომ გავურბი და ვემაღლები მას. მიწას ვეკვრი. სახვს ვიცვლი და მიწაში ჩავდივარ. იქ უფრო თბილა, ის სწორედ ჩემი საზამთრო ლოგინია. ამ ლოგინში ვაწოლილა ჩემი მიწისქვეშა ღერო, რომელსაც ჩვეულებრივ ფესვურას ეძახიან. ჩემგან ზამთრობით მხოლოდ ფესვურაღა რჩება. ის მე სრულებით არ მგავს, მაგრამ რა ვქნა, ასე რომ არ იყოს, მოვიყინებოდი და ზამთარს ვერ გადავურჩებოდი.

ყოველი ცოცხალი გაზაფხულს შენატროდა. მეც ერთი სურვილი მქონდა, მიწიდან ამოვსულიყავი და თავისუფლად ჩამესუნთქა ჰაერი. ვითვლიდი თვეებსა და დღეებს, საათებსა და წუთებს. მოთმინება არ მყოფნიდა, გუნძობდი გაზაფხულს, ნატვრა შემისრულდა!.. აი, მართლაც გამოჩნდა მშვენიერი გაზაფხული, წინ მიუძღოდა სასიამოვნო სითბო და გზას უკვლევდა მას. გატყდა ზამთრის მოციქული, ყინვა შეტორტმანდა, მუხლი წოდრიკა სითბოს წინაშე და ცრემლებად დადნა გაზაფხულის მზით გამოზარ მიწაზე.

დამარცხდა ზამთარი. გაიმარჯვა გაზაფხულმა და ეს გამარჯვება მე ვიგრძენი პირველმა. გამარჯვებულმა გაზაფხულმაც შენიშნა ეს. შემომხედა, გაბილიმა, ხელი მომიკლა და გამარჯვების ნიშნად მკერდზე მიმიბნია.

მე გაზაფხულს მოეყვით, მას გამოვუძახე და თქვენთან მოველ. გაზაფხულის მობრძანება ვაუწყე ყველას: ბუნქებსა და ღობის ძირებს, წყაროებსა და ნაკადულებს, მინდვრებსა და ველებს, კორდსა და ნახნავენს. ჩემი ყვავილებით მოვქარევი მიწა.

მსურს, ყველგან ვიყო, მაგრამ უფრო დაცულსა და მოფარებულ ადგილებს ვეძებ. უფრო ბუნქის ძირი მიყვარს, განა იმისათვის, რომ დავიმალდე? არა, პირიქით, ადრე იმისათვის მოვდივარ, სხვებს დავასწრო. არ ვიმალება, ისეთ ადგილებს ვეძებ, საიდანაც უკეთ გამოვჩნდები.

მე ბევრი მეტოქე მყავს, ბევრს შეშურს ჩემი ბედი, ბევრი სხვა მცენარე მეცილება პირველობას, ბევრია ჩემი მიმბაძველი. გაზაფხულთან ერთად ადრე მომავალს, გამომიდგენ ისინი კვალდაკვალ, ენძელა ვარო, კვარაკუნჩხაო, მე ყოჩივარდაო... გაიძახოდნენ, „იას რატომ, რატომ უნდა ჩამოვრჩეთო“, „ჩვენც გაზაფხულის მახარობლები ვართო“... სხვებს მაინც მე ვაჯობ. პირველობა დავინარჩუნე.

* * *

იცით კიდეც რატომ მოვდივარ ადრე? ან რისთვის ვეძებ მყუდრო ადგილს? — გიპასუხებთ! მე ხომ ტანმორჩილი და პატარა ვარ, სუსტი და უღონო. გვიან რომ ამოვსულიყავი, როგორ შემემძლო სხვა ყვავილებს გავჯიბრებოდი. ისინი ხომ დამჩრდილავდნენ, შემავიწროებდნენ: ჩემ საზრდოს უფრო ღონიერი ფესვებით მიითვისებდნენ, მაშინ მე როგორ გავიზრდებოდი, როგორ გავმრავლდებოდი...

თქვენ ყველამ იცით, რომ ბევრი მტერი მყავს. თავდაცვის იარაღი კი ნაკლებად გამაჩნია. მე ხომ ასკილივით ეკალი არა მაქვს და ჭინჭარივით შხამიანი ბუსუსი, რომ თავი დავიცვა... მე ხომ უსუსური ვარ და ამიტომ სხვას ვეფარები. ბუნქის ძირას კარგად ვგრძნობ თავს. ბუნქი მე მიცავს ვიცი, ბევრს ვენატრები გულზე მისაბნევად, თაიგულად შესაკრავად ბევრი ღამობს ჩემს მოწყვეტას, მაგრამ ბუნქის ეშინიათ. ეშინიათ მისი ეკლები-სა, როგორ გგონიათ, ჩვენ არ გვინდა უფრო თავისუფლად ყოფნა, ტრიალ მინდორში ცხოვრება? წინათ, სულ ძველად, თურმე, ჩვენი წინაპრები ყველგან ხარობდნენ, მაგრამ გაშლილ ადგილზე მათ ადვილად ამჩნევდნენ და ან ცხოველები ანადგურებდნენ, ან მათზე უფრო ძლიერი მცენარეები ჩაგრავენ. გადავრჩით მხოლოდ ისინი, ვინც უფრო მოხერხებულ და დაცულ ადგილას ვიყავით, ვინც უფრო შევეგუეთ პირობებს, ვისაც ადრე „ელვიძე-ბოლა“ და ადრე იწყებდა აყვავებას.

აზლა მე მყუდრო ადგილას ვარ, არაფრის გეშინია. ჩემი ფესვებზე, ადრე „იღვიძებენ“, ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ბუჩქის ფესვებს არსებობდა „სძინავთ“, ასედაც არ იყოს, ჩვენ მაინც არ შევუშლიდით ხელს ერთმანეთს. ჩემი ფესვები უფრო ზედაპირულია. ბუჩქისა კი უფრო ღრმა. ის, რაც მე მჭირდება, მისთვის ნაკლებად გამოსადეგია, ხოლო რაც მას სჭირდება, ჩემთვის მაინც მიუწვდომელია. ჩვენ მეგობრულად ვცხოვრობთ, ის მე მიცავს, მე კი მას ვამშვენებ.

* * *

მომიგონეთ, ვინ ვყოფილვარ! — მე ადრე გაზაფხულის მცენარე ვარ, გაზაფხულის მასწარებელი. ჩემით იღვიძებს ბუნება, ჩემს მაგალითს მიყვება ყოველი ცოცხალი: ბუჩქი თუ ბაღასი, მუხა თუ ლერწამა, ვარდი თუ ასკილი, მცენარე თუ ცხოველი, დიდი თუ პატარა, ახალგაზრდა თუ მოხუცი. ჩემით იხსნება ბუნების ბედნიერი მომავალი. მე მოვუძღვები მშვენიერ გაზაფხულს, აყვავებულ ზაფხულსა და ბარაქიან შემოდგომას. მაშ მე, გაზაფხულის უბრალო მასწარებელი კი არა ვარ, არამედ მზიური და ბედნიერი მომავლის მოციქულიცა ვარ.

* * *

ბევრჯერ თქვენ ვერ მხედავთ. მაგრამ მაინც მაჩნევთ. ეს ზშირად შემინიშნავს. მახსოვს, ერთხელ თქვენ ჩრდილის მხარეზე ჩამოიარეთ. ფოთოლი მეფარებოდა, მეგონა, არ შეჩერდებოდით, მაგრამ შედექით და მე მახსენეთ. „რა კარგი სუნი დაუყენებიაო“, „რა საამო ჰაერიაო“. — მესმოდა თქვენგან. მივხვდი, რომ სუნით შემიცანით. დიახ, ფერთან ერთად მე სურნელებითაც ვარ ცნობილი. ჩემი სუნი გულს ამშვიდებს. ჩემგან ნელსაცხებლებს ამზადებენ, რომელთაც ჩემს სახელს არქმევენ. ზოგს „იას“ უწოდებენ, ზოგსაც კი „ია-იას“.

* * *

ქალზე ღამაში სახელი მქვია. ვის არ არქმევენ ჩემს სახელს! — სწორედ იასავით ნაზი ბავშვია და „ია“ დავარქვითო. ამას კი „იასგულო“, აი, ეს მხესავით ნათელი და იასავით მშვენიერია და „იათამზე“ იყოსო. ამნაირად ზოგი მთლიანად ისაკუთრებს ჩემს სახელს, ზოგის სახელს თავს ეუმშვენებ და ბოლოს ვულამაზებ, ზოგჯერაც კი სახელის შუაში მარგალიტივით ვარ ჩასმული. ვინ მოსთვლის, რამდენი კარგი ბავშვი ატარებს ჩემს სახელს, წარჩინებული სწავლითა და ყოფაქცევით.

* * *

მაგონდება ჩემი წარსული... დიდხანს ვცხოვრობდი ბუჩქის ძირას. დრო გადიოდა და სურვილს სურვილი ემატებოდა. ყოველ მოთხოვნილებას კი ახალი მოთხოვნილება ცვლიდა. დღეები მემატებოდნენ და მეც ვიზრდებოდი... შემისრულდა საწადელიც... ფოთლებით მწვანედ შევიმოსე და ყვავილებით თავი დავამშვენე. ბუნების მრავალფეროვნებას მეც მივემატე.

მიზარობდა ყოველივე ეს და ჩემს სახარულს ეხმარებოდა ყოველივე
 არსება ჩემს გარშემო. აი, ბუღბულიც ბუჩქებიდან მინახებული ხმით შეე-
 სიტყვა ჩემს სიხარულს და წკრიალა ხმით ჩემდამი დიდი ხნის სურვილე-
 ბი უზუად გადმოღვარა. ნაკადულმაც ხმის რაკრავით მიმღერა, ნიშნად სიყ-
 ვარულისა წვეთები მესროლა და მარჯალიტის თვალენად თავზე დამაპკუ-
 რა... მთვარეც კმაყოფილებით სავსე, შორიდან მიდიმოდა. მოქროდა მთის
 ნიაბიც, მოეშურებოდა ჩემსკენ, მომიახლოვდა, სიყვარულით ჩამეხვია, და
 ჩამეურჩუნა: „გილოცავ ახალი ცხოვრების ბედნიერ დასაწყისს... პატარა
 იას დიდი საქმე დაგაეძღვა... შენ უნდა ვახსნა ცოდნის პირველი წიგნი. შე-
 ნი სახელი „ანბანს“ დასჭირდა და უნდა მოემსახურო, „დედა ენა“ აქნება
 შენი მუდმივი და ყველაზე ბრწყინვალე ბინაო“. ეს თქვა, გამარჯვება მისუ-
 რვა და ფოთოლთა შრიალით განაგრძო თავისი გზა.

უცხო იყო ყოველივე ეს ჩემთვის. არ ვიცოდი, რა მოხდა, რას ნიშნა-
 ვდა თქმული, ვერ გავრკვეულიყავი, რას მავალებდნენ. დრომ ფარდა ახადა
 საიდუმლოებას. გავიგე, თუ ვინ შემოსა ჩემი სახელი დიდების შარავანდე-
 დით. ალბათ, თქვენ იცით ახლა ვინ მიბოვა მცენარეთა შორის „დედა ენა-
 ში“ გადმოსარგავად...

* * *

მიცნაო?... — ია ვარ, ბუჩქის ძირიდან „დედა ენამდის“ მოსული,
 „დედა ენაში“ ჩასახლებული. მე სწავლის გაზაფხული ვარ. სწავლის
 ვრცელ ველზე ყვავილად ამოსული. ჩემი სახელით იხსენება ცოდნის პირ-
 ველი წიგნი. ვფიქრობ, ყველა მიცნობს...

ვან არ მიცნობს მე — „დედა ენაში“ გახარებულს, ნაყოფად ასოებშეს-
 ხმულს და მათთან ერთად მოლაპარაკეს, გაზაფხულის მახარობელს და
 ყვავილების წინამძღოლს, „დედა ენის“ პირველ ყვავილს და ანბანის მე-
 თავებს. ყველა მიცნობს, ყველა და ეს მახარებს, მახარებს ისიც, რომ ცოდ-
 ნის გზით მომავალთ მე შეგხვდით პირველი ჩემი „ი“ და „ა“-თი. ჩემს კმა-
 ყოფილებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა გხედავდით ჩემთან შეჩერებულს,
 მერცხალივით მოჭიკჭიკეს, ბუღბულივით მგალობელს, მეც სიხარულით
 გიხმენდით... რამდენჯერაც წამიკითხავდით, იმდენჯერ გული სიამით ამი-
 ტოკდებოდა ხოლმე. კეთილი იყო თქვენი მობრძანება, ძვირფას სტუმრებს
 შესაფერისი მასპინძლობა გაგიწიეთ. გულით მიგიღეთ და მადლიერი გაგი-
 სტუმრეთ.

მე პირველი ვარ ყოველთვის და ყველაფერში. გაზაფხულზე პირველი
 ვიყავი და შემოდგომაშიაც პირველი ვარ. ყვავილებს შორის სხვას ვასწ-
 რებდი მოსვლას და ანბანშიაც სხვას მივუძღვებო წინ. მე გასწავლეთ პირ-
 ველი ასოები: ი და ა — ერთად კი ია!

ჟორჟ სიმენონი

მეგრე ლიეჟუი

„მეგრე ლიეჟუი“ ჟორჟ სიმენონის იმ დეტექტიური ციკლის ნაწარმოებს მიეკუთვნება, რომელშიც მეგრეს საშუალებით საიდუმლოებით მოცული ბევრი საქმე იხსნება.
გთავაზობთ ამ მოთხრობის რამდენიმე თავს.

ადელი და მისი მეგობრები

— ეს ვინ არის?

— არ ვიცი. პირველად ვხედავ. — თქვა ადელმა და თმები აიჩეჩა. იგი იჯდა ხავერდით შემოკრულ სავარძელზე პატარა მაგიდის წინ, რომელზედაც პორტუგალით სავსე სამი პატარა ჭიქა იდო, ადელს მარცხნივ ერთი ახალგაზრდა ყმაწვილი ეჯდა, ხოლო მარჯვნივ — მეორე.

— ჩემო პატარებო, ხებას მომცემთ, რომ დაგტოვოთ? — მათ მოკრძალებული ღიმილით გაუდიმა, დარბაზის შუაგულში გაიარა და ახლადშემოსული კლიენტის მაგიდას მიუახლოვდა. მეპატრონის ნიშანზე ოთხმა მუხიკოსმა ინსტრუმენტების ჰანგს მუსიკა შეუხმატკბილა. მხოლოდ ერთი წყვილი ცეკვავდა და როგორც თითქმის ყოველ საღამოს, სიცარიელის შეგრძნება სუფევდა.

ორი ახალგაზრდა ყმაწვილი, რადგან მათ შორის ადელი აღარ იჯდა, ერთმანეთს მიუჩოჩნდა.

— მომხიბვლელია! — წაიღულღულა შაბომ.

— როგორი ტემპერამენტი! — დაუმატა მისმა მეგობარმა დელფოსმა, ოქროსთავიან ჯოხზე დაყრდნობილმა.

შაბო თექვსმეტი წლისა და ნახევრის თუ იქნებოდა, ხოლო დელფოსი, უფრო გამხდარი და ფერმკრთალი, ცხრამეტზე მეტის არ იქნებოდა.

— ჰეი! — ჩვეულებისამებრ შესძახა შაბომ მსახურს, რომელმაც მის წინ გაიარა.

— იცნობ ამ ტიპს, რომელიც ახლა მოვიდა?

— არა, მაგრამ მან შემპანური მიმოიხიოვა. მას ადელი ართობს! — მსა-

ხური გავიდა თავისი ლანგარით. მეპატრონე, სერიოზული სახით, კლიენტის მავიდასთან მიმდგარი იყო და შამპანურს უსხამდა.

— შენ ფიქრობ, რომ გვიან დაკეტავენ? — შეეკითხა შაბო.

ორი საათის, ორსაათნახევრის შემდეგ... როგორც ყოველთვის.

ყმაწვილები დელავდნენ, განსაკუთრებით უფრო ახალგაზრდა დელავდა. იგი ყველაფერს აკვირდებოდა.

ყმაწვილები ადელს უცქერდნენ. იგი თითქმის მათ პირდაპირ იჯდა უცნობის მავიდასთან. უცნობი იყო ორმოცი წლის კაცი, შავ-თმიანი, ფერმიხდილი ბერძენი ან თურქი. ვარდისფერი პერანგი ეცვა, საყვლოზე ვეება მარგალიტის თვალი ებნია. ყურადღებას არ აქცევდა მასთან ჩამომჯდარ მოცეკვავე ქალს, რომელიც მას კისკისით ესაუბრებოდა. ქალმა სიგარეტზე სთხოვა, ოქროს პორტსიგარი გაუწოდა და განაგრძო პირდაპირ ცქერა.

დელფოსი და შაბო აღარ საუბრობდნენ. ისინი უცნობის ცქერით ტკებოდნენ. მათ არ გამოჰპარვიათ არცერთი დეტალი, თუ როგორ იყო შეკრული მისი საყვლო, მისი კოსტიუმის თარგი, მისი მოძრაობა.

შაბოს მზა ტანსაცმელი ეცვა, ფეხზე — გაცვეთილი ფეხსაცმელი. საუკეთესო ქსოვილისაგან შეკერილი მეგობრის კოსტიუმი არ უხდებოდა. დელფოსს ხომ ვიწრო მხრები და ჩაუვარდნილი გულმკერდი ჰქონდა.

— კიდევ ერთი.

შემოსასვლელი კარი გაიღო. ვიღაც შემოვიდა, გაჩერდა და ღარბაზს თვალი გადაავლო. დიდი, მძიმე იყო, სახე მშვიდი ჰქონდა. არცკი გაუგონია, როცა მსახურმა მავიდა შესთავაზა, იქვე სკამზე დაჯდა. ისევ, როგორც ყველა სხვა საღამოს, დღესაც აქ ახალი არაფერი მომხდარა. ერთი წვეილი ცეკვადა. ბარში მხოლოდ ერთი კლიენტი იყო და ისიც პატრონს პოკერს ეთამაშებოდა, კიდევ — ადელი და მისი კომპანიონი, რომელიც ქალს ყურადღებას არ აქცევდა. ეს იყო პროვინციული ქალაქის პატარა ყაფახანა.

რაც დრო გადიოდა, დელფოსი და შაბო თანდათან იღუშებოდნენ.

— ვიქტორ!

— მიდიხართ უკვე? ალბათ, პაემანი გაქვთ?..

— დანარჩენს ზვალ გადავიხდით, ვიქტორ! ფული არა გვაქვს.

— კეთილი, ბატონებო!.. ნახვამდის ბატონებო!.. აქედან გახვალთ?..

ყმაწვილები მთვრალი არ იყვნენ, მაგრამ მაინც ფეხბარეული გავიდნენ ღარბაზიდან, თითქოს ვერაფერს ხელავდნენ.

გემულენს ორი გასასვლელი აქვს, მთავარი გასასვლელი პოდორის ქუჩაზე გადის. აი, აქედან შედიან და გადიან კლიენტები, მაგრამ დღის ორი საათის შემდეგ, როცა პოლიციის დადგენილებით ყაფახანა დაკეტილი

უნდა იყოს, იღება სამარქაფო კარი, რომელიც ცარიელ და ოდნავ გახსნილ
ბულ ვიწრო ქუჩაზე გადის. შაბომ და დელფოსმა გაიარეს დარბაზი, შეატ
რონეს გამოემშვიდობენ, შეადეს საპირფარეშოს კარი. აქ ისინი მხოლოდ
რამდენიმე წამს შეჩერდნენ ისე, რომ ერთმანეთისაკენ არც კა გაუზრდავთ.

— მეწინია! — წაილულლულა შაბომ.

— ჩქარა, — თქვა დელფოსმა და სამარქაფო კიბის კარი შეაღო. ეს სა-
რდაფი იყო.

— თუ ვინმე მოვალა!

შაბო კინაღამ წაიქცა, ვინაიდან კარი დაიხურა და სინათლე აღარ
იყო. ვიღაც შეეზო და შეშფოთდა, მაგრამ ის მხოლოდ მისი მეგობარი იქ-
ნებოდა.

— არ გაინძრე! — უბრძანა მან.

ციოდა. შაბო ნესტით გაიჟღინთა. ესმოდა დელფოსის სუნთქვა.

— ფიქრობ, რომ ვინმე კარს შემოაღებს?

მეორე ხელზე უჩქმიტა, რომ გაეჩუმებინა. მას თითები გაჰყინვოდა.
მალა, ალბათ. მეპატრონე საათს ამოწმებდა.

— ბატონო, დავკეცოთ, ორი საათია!

დაბლა ბიჭებს არ ესმოდათ, მაგრამ ისინი ინტუიციით ხვდებოდნენ,
თუ რა ხდებოდა ზემოთ. ვიქტორი, ალბათ, პატრონთან ერთად ბარში შევი-
და, ნავაჭრის გასაგებად. ამ დროს მუსიკოსები ინსტრუმენტებს ბუდეებში
აწყობდნენ.

მეორე მსახური, ჟოზეფი, სკამებს აწყობდა მაგიდეებზე და საფერფ-
ლეებს ცლიდა.

— ეზურავთ, ბატონებო!.. ადელ, წავიდეთ!.. ვიჩქაროთ!..

პატრონი იტალიელი იყო, პარიზის, ნიცის, კანისა და ჰარი-
ცის ყავა-ხანებში ემსახურა.

საპირფარეშოსთან ნაბიჯების ხმა გაისმა. მეპატრონე ვიწრო ქუჩაზე
გამავალი კარის ჩასაკეტად წავიდა. გასაღები საკეტში ჩასტოვა.

„ვაი თუ, მექანიკურად საპირფარეშოც ჩაკეტოს ან და ვაი თუ, შემოი-
ხედოს?“ აზველებს... დარბაზის კარი ჭრიალებს.

ხუთ წუთში ყველაფერი მთავრდება. იტალიელი ყველაზე ბილოს
რჩება და უკანასკნელ კარს ჩაკეტავს.

მიუღი თანხა მას თან არასდროს მიაქვს ხოლმე, თავის პორტფელში
იგი მხოლოდ ათასი ფრანკის პილეთს სდებს. დანარჩენი ბარის კარაღში
რჩება. ბარის კარადის გასაღები იმდენად სუსტია, რომ შეიძლება დანითაც
გასტეხო.

ყველა სინათლე ჩაქრა.

— წავიდეთ, — გაისმა დელფოსის ხმა.

— ჯერ არა... მოიცა...

ახლა ბიჭები მარტონი დარჩნენ მთელ შენობაში, მაგრამ მაინც ხმადა-
ბლა ლაპარაკობენ. ერთიმეორეს ვერ ზედავენ. გრძნობენ, რომ გაფითრე-
ბული არიან.

— თუ ვინმე დარჩა?

— განა ასე შევშინდებოდი, მამაჩემის სკივრთან რომ მქონდეს საქმე?

— იქნებ ყუთში არც არაფერია?

შაბოს ისეთი შეგრძნება აქვს, თითქოს მთვრალი იყოს. ახლა, როცა
იგი ამ სარდაფში ასე ადვილად შეიჭრა, გამბედაობა აღარ ჰყოფნის, რომ
იქედან გამოძვრეს. ლამის ატირდეს კიდეც.

— წავიდეთ აქედან!..

— მოიცა, შეიძლება დაბრუნდნენ...

ხუთი წუთი გავიდა, კიდეც ხუთი. შაბო ყველანაირად ცდილობს დრო
მოიგოს.

— ასეთი მხდალი არ მეგონე... წავიდეთ!.. — რადგან შაბოს არ სურდა
პირველი თვითონ გასულიყო, თავის კომპანიონს უბიძგა. სარდაფის კარი
ღიაა. შაბომ კარგად იცის, რომ დარბაზში გამავალი კარი ჭრიალით იღება.
ამ ჭრიალის მოლოდინში ჟრუანტელი უვლის.

— შუქი!.. — წაიჩურჩულა შაბომ.

დელფოსმა ასანთს გაჰკრა. წამით შეჩერდნენ, რომ გასასვლელი კარგად
დაენახათ, ასანთი მოულოდნელად სწორედ მაშინ გაუეარდა ხელიდან, რო-
ცა დელფოსმა წამოიყვია და საპირფარეშოს კარისაკენ გაიქცა. სიბნელე-
ში ვერაფერი გაარკვია. დაბრუნდა. შაბოს დაეჯახა.

— ჩქარა!... გავიქცეთ!..

შაბომ რაღაც შენიშნა. ბარის წინ ვიღაცის სხეული გართხმულიყო...
შავთმიანი.

განძრევა ველარ გაბედეს. ასანთის კოლოფი ძირს ეგდო, მაგრამ ვერ
ამჩნევდნენ.

— შენი ასანთი!..

ერთი მათგანი სკამს დაეჯახა. მეორე შეეკითხა:

— შენ ხარ?..

— აქეთ!.. კარებს მივაგენი...

ნაბიჯების ხმა ქუჩაში. ბიჭები ველარ იძვრიან. იცდიან. ფრაზების ნა-
წყვეტები... ხმები თანდათან შორიდან ისმის. შესაძლოა, ეს აგენტები იყ-
ვნენ.

— გააღებ თუ არა?

მაგრამ დელფოსს მოძრაობის უნარი წაერთვა. ლულულულებს.

პირი ღია დარჩა...

გასაღები შეტრიალდა, ქუჩის ჰაერი ჩაისუნთქეს. გაქცევის სურვილი ისე დიდი იყო, არც კი უფიქრიათ, კარი გაეხურათ.

იქ, მოსახვევში, პონტ-ლავრუს ქუჩა იწყება, ხალხმრავლობა. ერთმანეთისაკენ არ იხედებოდნენ. შაბო ჩვარივით გახდა, ხმაურიც შორიდან ესმოდა.

— ფიქრობ, რომ მკვდარი იყო?... თურქი იყო?..

— ის იყო!.. ვიცანი... პირღია... და თვალი...

— რისი თქმა გინდა?

— ერთი თვალი ღია ჰქონდა, მეორე დახურული.

პონტ ღავრუას ქუჩაზე გავიდნენ. ყველა კაფე დაკეტილია. მხოლოდ ერთია ღია. ჭიქა ლუდი, შემწვარი კარტოფილი და ლოკოკინა აქვთ.

— შევიდეთ?

— ლუდი!.. კარტოფილი!.. ლოკოკინა!..

კვლავ მოითხოვეს. შიათ, ძალზე შიათ.

ერთმანეთს მაინც არ უმზერენ. გარეთ წყვლიანია, იშვიათად აჩქარებული გამგლეღი თუ ჩაივლის.

შიშს შიში დაემატა, ვახშმის გასასწორებლად ფული თუ გვეფოფაო. ქუჩები. მაღაზიის ჩაკეტილი დარაბება. ორი ცმაწვილი გადადიოდა ქუჩაზე.

დელფოსი ღუმს. დაჟინებით იყურება წინ. მისი აზრები ისე შორსაა, რომ მეგობრის ლაპარაკი არც კი ესმის.

მარტო რომ არ დარჩენილიყო და სახლამდე მიედწია, მეგობარს შეევედრა:

— მიმყევი ქუჩის ბოლომდე...

— არა, ავად ვარ...

ავად კი ორთავე იყო. შაბომ მკვდარი მხოლოდ ორი წამით დაინახა, მაგრამ ათასი საფიქრალი გაუჩინა.

— როგორ გგონია მაინც, თურქი იყო?

მკვდარს თურქი შეარქვეს, რადგან მისი სახელი არ იცოდნენ. დელფოსმა არ უპასუხა. გასაღები შეატრიალა.

— ზვალამდე...

— „ბელიკანში“?..

კარი დახურა. აი, შაბო მარტო დარჩა უკაცურ უბანში. ფეხს აუჩქარა. გიჟივით გაიქცა.

ლაღლუას ქუჩა. ერთსართულიანი სახლები. ჟან შაბომ გასაღები მოძებნა, კარი გააღო, შუქი ჩართო, სამზარეულოსაკენ წავიდა, სადაც ცეცხლი ჯერ კიდევ ბუუტავდა. თბილდა, მაგიდაზე ქაღალდი იდო, ზედ ფანქრით

ეწერა: „ბუფეტში კატლეტია და კარადაში ნამცხვრის ნაჭერი. ღამე მშვიდობისა“.

მ ა მ ა

ჟანმა ფეხსაცმელები გაიხადა და კიბეზე ავიდა.

იმ დროს, როცა კიბის მოედანზე სინათლის ჩაქრობა დააპირა, საწოლმა გაიჭრიალა. ვილაცას არ ეძინა, — ან დედას ან მამას. თავისი ოთახის კარები შეაღო.

ამ დროს ოთახიდან ჩახრენწილი ხმა მოესმა:

— შენა ხარ, ჟან? არ უნდა უთხრა მშობლებს, „საღამო მშვიდობისაო“?

ჟანი მათთან შევიდა.

— გვიანაა, არა?

— არც ისე...

— შენ უნდა...

შვილის დასატუქსად ძალა არ შესწევდა, უფრო სწორად, მიხვდა, რომ ეს უსარგებლო იქნებოდა.

— საღამო მშვიდობისა, შვილო...

ჟანი დაიხარა და ოფლიან შუბლს ეამბორა.

— გაყინული ხარ...

— ცივა გარეთ...

— იპოვე კატლეტი? ნამცხვარი მარი დეიდამ მოიტანა...

— ეჭამე უკვე, მეგობრებთან ვიყავი.

— ღამე მშვიდობისა.

ჟანს მეტი აღარ შეეძლო. მის ოთახში შუქი არ იყო. ქურთუკი დაადო და საწოლზე განერთხო. ბალიშით თავი ჩარგო. არ ტიროდა. ვერ შეძლო. კანკალმა აიტანა. მხოლოდ ერთი სურდა, საწოლს არ ეჭრიჭინა. იცოდა, მამამისს არ ეძინა და მის ყურს არაფერი გამოეპარებოდა.

შიშს დიდი თვალები აქვს. კოშმარი არ შორდებოდა... თურქი!..

დილით, ჟანმა რომ თვალი გაახილა, თავზე მამამისი ედგა და არც თუ ისე მკაცრად საყვედურობდა.

— ეს არ უნდა გექნა, შვილო!.. კიდევ დალიე? ტანზე არც კი გავიხდია!..

პატარა საღარიპო

მაგიდაზე იდაყვდაყრდნობილმა ჟან შაბომ თეფშს ხელი ჰკრა. იგი პატარა ეზოს მიშტერებოდა, რომელიც ფარდებს შორის მოჩანდა. მამამისი

საუზმეს შეეკცეოდა და თან ჟანს უთვალთვალებდა, ცდილობდა, სხვა რა-
მაც უცხოებას ეხსენებოდა.

— ხომ არ იცი, მართალია თუ არა, ფერონსტრეს ქუჩაზე მდებარე
სახლი უნდა გაიყიდოსო? ვილაც შემეკითხა, გუშინ, სამსახურში.

ქალბატონი შაბოც უთვალთვალებდა თავის ვაჟიშვილს და თანაც
წენიანისათვის მწვანის ამზადებდა. ისიც ჩაერია საუბარში.

— რად არ ჭამ?

— არ მშია, დედა.

— იმიტომ, რომ წუხელი კიდევ დალიე, ხომ ასეა, გამოტყდი!

— არა.

— ხომ არ ფიქრობ, რომ არ გემჩნევა? თვალები დაგწითლებია!.. კვერ-
ცხი მაინც შეჭამე...

ჟანს ჭამის თავი არ ჰქონდა, სახლიდან გასვლა ეჩქარებოდა. სურდა
რაიმე შეეტყო. ქუჩიდან გაგონილ ოდნავ ხმაურზე კრთოდა.

— უნდა წავიდე.

— რა დროს წასვლა. გუშინ დელფოსს ახლდი, ხომ ასეა?.. აბა, კიდევ
ერთხელ მოხედოს აქ მოსვლა შენს წასაყვანად!.. ლაწირაკი, უსაქმური,
რად სჭირდება მუშაობა, მშობლები ხომ მდიდარი ჰყავს!.. დილით ადრე,
სამსახურში წასასვლელად, ლოგინიდან წამოხტომა არ სჭირდება!..

ბატონი შაბო ღუძმა, თავის თეფშს დასტკეპროდა და უხმოდ ჭამდა,
რომ საუბრის დროს თავისი აზრი არ გამოეთქვა.

— ნახავ ჟან, ამას კარგი არაფერი მოჰყვება! ჰკითხე, აბა, მამაშენს,
თუ ლოთობდა შენს ასაკში! — ჟან შაბოს თვალები მართლაც წითელი ჰქო-
ნდა, ხოლო სახე დაეწითლებოდა.

— წავედი! — გაიმეორა მან და საათს დახედა, ზუსტად ამ დროს ვი-
ლაცამ კარზე დააკაკუნა. ჟანი მცისვე გავარდა გასაღებად. მის წინ დელ-
ფოსი იდგა.

— მოდიხარ?

— ჰო, ქუდს დავიხურავ!

— შემოდი, დელფოს! — დაუძახა შაბოს დედამ სამზარეულოდან, —
ზწორედ ამ წუთს ვეუბნებოდი ჟანს, რომ ეს ამბავი უნდა დამთავრდეს! მას
უკვე ჯანმრთელობა შეეღება! თუნდაც ყოველდღე იქეიფეთ თქვენს ოჯახ-
ში, ეს თქვენი მშობლების საქმეა, მაგრამ ჟანი...

ჟანზე მეტად გრძელმა და გამხდარმა დელფოსმა თავი დაჰხარა.

— ჟანმა თავის მომავალზე უნდა იზრუნოს... ჩვენ ქონება არა გვაქვს!
საკმაოდ შეგნებული ბრძანდებით, რომ ამას მიხვდეთ და ამიტომ გთხოვ
ჟანს ჩამოსცილდეთ.

— მოდიხარ?.. — ამოიოხრა ჟანმა, რომელსაც სინდისი ქენჯნიდა.

— რომელ საათზე დაბრუნდი წუხელ?

— არ ვიცი... შესაძლოა, პირველზე...

ჟანი გამოტყდა, ორი საათი იქნებოდაო!

— დროა, სამსახურში წავიდე, დედა!..

ქუდი დაიხურა და დელფოსს დერეფნისაკენ წაუბიძგა.

გარეთ, ისევე როგორც ყველა ქუჩაზე, დაანახავდით სახლის წინ გაჩერებულ მწვანის ურიკებს და გაიგონებდით ვაჭრების შორეულ ხმებს.

— მაშ ასე?..

ორმა ყმაწვილმა ქუჩის კუთხეში მოუხვია. მათ უკვე საშუალება ჰქონდათ აღარ დაემაღლათ თავიანთი შიში.

— არაფერია!.. დილის გაზეთები არაფერს სწერენ!.. ის, ალბათ, ჯერ ვერ იპოვეს...

— დედა გაბრაზებულია... განსაკუთრებით შენზე. მითხარი, ფული?.. დღეს თხუთმეტი...

— ვიცი... მაშაჩემის პორტუგელი გავჩხრიკე, მხოლოდ ქაღალდის ფული იყო. — და დელფოსმა უფრო ხმადაბლა დასძინა:

— ნუ გეშინია... ახლავე ბიძაჩემთან წავალ, ლეოპოლდის ქუჩაზე.. იმ-გიათად ზღება, რომ მაღაზიაში წუთით მაინც არ დამტოვოს მარტო...

ჟანი ცნობდა ამ შენობას, — შოკოლადის ფაბრიკას ლიეჟში, უკვე წარმოიდგინა, თუ როგორ ჩააცოცა მისმა მეგობარმა ხელი ბიძამისის სალაროში.

— როდის გნახავ?

— შუადღემდე დაგელოდება.

ნოტარიუს ლოესტის კანტორის წინ, იქ, სადაც შაბო მუშაობდა, ერთმანეთს ხელი ჩამოართვეს. მაგრამ არ შეუხედავთ ერთმანეთისათვის. ჟანი შიშმა შეიპყრო, მოეჩვენა, მეგობარს ხელი ჩვეულებრივად არ ჩამოურთმევიაო.

ახლა იგი ნამდვილად თანამონაწილე იყო.

(გაგრძელება იქნება)

ფრანგულიდან თარგმნა ირა არეშიძემ.

თინა შიოშვილი

ზნეობრივი აღზრდის ტრადიციები ქართულ ხალხურ პოეზიაში

მდიდარმა და მრავალფეროვანმა ქართულმა ზეპირსიტყვიერებამ, რომელიც პირუთენელი ისტორიის ჩვენი ხალხის კულტურულ-ზნეობრივი ფორმირებისა, მისი ჯანსაღი მორალურ-ეთიკური ტრადიციებისა, მშვენივრად გამოხატა და ჩვენს დრომდე მოიტანა ქართველი ხალხის შეხედულებანი მოზარდი თაობის აღზრდაზე, ადამიანის სრულყოფაზე. ქართული ხალხური ზღაპრები, ლექსები, ანდაზები თუ სხვა ჟანრის უმდიდრესი ნიმუშები თვალნათელი დასტურია ჩვენი წინაპრების მიერ საუკუნეთა მანძილზე შემუშავებული და განზოგადებული შეხედულებებისა მაღალადამიანურ იდეებზე.

ანტიკური ხანიდან მოყოლებული, არაერთ დიდ მოაზროვნეს აღუნიშნავს ფოლკლორის უდიდესი აღმზრდელობითი ფუნქცია. მარქსიზმის კლასიკოსები ფასდაუდებელ როლს ანიჭებდნენ ახალგაზრდობის აღზრდას ზეპირსიტყვიერების ჯანსაღ ტრადიციებზე და ფოლკლორულ მასალას უხვად იყენებდნენ თავიანთ შრომებში.

შრომის, აქტიური მოქმედების ხოტბა მდიდარი ქართული ხალხური შრომის პოეზია, რომელმაც ჩვენამდე მოიტანა საუკუნეების მანძილზე ქართველი ხალხის მიერ დაუღალავ შრომასა და რუღუნებაში გამომუშავებული მორალურ-ზნეობრივი ტრადიციები. შრომის თითქმის ყველა სახეობასთან დაკავშირებული პოეტური ნიმუშია ცნობილი ქართულ ხალხურ შრომის პოეზიაში. ეს მასალა ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს არა მარტო ძველი საქართველოს მეურნეობის ძირითად დარგებზე, მის სოციალურ-პოლიტიკურ თუ ეკონომიურ მდგომარეობაზე, არამედ გვაცნობს მშრომელი ხალხის ნათელ იდეალებს, მისწრაფებებსა და ოცნებებს.

ქართული ხალხური შრომის პოეზიის ერთ-ერთი ფართოდ გავრცელებული სახეა გუთნური. მასში გადმოცემულია უდიდესი სიყვარული და თაყვანისცემა მიწათმოქმედი მშრომელისადმი, მუშა პირუტყვისა და სამუშაო იარაღისადმი; გუთნურ პოეზიაში ხაზგასმულია ურთიერთდახმარების, კოლექტიური შრომის ტრადიციის სიკეთე, გაიცხადებული და დაგმობილია თავკერძი, ეგოისტური სულისკვეთებით გამსჭვალული ადამიანები, გამოთქმულია ღრმა პროტესტი მჩაგვრელთა მიმართ; გუთნურ ლექს-სიმღერებში მშვენივრად აისახა მძიმე ფიზიკურ შრომასა და აუტანელ სოციალურ ჩაგვრაში კათარზისგამოვლილი ქართველი გლეხის მიერ საუკუნეთა მანძილზე გამომუშავებული მორალური მრწამსი, მისი შეხედულება შრომაზე, ურთიერთგატანაზე, ვაჟკაცობასა და, საერთოდ, ადამიანის დანიშნულებაზე, მის რაობაზე.

შენი პირიმი, გუთანო,
მაგ შენი მრუდე ყელისა,

წამოუწვები გვერდზედა,
აღებო იცი ველისა.
შენა ხარ ბურის მომყვანი,
დამძველებელი ქერისა. —

მდებოდა ოდითგან ქართველი გლეხი და ამ კეთილშობილურ სიმღერაში აქსოვდა შრომის უდიდეს ამაოეზს.

ქართული ხალხური შრომის პოეზიის ერთ-ერთი არქაული უბანია ნაღური ლექს-სიმღერები. საქართველოში ფართოდ იყო გავრცელებული შრომაში კოლექტიური დახმარება. მძიმე, მომეტებული სამუშაოების დროს, განსაკუთრებით კი სიმინდის თოხნისას, შეიკრიბებოდნენ გლეხები და ერთმანეთს ეხმარებოდნენ სრულიად უსასყიდლოდ და უანგაროდ. შრომის ამ კოლექტიურ ფორმას — ნაღს საქართველოს თითქმის ყველა კუთხე იცნობს. ნაღი შეთანხმებულად, დარბაზულად მუშაობდა და ამ დარბაზულობაში ერთ-ერთი მთავარი როლი ნაღურ ლექს-სიმღერებს ეკუთვნოდა. ისინი ახალისებდნენ, ამხნევებდნენ მშრომელებს, რადგანაც შეუღამაზებლად, გულწრფელად გადმოსცემდნენ მათ სულისკვეთებას, შეხედულებასა და ოცნებებს.

ნაღურ ლექს-სიმღერებში, ისევე როგორც ყველა სახის შრომის პოეზიაში, შექცეულია გამარჯვ, მუყაითი გლეხი, რომელიც ღროულად იწყებს სამზადისს ყანის სათოხნელად.

ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ფოლკლორულ ფონდში (საქმე № 228, გვ. 3) დაცულ ერთ ნაღურ სიმღერაში, რომელიც ფიქსირებულია აქარაში, ქედის რაიონის სოფელ მეძიბნაში ლაპარაკია სიმღერის როლზე თოხნაში და განსაზღვრულია ამ სიმღერის მეგობრული, ძმური ხასიათი:

ბიჭებო, ვთოხნოთ სიმინდი,
გამოვუმარგლოთ ძირია.
ღრმადა ჩავუშვათ თოხები,
სიმღერები ვთქვათ ძმურია.

აქვე მითითებულია კოლექტიური, ერთობლივი შრომის სიკეთეც:

ვთოხნოთ და ვთოხნოთ სიმინდი,
ბალახებს მუსრი გავავლოთ,
ყველამ ერთად შევუთიოთ,
ბოლოში მალე გავალთო.

ნაღური შესანიშნავად გამოხატავს ქართველი ხალხის ყოფაში ოდითგან განმტკიცებულ ტრადიციას — უსასყიდლო კოლექტიურ დახმარებას შრომაში. ნაღურ ლექს-სიმღერებში ასახულია ქართველი გლეხის ყოფა-ცხოვრების სურათები, სოციალური გარემო და ჩაქსოვილია ყველა ის კეთილშობილება და სისპეტაკე, რაც ჩვენი ხალხს აძლევინებდა ყოველგვარი ძნელბედობის ქაშს. უშუალოდ შრომის ბროცესთან დაკავშირებული ეს ლექს-სიმღერები კიდევ უფრო აწრთობდა და აღამაზებდა ჩვენი ხალხის სულიერ ძალებს, უნერგავდა ღრმა ოპტიმიზმს, რწმენას უკეთესი მერმისისას.

სიმინდის კოლექტიურ გარჩევასთანაა დაკავშირებული ხელხვავის ლექს-სიმღერები, რომლებიც წარმოშობით ისეთივე ძველია, როგორიც ნაღური.

სიმინდის კოლექტიური რჩევა უპირატესად დამით ხდებოდა. ეს ერთგვარი საკრებულო იყო, სადაც მთელი დღის შრომით დაქანცული გლეხობა შემოუსდებოდა სიმინდის ვეებერთელა კალოს და შრომასთან ერთად ერთობოდა კიდევ. ხელხვაში თემატურად მრავალფეროვანი ლექს-სიმღერები სრულდებოდა. მათი მიზანი იყო შრომის, გარჯილობის ქება-დიდება, ურთიერთმეგობრობისა და მეზობლობის განმტკიცება. ხშირად იმართებოდა შეჯიბრება ლექსებში, სიმღერებში, შაირებში.

სიმინდის რჩევისას საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეშია გავრცელებული შირ-
მღვიმელის ლექსის გახალხურებული ვარიანტი, რომელიც მომავალი თაობის ში-
რმღვიმელის, კოლექტიურ შრომაში მოზარდის ჩაბმის მშვენიერი მაგალითია:

სიმინდს ვარჩევთ კალოზედა,
ბიჭო, უნდა დავგებშარო.
მაგიერში შენი იყოს
რაც კი ნახო, ნედლი ტარო.

ხელხვაის ლექს-სიმღერებში, ისევე როგორც შრომის სხვა კოლექტიური ფორმე-
ბისას შესასრულებელ რეპერტუარში, თვალნათლივ აისახა მშრომელი გლეხობის ცხო-
ვრება, მათი მისწრაფებანი, შრომისმოყვარეობა, თავისუფლებისადმი ლტოლვა, ურთი-
ერთდახმარებისა და მეზობლობა-მეგობრობის ტრადიცია.

სამკალი ლექს-სიმღერები შრომის პოეზიის ერთ-ერთი გავრცელებული და მნიშვე-
ნელოვანი უბანია. საქართველოში მკაში, ისევე როგორც თოხნაში, გავრცელებული
იყო კოლექტიური დახმარება. ერთობლივი შრომის პროცესში გლეხები ტვირთს იმსუ-
ბუქებდნენ სიმღერებითა და ლექსებით, რაც ერთგვარი შეჯიბრიც იყო არა მარტო
გონებადამახვილობასა და პოეტურ ტალანტში, არამედ გარჯაშიც, რადგანაც კარგი მომ-
კალი ლექს-სიმღერათა ქების ობიექტი ხდებოდა.

ყანის მკაში გამოჩენილი გაყვაცობა კაი ყმის სახელის საწინდარია. ამ სახელის
მოხვეჭაზე ყველა ოცნებობდა. მკიდან უსახელოდ შინ დაბრუნება ბრძოლის ველიდან
დამარცხებულის დაბრუნების ტოლფასია. აკი ამიტომაც მიმართავს ფშველი მოლექსე
ნამგალს:

ნამგალო, ჩემო რკინაო,
გახჭერ, გამიშვი წინაო.
თუ სახელს არ მაპოვნინებ,
როგორ დავბრუნდე შინაო.

სამკალი ლექს-სიმღერების საყვარელი თემაა გმირობა და მამაცობა, მტერთან ვა-
ჟაკატური დახვედრა. ბეგრჯერ ქართველ გლეხს არ დასცლია მშვიდობიანი შრომა, სამ-
კალი მიუტოვებია და მტერს შებმა, დაუძლევია ან მამაცურად შეკედომია.

სამკალში სამღერი ლექსების დიდი ნაწილი ერთგვარი ნიმუშია ხალხური ზნეობრი-
ვი კოდექსისა. მათში გაიდგალებულია ოჯახური სიმყუდროვე, ცოლ-ქმრული ურთიერთ-
გაგება და სიამტკილობა.

სამკალ პოეზიასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული კალოური ლექს-სიმღერები.
ბარაქიან მკას ბარაქიანი კალო მოყვებოდა. ამაზე კარგად მიუთითებს ხალხური ლექსი:

როგორც შევხვდები ალოსაო,
ისე გავლენავ კალოსაო.

მომკილი ყანის მოვლა-დაბინავებაც საშური საქმე იყო. ამინდი ყოველთვის როდი
აცილიდა გლეხს დროულად გავლენა-განიაგებას. ამაზე კარგად მიუთითებს დიდი ოქ-
ტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ შექმნილი ხალხური ლექსი, რომელშიც
ახალი ცხოვრებით გახარებული გლეხი მიმართავს მზეს:

თუნდა ამოდი, ჰე, მზეო,
და თუნდაც დაიგვიანე.
მე ყანას მაინც გავლენავ
და თანაც გავანიაგებ.

სამკალსა და კალოურ ლექს-სიმღერებში, ისევე როგორც შრომის პოეზიის სხვა
კოლექტიურ სახეებში, გაიდგალებულია შრომის ერთობლივი, კოლექტიური ხასიათი,

მითითებულია მისი დიდი სიკეთე და მაღალნაყოფიერება. ამ ციკლის პოეზია ხოტბა-
დიდებას ასხამს ქართველ მშრომელთა წრეში ოდიშგან გავრცელებულ ჯანსაღ შრომით
ტრადიციებს, გამრჯე და მუყაით გლენს, მის შრომისმოყვარეობას, სტუმარ-მასპინძ-
ლობის ტრადიციების შეუბღალავად დაცვას, გმირობასა და ვაჟკაცობას; ამასთანავე
უდიდესი გულსტიკივითა და სიმღელეხით არიან მოხსენიებულნი მშრომელთა ყო-
ფის გამამწარებელი მეზატონენი, რომელთა ხელშიც მიუღწეველი ოცნება იყო მშრო-
მელი კაცის ქეშმარიტი სიხარული და თავისი ნაღვაწით დატკბობა.

მთიბლური ერთ-ერთი არქაული უბანია შრომის პოეზიისა. მან თანამედროვეობამდე
მოიტანა თემატურად მდიდარი პოეზია, რომელიც „ცელის ტარზე“ იმღერებოდა და ამ
ლექს-სიმღერებით თაობიდან თაობას გადმოეცემოდა მშრომელი ხალხის გულისტკმა,
მათ წიადში აღმოცენებული და დამკვიდრებული მაღალადამიანური შეხედულებები,
ზნეობრივი ნორმები; მთიბლური პოეზია ქადაგებდა შრომის სიყვარულს, წინაპართა
პატივისცემას, სატრფოისადმი ამაღლებულ სიყვარულს, გმირობასა და კაცობას; მასში
სრულად აისახა მთიელთა ყოფა-ცხოვრება, მათი ურთიერთდამოკიდებულება, ზნე-ჩვე-
ულებანი, მათი მისწრაფებანი და ოცნებები.

ვენახი, ვაზი წმიდათაწმიდა ქართველი კაცისათვის. მის რწმენა-წარმოდგენებში
ვაზმა ისტორიულად უდიდესი სიმბოლური დატვირთვა განიცადა. იგი იყო და არის
სიცოცხლის, გამრავლებისა და სიჯანსაღის სიმბოლო. შემთხვევითი როდია, რომ საბჭო-
თა საქართველოს გერბს ყურძნის მტევნაანი ოქროს ვაზი ამშვენებს. „შენ ხარ ვენახი,
ახლად აყვავებული, ნორჩი, კეთილი...“ — უხსოვარი დროიდან გალობს ქართველი
კაცი...

ფეხგენაკურთხ, „შვილივით ნაზარდ“ ვაზს ეფერებოდა და უმღეროდა ქართველი
გლეხი თავის მრავალრიცხოვან ლექს-სიმღერებში, რომლებიც ნათელა დასტურია ჩვენი
ხალხის უდიდესი თავგანისცემისა და სიყვარულისა ვაზისადმი.

ვაზი ქართველთა ეროვნული თვითმყოფადობის ერთ-ერთი გამოხატულება იყო და
სწორედ ამიტომაც მისი გაჩენითა და ამოძირკვით იწყებდნენ თავიანთ ძალმომრეობას
ჩვენს მრავალტანჯულ ქვეყანას შემოსეული ყოველი ჯურის მოძალადენი; ჩეხდნენ, მაგ-
რამ ფენიქსივით მკვდრეთით აღადგენდა მას ქართველი გლეხის გამრჯე და მაღლიანი
მარჯვენა, რამეთუ იცოდა, რომ „უწყლოდ, უპუროდ, უღვინოდ ქამნი არასდროს იწი-
რის“.

ქართველი ერის ისტორიის მძიმე, ტრაგიკული მომენტები სავენახო ლექს-სიმღე-
რებშიც აისახებოდა ხოლმე და თავის გამოძახილს პოულობდა. აჭარაში (ქედის რაიონ-
ში) ფიქსირებული სავენახო ლექს-სიმღერა ამის მშვენიერი მაგალითია:

ჩაღმა ჩაყრილო ვენახო,
ამოდმა ამოცურდები.

ანდა:

ჩაღმა ჩაყრილო ვენახო,
სად წადი და სად მოგნახო.

(გ. ჩხეიძე, შრომის პოეზია ძველ ქართულ ფოლკლორში).

ეს ფრაგმენტი უდიდესი გულსტიკივითა და წუხილის გამომხატველია ოსმალთა-
საუკუნოვანი ბატონობის შედეგად გადაშენების ვაზზე დამდგარი ვაზის გამო.

ღვინის სიკეთეც და სიავეც კარგად არის გააზრებული ხალხურ პოეზიაში:

ღვინომ თქვა ჭკანაურმა:
უცაცხლოდ წამოვღუღლები.
ჭკვიანთან ბრძენთა-ბრძენი ვარ,
რეგვენთან წამოვჩხუბლები.

დენის გაუქმდებელი გამოყენების დაგმობა მრავალი ხალხური ლექსით მოხატა. ლოთი ადამიანი საზოგადოებისათვის მიუღებელი და უცხოა, მას საყოველთაო ზიზი და შერცხვენა ელის.

ლოთობა, ეს უდიდესი სოციალური ბოროტება, მით უფრო მიუღებელია ჩვენს საზოგადოებაში, სადაც ახალგაზრდობის სწორი მორალურ-ზნეობრივი აღზრდა, მისგან ფიზიკურად და ფსიქიკურად ჯანსაღი მოქალაქის ფორმირება პარტიისა და მთავრობის უდიდესი ზრუნვის საგანია. ამის ნათელი დასტურია სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება „ლოთობისა და ალკოჰოლიზმის დაძლევის ღონისძიებათა შესახებ“.

სხვა მრავალ გაუქმდებელ ტრადიციასთან ერთად, ლოთობის წინააღმდეგ იმდღებდა ხმას საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ცნობილი დადგენილება „მაგნე ტრადიციებისა და წეს-ჩვეულებების წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერების ღონისძიებათა შესახებ“. ქართული ხალხური სავენახო სიმღერები, რომლებშიც კარგად არის მხილებული ლოთობის მავნებლობა, ამ მხრივაც საინტერესოა, როგორც ჩვენს ხალხის ჯანსაღი შეხედულებისა დენისა და მის გამოყენებაზე.

ქართული ხალხური შრომის პოეზიის უძველესი და მნიშვნელოვანი უბანია საფეიქრო ლექს-სიმღერები, რომლებიც დაკავშირებული იყო შინამრეწველობის საფეიქრო დარგთან. მათში ასახულია ქალთა მძიმე შრომა ნატურალური მეურნეობის პირობებში, მათი საყოფაცხოვრებო პირობები, დამოკიდებულება ოჯახის სხვა წევრებთან, გატანჯული სოციალური ყოფა და სხვა; გვხვდება აგრეთვე სატრფიალო და სატირულ-იმპორისტული მოტივებიც. მათი დიდი ნაწილი შექმნილია უშუალოდ შრომის პროცესში, და, ბუნებრივია, ყველაზე უფრო მეტად ეხმიანება შრომისმოყვარეობასა და გამრჯელობას.

ქართული ხალხური შრომის პოეზიის მშენებანა ურმული ლექს-სიმღერები, რომლებშიც ყველაზე უკეთ გადაშალა თავისი გული მრავალტანჯულმა ქართველმა გლეხმა და გადმოსცა, როგორც დიდი სევდა-ნაღველი ტვირთშიმე ცხოვრების გამო, ასევე გვიჩვენა ის კეთილშობილური იდეალები, რაც მშრომელთა წრის მუდმივი თანამგზავრი იყო. ურმული ქართველი გლეხობის სევდიანი ამოძახილია, რომელიც, მართალია, სავსეა ნაღველით, მაგრამ მაინც გამოხატავს მშრომელთა იმედიან განწყობილებას, მის ზნეცემილ თვისებებს.

ქართული ხალხური ტრადიციული შრომის პოეზიის ჯანსაღმა ოპტიმიზმმა და მომავლის რწმენამ ფრთები შეისხა ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის დამყარების შემდეგ კიდევ უფრო გაიზარდა, ახალი, სოციალისტური ეპოქის მოთხოვნილებათა სიმაღლეზე ავიდა საბჭოთა სინამდვილეში შექმნილი შრომის ლექს-სიმღერების ზნეობრივ-აღმზრდელობითი ფუნქციები. ამიერიდან შრომის პოეზია უმღერის ახალ ცხოვრებას, კომუნისმის მშენებელი ადამიანის გამრჯე მარჯვენას, საზოგადოებაში გამეფებულ ახალ სოციალისტურ ურთიერთობებს.

როგორც ტრადიციული, ასევე განახლებული თემატიკითა და ზნეობრივად კიდევ უფრო სრულყოფილი იდეებით სავსე საბჭოური შრომის პოეზიის უმთავრესი კრედი თავისუფლად შეიძლება გადმოვცეთ კონსტანტინე გამსახურდიას ცნობილი სიტყვებით, სვეტიცხოვლის დიდებული ტაძრის შემოქმედს რომ ათქმევინა: „შრომა უდიდესი სიქველე ამქვეყნად და არც არაფერი ამშვენებს ისე ვაჟაკს, როგორც შრომაში გამოჩენილი სიმამაცე“.

აჭარული სამხარეულოს ტრადიციები და ლექსიკა

სამხარეულო მატერიალური კულტურის ერთ-ერთი მყარი და მნიშვნელოვანი ელემენტია. მისი სახე და ხასიათი ყოველ ეპოქაში საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების დონით განისაზღვრება. ამდენად, სამხარეულო მთელი თავისი შინაარსით სამეურნეო და საოჯახო ყოფასთანაა დაკავშირებული.

ტერმინი „სამხარეულო“ ეთნოგრაფიული გაგებით მხოლოდ საცხოვრებელი სახლის ნაწილს როდი აღნიშნავს, სადაც საკვები მზადდება და ჭურჭლეული თუ სხვა დამხმარე ინვენტარია მოთავსებული. „სამხარეულო“ ფართო სემანტიკური შინაარსის მცენება, რომელშიც თავს იყრის საკმლის დამზადებისა და კვების ორგანიზაციის ყველა მნიშვნელოვანი მომენტი: სამხარეულოსთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებანი, კვების რეჟიმი, სუფრის გაწყობის წესები, მასპინძლობის კულტურა, საკმლის დასამზადებლად განკუთვნილი ოთახი, ჯამ-ჭურჭელი და დამხმარე ინვენტარი, სამხარეულო ავეჯი, სურსათ-სანოვაგე, კერძები, საკმლის მომზადების წესები და ა. შ.

ხალხებს იზოლირებულად, სხვა ხალხებთან კულტურულ-ეკონომიკური ურთიერთობის გარეშე არასოდეს უცხოვრიათ და, ბუნებრივია, ეს ურთიერთობანი თავის კვალს ტოვებდა სამხარეულოს ტრადიციებშიც. ამიტომაც, რომ ყოველი დიდი თუ პატარა ერის სამხარეულოს გარკვეული სპეციფიკა გააჩნია, მაგრამ წმინდა ეროვნული სამხარეულო არ არსებობს.

სხვადასხვა ხალხთა სამხარეულოს ურთიერთგავლენა განსაკუთრებით მძლავრად იგრძნობა ჩვენს დროში, როცა ხალხთა შორის ურთიერთობამ ასე ფართო გასაქანი ჰპოვა. ყოველი ეროვნული სამხარეულო ადვილად ითვისებს სხვათა ნიშანდობლივ ელემენტებს და ამასთან ერთად ხდება შესაბამისი სიტყვიერი მასალის შეთვისებაც. ეს გარემოება, ერთი მხრივ, პროგრესულია, რადგანაც ადგილი აქვს ეროვნულ სამხარეულოთა გამდიდრება-გამრავალფეროვნებას, მეორე მხრივ კი უცხო ელემენტების დამკვიდრება ზოგჯერ იწვევს საკუთარის დეიფყებას და, ამრიგად, სამხარეულოს კულტურულ-ტრადიციულ ელემენტებთან ერთად იკარგება მათი აღმნიშვნელი სიტყვებიც — ეროვნული ლექსიკური საგანძურის საუკეთესო ნიმუშები.

საყოველთაოდაა ცნობილი ქართული სტუმარ-მასპინძლური ტრადიციები და გემოვნებით დამზადებული კერძები. ყურადღებას იქცევს, როგორც საერთო ეროვნული, ისე საქართველოს ცალკეულ კუთხეთა სამხარეულოს თავისებურებანი, რომელთა მეცნიერულ კვლევას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ისტორიულ-ეთნოგრაფიული, ენათმეცნიერული და ეროვნული კულტურის თვალსაზრისით.

ქართული სამხარეულოს ეროვნული სახე და მდიდარი ტრადიციები კარგად არის დაცული აჭარის ეთნოგრაფიულ ყოფაშიც. ამის უტყუარი საბუთია აჭარის მთასა და ბარში წლების მანძილზე შეკრებილი ფოლკლორულ-დიალექტოლოგიური თუ ეთნოგრაფიული მასალები.

წინამდებარე წერილში ყურადღებას ვუთმობთ ძირითადად აჭარულ სამხარეულო-

სთან დაკავშირებულ ლექსიკურ მონაცემებს, რომელთა ნიმუშები მრავალმხრივია სა-
ინტერესო. ამ მასალაში გამოიყოფა ისეთი სიტყვები და გამოთქმები, რომელთაგანაც
ერთი ძირძველი წარმომავლობისაა; ნაწილი სიტყვიერი ნიმუშებისა საქართველოს სხვა
კუთხეებში ამჟამად არ შეინიშნება და არც სამეცნიერო ლიტერატურასა და სალიტე-
რატურო ქართულში დასტურდება. ამ რიგის სიტყვიერი ნიმუშები აქარული დიალექ-
ტის კუთვნილება ჩანს. საყურადღებოა აგრეთვე ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც
აღნიშნავენ სადღესასწაულო თუ რიტუალურ (საწესჩვეულებო-კალენდარული დღესას-
წაული, ბავშვის დაბადება, ქორწილი...) წეს-ჩვეულებებთან დაკავშირებულ კერძებს.
ბუნებრივია, ერთ წერილში ძნელია სამზარეულოსთან დაკავშირებული ლექსიკის
მთლიანი ჩვენება. აქ შევჩერდებით ლექსიკურ ერთეულთა ნაწილზე, რომლებიც საყუ-
რადღებოა როგორც ენობრივ-დიალექტური, ისე სამზარეულოს ხალხური ტრადიციე-
ბის თვალსაზრისით.

* * *

კვების რეჟიმი აჭარელთა ყოფაში ასე იყო განსაზღვრული: დილით ადრე ზემსს|ხევსს
აიღებდნენ, შუადღისას ისადილებდნენ, შუადღის შემდეგ ზარმელს მიირთმევდნენ და
სალამოს ივასშმებდნენ. თუ ზემსის აღება დაავიანდებოდათ, იცოდნენ დაბალი სადი-
ლოა; მოგვიანებით სადილობას კი მაღალი სადილობა ერქვა.

ზარმელს ძველ ქართულში „შუადღეს უკან ჰამადს“ უწოდებდნენ (საბა). ზარმელი
ამავე მნიშვნელობით აჭარულის გარდა დასტურდება გურულისა და მესხურშიც. ქართუ-
ლი ზარმელი სემანტიკურ სიახლოვეს ამჟღავნებს ზანურ ზამელთან, ლაზურ დიალექ-
ტში ზამელს ეძახიან ქოთანს, თიხის ჭურჭელს, რომელშიც საკვებს, ძირითადად ერ-
ბოს, ყველს, ქონს ინახავენ.

დადგენილ რიგსა და დროზე საკვების მიღებას ინჯრა||ჭერი ჰქვია.

საჭმელს მიირთმევდნენ მრგვალ სუფრაზე, რომელსაც ფეშხუმს უწოდებდნენ. სა-
ბას განმარტებით, სუფრა სპარსთა ენაა, ქართულად ტაბლა ჰქვია, ხოლო ფეშხუმი
თევზია.

დასტურდება, რომ ქართულში სუფრის შეთვისებამდე აღმოსავლეთ საქართველო-
ში ტაბლა ყოფილა გავრცელებული, ხოლო დასავლეთ საქართველოში — ფეშხუმი.
აჭარულ დიალექტში დაცულია როგორც ფეშხუმი, ისე სუფრა, რომლებიც ხშირ
შემთხვევაში სინონიმებს წარმოადგენენ, მაგრამ სუფრის მნიშვნელობა მაინც შედარე-
ბით ფართოა. ფეშხუმი ახლა თითქმის ეთნოგრაფიული წარსულის კუთვნილებად
ქცეული. აჭარულში სიტყვა ტაბლა სხვა მნიშვნელობითაც დავადასტურეთ. ტაბლა
ჰქვია კეცზე გამოცხვარ ნიგვზიანი სანელებლებით შემწადებულ პრასით გულგამოვსე-
ბულ მჭადს.

აჭარის ეთნოგრაფიული ყოფიდან ცნობილია, რომ მატყლის ჩეჩვისა თუ ხერტლის
ნადის მონაწილე ქალები ძირითადად სალამოს იკრიბებოდნენ. ოჯახი ნადის მონაწილე-
ებს რჩეული კერძებითა და ნუგბარი საჭმელებით ავასშმებდა; მოგვიანებით კი სერის-
კულს მიართმევდა.

სერისკული თხზული სახელია სერი+კული. სერი (სერობა) ძველ ქართულში
ვახშობას, სალამოს პურის ჰამას ერქვა (აბულ.). ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „უკვე
საშუალო საუკუნეებში და თანამედროვე ქართულში ეს ტერმინი აღარ გვხვდება. აღ-
მოსავლეთ საქართველოში ამ სიტყვის კვალი ტერმინ სერისკულში მოჩანს, რომელიც
სამზარის მოგვიანებული გაგარძილების აღსანიშნავად იხმარება. თანამედროვე მეგრულს
აქვს სერის ძველისძველი მნიშვნელობა დაცული და ღამეს ნიშნავს.“*

* ივ. ჯავახიშვილი, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და
ნათესაობა. ტფ. 1937, გვ. 103.

ქართული
ლიტერატურის
სახელმწიფო
ბიბლიოთეკა

სერის ძველი მნიშვნელობა დაცულია ლაზურშიც. არნ. ჩიქობავას აზრით, „ძველ ქართულში ეს სიტყვა ზანურიდანაა შესული“.* სერისკუდი (სირისკუდი, სივრისკუდი) აჭარულ დიალექტში გვხვდება ეახშის (სერობის) მოგვიანებული გაგრძელების მნიშვნელობათ.

სერისკუდი დაცულია ქართული ენის სხვა დიალექტებშიც: გურულსა და ქიზიყურში ნავახშმევს კამა პულისა. ქართულში სირისკუდს სემანტიკური გადახრა ახასიათებს და ნიშნავს სახელდასელო საკმელს, უმთავრესად ხილეულს. სერისკუდის ანალოგიით უნდა იყოს გაჩენილი ფშაურში საძილიაუდო; ხევსურულში ამავე სემანტიკის მატარებელია საპირბეწვე.

აჭარაში, ისევე როგორც მთელ საქართველოში, იცოდნენ პურეულის მარცვლისაგან კორკოტის მომზადება. იგი, როგორც მიცვლებულთა მოსასხენებელი კერძი, აუცილებლად უნდა გაეცთებულყო ქრისტიანული დღესასწაულის — შობის წინა დღეს. აღმოსავლეთ საქართველოში კორკოტს ყოველდღიურად ამზადებდნენ.

აჭარაში პურეული კულტურის გადაშენებამ და მაჰმადიანური რელიგიის გავლენამ, ეტყობა, კორკოტს დაუკარგა ადრინდელი მნიშვნელობა და დანიშნულება, მაგრამ როგორც რიტუალური კერძი, ყოფამ მაინც შემოგვინახა იგი.

ახუზა — ახალზომონაგები ძროხის რძისაგან ანუ ხსენისაგან დამზადებული კერძი. ხზოს მოგვიდან პირველ დღეებში მოწვევლილ რძეს სასმელად და პროდუქტების დასამზადებლად არ იყენებენ, თუმცა ზოგან მას ცოტა ფქვილს ამოუყიდებენ (შეუტრევენ) და კეცზე შეწვავენ. ზოგან მას ეძახიან ახუზას, ზოგან კი ფუნჩახს.

გალენთქვა — ზედმეტად მარილიანი კარაქის ტაფაზე გაღნობა.

დონთბარი — მაწვნის შედღეობით კარაქის მიღების შემდეგ დარჩენილი წვენი, ნარევაჲ. დღეებისას მაწონს ცხელ წყალს ამატებენ და ამიტომაც კარაქის ამოღების შემდეგ დოც თბილი — მთბარი გამოდის; აქედან დონთბარი — დონთბარი.

დოსკვრა — ნაღლისაგან ან გაწურული დოსაგან დამზადებული კვერი, რომელსაც სხვაგვარად ყურუთს ეძახიან. ეს უკანასკნელი ნახესხები სიტყვაა.

თეთრეული — რძე და რძის ნაწარმი; ამ სიტყვის სინონიმებად აჭარულში გვხვდება უზდური, ნაწველი, რძისეული.

თქმაშუნი — ხმაურით, უშნოდ ჭამა.

კაპჩანა — სპილენძის პატარა ქვაბი. მას ზოგან ბაჩუკას ეძახიან.

ობრალო — ნივზის ზეთი; იგი ურწყულის სახელითაცაა აჭარაში ცნობილი.

პირწასწრებუდი მჭადი — ქერქგამომცხვარი, მაგრამ გულგაუმშრალი მჭადი.

რაქვა — თქვევა (ძირითადად, კვერცხისა).

საუნდომო საჭმელი — ავადმოყფისათვის განკუთვნილი დიეტური საჭმელი. გადატანით გემრიელ საჭმელზე ითქმის.

საქამადი — საჭმელი.

ტურაფქვილა — ფქვის დროს წისქვილის ქვის გარშემო დაყრილი ნაზი ფქვილი.

ყურძნის უური — მკვახე ყურძნის წვენი.

ცლინქვი — ქათმის რბილი ხორცი.

წაფქვილვა — ფქვილის ოდნავ მობნევა.

პაჭუტა — ახალამოღებული ყველის პატარა კვერი, ყველიკვრა.

ჩამფილა — ხის მომცრო ჩამი, რომელშიც სანელებელს ბეგვავენ.

აჭარულ დიალექტურ ლექსიკაში გვხვდება სამზარეულოსთან დაკავშირებული

* არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ., 1938, გვ. 195.

ფრანგოლოგიური გამოთქმებიც. მხატვრულობასა და სემანტიკურ დატვირთვასთან ერთად ამგვარ სიტყვებსა და გამოთქმებს სოციალურ-აღმზრდელობითი ფუნქციებიც აქვს.

კისერს იტებს ჭურჭელი — იმდენად ბევრია ჭურჭელი, რომ ვერსად ეტევა. „მაღს ქოთანში ჩადებდი, აბა მეტი სად იყო... ახლა კისერს იტებს ჭურჭელი“.

რძეს სამსახური უნდა — რძის მოვლისა და მისგან პროდუქტების დამზადებისათვის დიდი გარჯაა საჭირო. ხალხის თქმით, რძეს უდიერი მოპყრობა არ „უყვარს“. სწორედ ამ შრომატევადმა, ფაჭოშმა სამუშაომ და რძისადმი პატივისცემის, სათუთი დამოკიდებულების გრძნობამ განაპირობა გამოთქმა „რძეს სამსახური უნდა“ „ნენეგ სახლში არაა... ბაღანად კი წველის ძროხას, მაგრამ რძეს სამსახური უნდა!“

ლომის ამონათვლა — ქვაბიდან ღომის ამოსაღებად გამოიყენება ლაფერი (ზის ბრტყელი კოვზი), რომელიც წყალში უნდა ამოავლონ, რომ ღომი ზედ არ მიეკრას. (შდრ. ქრისტიანული წესით ბავშვის მონათვლა; ნათლობისას ნაყურთხ წყალში ბავშვის ამოვლება).

ხელის დამშვენება — ჭამის წინ ხელის დაბანა.

დაიკავე მჟადი ხელში — უტყუარი სიმართლე თქვი. მჟადი, როგორც ადამიანისათვის აუცილებელი საზრდო (განს. დას. საქართველოში) სათაყვანო კულტის საგნად ძველთაგანვე იქცა. მშრომელი კაცი ძირს დაეარდნოდ პურის ან მჟადის ნატებს აიღებს, მტვერს გააცლის და საპატიო ადგილს მიუჩენს. პურისა და მჟადისადმი, როგორც წმინდა საზრდოსადმი პატივისცემის გრძნობა იმდენად ძლიერია, რომ ადამიანი ვალდებულია მისი ხსენებისას უტყუარი სიმართლე თქვას; გამოთქმა: „დაიკავე მჟადი ხელში“ ყველა ფიციზე წმინდა და მტკიცეა. „ზგი ცუდს მეტყოდა, მეც ვკადრებდი რაღაცას... დაიფიცე მერე, რომ მართალი ხარ, დაიკავე მჟადი ხელში!“

აქვე ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ ბოსტნეულის, კვერცხის, რძისა და რძის ნაწარმისაგან დამზადებული რამდენიმე კერძის სახელწოდებასა და მომზადების წესებზე. აჭარაში კარგად ხარობს მხალი, რომელსაც შავ ფხალს, კეფერას ეძახიან. მისგან მრავალფეროვანი კერძების დამზადება შეიძლება წლის ნებისმიერ დროს.

წვნიანი მხალი — გარეცხილი მხლის ფოთლებს ღერებთანად დაფრებენ (ხელით გადაგრებენ და დაგლეჯენ) და აღუდებულ წყალში ჩაყრიან. მხალი რომ მოხზარებდა, წყალს გადაუჭრავენ, მხალს ცოტა მჟადის ფქვილს მოაზნევენ — მარაგს მისცემენ|| ფქვილს ამოუკიდებენ და ლაფერით მორეგავენ, მოჩეხავენ. მხალს დამატებენ აღუდებულ წყალს და ისევ ხარშავენ. მომწვარ ერბოში, კარაქში ან საქონლის ქონში მოხრაკავენ დაჭრილ ხახვს, პრასს, მწიფე პამიდორს ან პამიდვრის წვენს, კარგად დააშუშებენ და ჩაასხამენ მოხარშულ მხალში. შემდეგ დანაყავენ პიმილის, ნიორს, მარილს, ხმელ ქინძსა და შეკაზმავენ მხალს.

ფქვილით შემზადებულ წვნიან მხალს მარაგიან მხალსაც ეძახიან. მისი მომზადებისათვის შეიძლება ჭყინტი (ახალი უმწიფარი) სიმინდის გამოყენებაც. ახალ ნიგოზს, პიმილს, ჭყინტ სიმინდს დანაყავენ, მარაგის (ფქვილის) მაგივრად შეურევენ მოხარშულ მხალს, რომ ჩაშუშდება, შეკაზმავენ სუნელით.

წვნიან მხალს ამზადებენ ბრინჯითაც. ამ შემთხვევაში მხალს მარაგს არ აძლევენ.

მხალი ნივრით — დაქრეპილ მხალს მოხარშავენ, გააცივებენ, გაწურავენ. გამოუცვლიან წვენს და შეკაზმავენ ნიგვზით, პიმილით, ქინძით, მარილითა და ზღომად ნივრით.

მშრალი მხალი — მხალს მოხარშავენ, გააცივებენ, გაწურავენ. დანაყიდ სუნელს — ნიორს, პიმილს, ქინძს, მარილს, ნიგოზს შეურევენ ყურძნის ყურში, ყორაოში (კუწარახი) ან ძმარში და შეურევენ გაწურულ მხალში. კარგია ასე მომზადებული აყვამ-

ბული, ქიჭვი მხალიც. მშრალი მხალივით მზადდება წურვილი||მოთრეულა. მის მესამე
ზადებლად იყენებენ ველურ ბალახებს: ბურტყლიას, აჯორიკას, ჯიჯალას, ჭინჭარს,
დონდოლას, ჭარბაღულოს, მარიამხალას, ეკალას და სხვ.

აჭარის მკვიდრთა რაციონში დიდი ადგილი უჭირავს ლობიოს — როგორც ახალს
(პარკს), ისე კაკალ (მარცვალ) ლობიოს. იციან პარკი ლობიოს გახმოზა. პარკში მარც-
ვალა რომ შემაზდება (შემწიფდება), ლობიოს მოკრეფენ, ძაფზე ასასამენ — რგოლებს,
ჩურჩხელებს გააკეთებენ და გაახმოზენ. ესაა კერჩხი||ჩხაკა ლობიო, რომელიც მთელ
ზამთარს ინახება. კერძის დასამზადებლად კერჩხ ლობიოს კარგად გარეცხავენ, რამდე-
ნიმე საათით წყალში ჩაალბობენ; დამბალ ლობიოს წყალს გამოუცვლიან და კარგად
მოხარშავენ; შემდეგ შეამზადებენ ნივრით, პიშპილით, მარილით, ხმელი ქინძით, ნიგვზით.
ამას მაღაზტოს უწოდებენ. იგი ახალი პარკი ლობიოთიც მზადდება.

ფხალ-ლობიო — ცალკ-ცალკე მოხარშავენ მხალს და ლობიოს. მხალს წვეწს გამო-
უწურავენ და ლობიოში შეურევენ. ადუღებენ დიდხანს, შემდეგ შეამზადებენ ნივრით,
ქინძით, პიშპილით, მარილით, ნიგვზით და ტყლაპით; თან ლაფერით ცოტას ჩაჩეხავენ.

ღომი-ლობიო — კაკალ ლობიოს მოხარშავენ. ნაწილს (ერთ თევშს) შეინახავენ,
დანარჩენს დააყრიან გარეცხილ ღომს, ერთად მოაშუშებენ, შეკაზავენ ნიგვზით,
პიშპილით, ნივრით, ქინძით, შაშპრამით. მარილით და ჩოგნით (მრგვალად გათლილი
მოგრძო ჯოხი) კარგად ჩაზელენ. გამზადებულ კერძში ჩაამატებენ შენახულ ლობიოს,
რომ „კაკალმა გიყუროს საქამაღიდან“.

ხადე ლობიო — მოხარშული კაკალი ლობიო შემზადდება მხოლოდ წახაპარით
(მწვანელით) და უნიგვზო სუნელით.

ბორანი, ბორანო — გარაქავენ (გათქევენ) კვერცხს, ჩაასხამენ ცოტა რძეს ან
წყალს, შეურევენ მჭადის ფქვილს, დაფშენილ ყველს, ჩაასხამენ დამწვარ კარაქში და
შეწვავენ. ბორანის მომზადება შეიძლება მარტო კვერცხით და ყველითაც. ყველის ნაც-
ვლად შეიძლება გამოვიყენოთ ნაღული, გაწურული მაწონი ან დაფშენილი დოსკვარა
(ყურუთი). ბორანს კვერცხიან მოხრაყულსაც ეძახიან. თვითონ მოხრაყულს კი დამწვა-
რი კარაქითა და ყველით ამზადებენ. ზოგან მას ჭინჭიხას უწოდებენ.

ძიკვერცხი — კვერცხში მარილთან ერთად კარგად გარაქავენ პურის ფქვილს და
კოვზით ჩაასხამენ ადუღებულ რძეში. მოხარშება. გამოვა „კუნძებაღე ღუქელუ-
ჟაღ ძიკვერცხი“.

ყველი-ხარხო — წვრილად დაჭრილ ხახვს მოშუშავენ კარაქში; კვერცხთან ერთად
კარგად გარაქავენ ცოტა მჭადის ფქვილს და მარილს. დაასხამენ შემწვარ ხახვს, ზევიდან
დერგში შენანახ — ნადერგად ყველს მოაფშენიან და ჩააშუშებენ. შეიძლება მოშუშულ
ხახვს დაყარონ ყველი და ზემოდან მოასხან გარაქული კვერცხი.

ყველყვინთია — დამწვარ კარაქში ჩაფშენიან მავარ მარილიან ყველს, დაასხამენ
ცოტა მღუღარე წყალს და წამოადუღებენ.

მაწვნის საღათა — ნედლე კიტრს დაჭრიან წვრილად, დააყრიან მარილს და რამდე-
ნიმე წუთს გაჩერებენ. დანაყავენ ნიგოზს, ნიორს, შეურევენ მაწონში (ან ნაღულში),
კარგად გალესავენ. კიტრს ამოწურავენ და შეურევენ გამზადებულ ნახავს.

ზანტაკა — ნიგოზთან ერთად დანაყავენ ხმელ ქინძს, პიშპილს, მარილს, ზაფრანას.
გამზადებულ სუნელს გასრესენ წყალში, დაუმატებენ ძმარს ან ყურძნის ჟურს და ჩა-
აწყობენ შიგ მოხარშულ კვერცხებს.

ჩირბული — წვრილად დაჭრილ ხახვს მოხრაყავენ კარაქში. ურთავენ ნიორს, ყორა-
ოს, დაასხამენ წყალს და ადუღებენ. როცა ადუღდება, ჩაახლიან შიგ კვერცხებს და
მოხარშავენ. შემდეგ ურთავენ მარილს. ჩირბულის მომზადება შეიძლება ზაფრანით
შეზავებული ნიგვზიანი სუნელითაც. ზემო აჭარაში ჩირბულს ეძახიან მოხარშულ,
წვრილად დაჭრილ კვერცხზე მოსხმულ დამწვარ-კარაქიან კერძს.

საწოზელა — დანაყავენ ნიგოზს, პიმპილს, ნიორს, მარილს. ყოროსთან გალესავენ ცივ წყალში, მოხარშულ კვერცხს დაჭრიან წვრილად და ჩაყრიან გამზადებულ წვენში. (შღრ. ზანტაკა).

მოწობილა — დამწვარ კარაქში მოშუშული მარილიანი დო.

სინორი — გამოაცხობენ პურის ფქვილისაგან დამზადებული ცომის თხელ ფენებს, პატარ-პატარა ნაჭრებად დაჭრილს ჩააწყობენ ტურტელში და ზემოდან მოასხამენ დოთი (შეიძლება ნადუღითაც), ნივრითა და მარილით შემზადებულ გამდნარ კარაქს.

* * *

აქ წარმოდგენილ მცირე ლექსიკურ მასალაშიც კარგად ჩანს აპარული სამზარეულოს მდიდარი ტრადიციები. მისი ამსახველი სიტყვიერი ერთეულების შემდგომი აღნუსხვა და მეცნიერული შესწავლა კიდევ უფრო ღრმად ჩაგვახედებს როგორც მშობლიური ენის ლექსიკურ ფონდში, ისე ქართველი ერის მატერიალური და სულიერი კულტურის ისტორიაში.

ლილი ჩხაიძე ამირან ქახიძე

ახალი ცნობები აფსაროს-გონიოს შესახებ

აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქების უკიდურეს სამხრეთ პუნქტს აფსაროს-გონიო წარმოადგენს. იგი მდებარეობს მდ. ჭოროხის (ძველი წყაროებით ფაზისი, აფსაროსი, პარპასისი, ბოასი, კაკამარი, აკამფსისი. სპერი) შესართავის მარცხენა სანაპიროზე. ბერძნულ, რომაულ, ბიზანტიურ და ქართულ წყაროებში არაერთგზის მოხსენიებული აბსარი, აფსაროსი, აფსარუნტი, აფსარეა, აფსარნი და დღევანდელი გონიოს (წყაროების მიხედვით — გონია) იგივეობა სპეციალურ ლიტერატურაში სადღაო არ არის

აფსაროს-გონიოს, ანტიკური ხანიდან მოცილებული, არაერთი ავტორი შეხება. აფსაროსი მოხსენიებულია ჯერ კიდევ სკილაქ კარიანდელთან. პლინიუსი მაკრონების ქვეყანაში ტრაპეზუნტიდან 150 სტადიონის დაშორებით ასახელებს მდ. აფსაროსს და მის შესართავთან ამავე სახელწოდების სიმაგრეს. ძველი აფსარის შესახებ ცნობებს ეხედებით რომელ ავტორებთანაც, ძვირფას წყაროს შავი ზღვის სამხრეთ და განსაკუთრებით აღმოსავლეთ სანაპიროს შესწავლისათვის წარმოადგენს ფლავიუს აბიანეს თხზულება. მისი ცნობები შავი ზღვის სანაპიროზე არსებული ნავსადგურების, მდინარეებისა თუ მოსახლეობის შესახებ მეტად საინტერესო და სანდოა. არიანეს, როგორც

რომის იმპერიის მოხელეს, სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს სანაპირო ხაზის ბევრი ადგილი თავისი ფეხით მოუვლია და თვითონვე უნახავს (იხ. ფლავიუს არჩანსი, „მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“. თბ., 1961). არიანე 131-137 წლებში კაპადოკიის მმართველი იყო. 134 წელს მან შეამოწმა ზღვისპირეთში მყოფი რომაელთა ბანაკები. „პერიპლუსში“ გეოგრაფიულ და ეთნოგრაფიულ მასალებთან ერთად მოცემულია სამხედრო-პოლიტიკური ხასიათის ცნობებიც. საინტერესოა მონაცემები ამდროინდელი აფსაროსის შესახებ: აფსაროსში მდებარე 5 კოპრტა (ე. ი. 3000-მდე მეომარი). იმ დროისათვის ეს საკმაო ძალას წარმოადგენდა. მეომრებისათვის არიანეს ხელფასა და ურიგებია. ჯარს იარაღი საკმაო რაოდენობით ჰქონია, ყოფილა ციხე-სიმაგრე, ჰქონია თავდაცვითი ნაგებობანი — მტკიცე კედელი, თხრილი, პურის მარაგი (ჯარისათვის) და საავადმყოფო. „ამბობენ, წერს არიანე თავის ანგარიშში, რომ ადგილი აფსაროსი ძველად აფსირტედ იწოდებოდა. აქ აფსირტე მელდას მიერ იქნა მოკლული (ლაპარაკია მელდას ძმაზე) და კიდევ აზევნებენ (აქ) აფსირტეს საფლავს. შემდეგ ეს სახელი დამახინჯებულ იქნა მეზობელი ბარბაროსების მიერ, როგორც სხვა მრავალი დამახინჯებული“. ჩანს აფსაროსი რომის იმპერიის საზღვრების დამცველ სიმაგრეთა სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო. სტეფანე ბიზანტიელის აზრითაც, აფსაროსს წინათ აფსირტე ერქვა. პროკოპი კესარიელი ამ ქალაქს ლაზების ქვეყანაში ათავსებს. იგი წერს — „აფსარი ძველი ქალაქია, რომელიც ძველად ხალხმრავალი იყო. მას გარშემო უძლიდა მრავალი კედელი და შემკული იყო თეატრითა და ჰიპოდრომით და მას მრავალი სხვა რამაც ჰქონდა, რაც ჩვეულებრივი ქალაქის სიდიდის მომასწავებელია. ამჟამად აქედან სხვა არაფერია დარჩენილი, გარდა ნაგებობათა საძირკვლებისა“. ეს მეტად საყურადღებო ცნობაა ქალაქის სიძველისა და კეთილმოწყობის შესახებ. აგათიას ცნობით, სენატორმა ათანასიმ გუბაზ მეფის მკვლელები იოანე და არუსტიკა ქ. აფსარუს-ნტის სატუსალოში დაამწყვდეინა (გეორგიკა III, გვ. 82-83). პტოლემეისი მიუთითებს, რომ აფსაროსს უწოდებენ ჰიროზის იმ ტოტს, რომელზედაც გონიო მდებარეობს. აქ სიტყვას აღარ განეევრებოთ იოანე საბანისძის, ვახუშტი ბაგრატიონის, ხაჯი კალვას, მიხეილ პონარეტოსის, დე კასტელის, ევლია ჩელების ცნობებზე, რომლებიც გონიოს ისტორიის მოგვიანო პერიოდებს შეეხება.

გონიო-აფსაროსისა და მისი მიდამოების შესახებ მეცნიერული ინტერესი მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ჩნდება (დ. ბაქრაძე, ნ. მარი, ნ. შავროვი და სხვ.), ჩვენი საუკუნის დამდეგისათვის ცნობილმა ბიზანტოლოგმა თ. უსპენსკიმ სპეციალური ნაშრომი უძღვნა გონიოს ციხეს და იგი წყაროებში მოხსენებულ აფსაროსთან გაიგივა. ამ ძეგლის შესახებ არსებული წყაროების მიმოხილვა და არქიტექტურული დახასიათება მოგვცა ვ. იაშვილმა. უფრო მოგვიანებით ძეგლის არქიტექტურა სპეციალურად შეისწავლა ვ. ლექკინაძემ. მისი აზრით, ციხის კედლებში გამოიყოფა სამი სამშენებლო პერიოდი. პირველი სამშენებლო პერიოდი ახ. წ. I საუკუნის ბოლო და მე-3 საუკუნის პირველი მეოთხედით თარიღდება. ესაა დიდი, კარგად დამუშავებული ქვათილებით აგებული უძველესი კედელი, მეორე სამშენებლო პერიოდის ქვის წყობა ნაკლებად განსხვავდება პირველისაგან. აქ შეინიშნება ძველი კვადრების მეორადი გამოყენება, რომელთა შორის შეიმჩნევა უხეშად დამუშავებული, შედარებით მცირე ზომის კვადრების ჩაშენება. მეორე სამშენებლო პერიოდი თარიღდება მე-3 საუკუნის დასასრულითა და მე-4 საუკუნით, რაც შეეხება მე-3 სამშენებლო პერიოდს, იგი განეკუთვნება გვიანდელ-ოღალურ ხანას (მე-16-19 ს. ს.).

საინტერესო ნივთიერი კულტურის ძეგლებია მოპოვებული აფსაროს-გონიოს უძველესი ისტორიის შესახებ სადაზვერვო სავილე სამუშაოების გზითაც. გონიო-აფსაროსისა და მისი მიდამოების არქეოლოგიური შესწავლა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნ. ბერძენიშვილის სახელობის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დაარსების

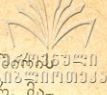
შედეგად იწყება (1958 წ.), 1959 წელს უკვე განხორციელდა სადაზვერვო სამუშაოები ბათუმის მიდამოებში. მიმოხილულ იქნა ჭორბის ხეობა კირანთ-მარადიდამდე და სანაპირო ზოლი სარფამდე. გამოითქვა ვარაუდი აქ ქალაქის ნაშთების არსებობაზე და ადგილობრივი მოსახლეობის მჭიდრო ურთიერთობაზე ეგეოსისა და შავიზღვისპირეთის ანტიკურ ცენტრებთან. 1961 წელს რკინის მეტალურგიის უძველესი კერების გონიოს სამოსახლოსთან დაკავშირების მიზნით ნაქალაქარის ტერიტორიაზე გავლებული იქნა საკონტროლო თხრილები. ციხის გათხრები გაგრძელდა 1969-1970 წლებშიც, დადგინდა ძეგლის სტრატეგია. გამოვლინდა გვიანანტიკური და ფეოდალური ხანის აბანოები, ქვაფენილი, წყალგაყვანილობისა და კანალიზაციის რთული სისტემა, ადრეფეოდალური ხანის სასახლის ნანგრევები და სხვ. მოპოვებულ იქნა მრავალრიცხოვანი ნივთიერი მასალა, რომელთა შორის ყურადღებას იქცევს ადრეელისნისტური ხანის ადგილობრივი და უცხოური, ძირითადად სინოპური კერამიკული ნაწარმის (ამფორების, კრამიტის, ლუთერიის) ნატეხები. ციხის ტერიტორიაზე დადასტურებული იქნა დიუნური დასახლების ნაშთების არსებობაც, რაც გვიჩვენებს, რომ გონიო-აფსაროსიც, სხვა ძეგლების მსგავსად, ცარიელ ადგილზე არ წარმოშობილა და მას უძღოდა მძლავრი კოლხური კულტურა. კლასიკური ხანის ფენები ჯერჯერობით არაა მიკვლეული. იგი ქალაქად ქცეულა და ვრცელ ტერიტორიაზე გაშლილი ადრეელისნისტური ხანიდან. მისი საზღვრები გვიან აღმართული ციხის კედლების გარტაც ვრცელდება.

გონიოს ციხის სამხრეთით სახლისათვის საძირკველის თხრისას აღმოჩნდა ქალაქობის ადრეული პერიოდის ამსახველი სამარხეული მასალები. ესენია: ჩვენს ერამდე IV ს. ბოლოსა და III ს. მთლიანად დაცული კოლხური ამფორა, შესანიშნავად გაპრიანებული და სამკუთხა შევრონებით შემკული კოლხური დოქი და სხვ.

ადრეელისნისტური ხანიდან იწყება აფსაროსის აღზევება; გვიანანტიკურ ხანაში კი იგი წარმოადგენდა პონტოს სანაპიროს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ცენტრს. ამაზე ნათლად მიუთითებს ნაქალაქარის ტერიტორიაზე აღმოჩენილ ნაგებობათა ნაშთები, ციხის მოწემენტური კედლები, კოშკები (ამათი რიცხები 13-ია). ციხეს ჰქონია 4 კარი. არქეოლოგიური მასალებიდან განსაკუთრებით ყურადღებას იქცევს 1974 წელს აღმოჩენილი ე. წ. „გონიოს განძი“. მასში წარმოდგენილია საქართველოს ოქრომჭედლობის შესანიშნავი ნიმუშები. მათ შორის აღსანიშნავია ატის||დიოსკურ||კაბირ||კორონტის გამომსახველი ოქროს ქანდაკება, ცხოველთა ბრძოლის სცენის ამსახველი გარსაკრავი (ვეფხვი ზურგიდან თავს ესხმის ჯიხვს), შვის ღვთაება ჰელიოსის ჭედური გამოსახულებით შემკობილი მედალიონი, გარსაკრავები ჭედურად გამოყვანილი მუხის ტოტათ, ფოთლებითა და რკოთი, მრავალფეროვანი ბალები ჩიტები, მხედრის, ლომის, ზორჯღალას, წრეების, სამკუთხედებისა და პირამიდების გამოსახულებებით, კანელურებიანი ფილა, სამაჯურები, ფაქობად ნაკეთები ძეწკები, კილიკები, მძივსკიდეები, ფირფიტები, შტანდარტის თავი და ა. შ. გონიოს ოქროს ნივთებზე ერთმანეთს ერწყმის ოქრომჭედლობის უძველესი (ცვარას ტექნიკა, გეომეტრიული ფიგურები) და ახალი ტრადიციები (ნაკეთობათა ქვებით შემკობა).

წერილობით ცნობებსა და არქეოლოგიურ მონაცემებთან ერთად უდიდეს მნიშვნელობას იძენს ეპიგრაფიკული მასალები. აფსაროსის სახელმა ადრეიდანვე იჩინა თავი რომაულ წარწერებშიც. იტალიაში, ნოლას მახლობლად, აბელაში აღმოჩნდა წარწერა, რომელშიაც მოხსენიებულია ვინმე მარკუს პრეტორიუს კელერი. ეპიგრაფიკული ძეგლი გვაუწყებს, რომ პრეტორიუს კელერი იმპერატორმა ტრაიანემ დააჯილდოვა პართიის ომში (ახ. წ. 113-117 წ.წ.) მონაწილეობისათვის. იგი ერთ დროს ასრულებდა პონტოს აფსარში დაბანაკებული რომელთა სანაპირო ჯარების მეთაურის მოვალეობას.

ამ ბოლო წლებში მსოფლიოს მეცნიერთა ყურადღება მიიქცია აფსაროსთან დაკავშირებულმა მეორე წერილობითმა დოკუმენტმა. მხედველობაშია ბერლინში დაცული

ფაიუმის (ეგვიპტე) პაპირუსი. იგი წარმოადგენს უძველეს ხელნაწერს სსრ კავშირის ტერიტორიიდან. ტექსტის პირველადი პუბლიკაცია ეკუთვნის ა. ბრუკნერსა და რ. შარშალს, ხოლო სპეციალური გამოკვლევა ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე უძღვნა მ. შპაიდელმა (ჰონოლულუ, ჰავაის უნივერსიტეტი). მანუსკრიპტი დაწერილი ჩანს აფსაროსში მცხოვრები რომელიმე ვეტერანის მარციალის მიერ. პაპირუსი საკმაოდ დაზიანებულია. შინაარსი შეეხება სამხედრო და სამართლის საკითხებს, მ. შპაიდელი ფიქრობს, რომ აფსაროსში დასახლებული ყოფილან რომელიმე ვეტერანები, ისინი შეერწყნენ ადგილობრივ მოსახლეობას. მარციალი შემდგომ გადაყვანილი უნდა იყოს ეგვიპტეში. ახალი ძეგლის მიხედვით ჩანს, რომ II კლავდიუსის კოჰორტა აფსაროსში იდგა. ფიქრობენ, რომ დანარჩენი ოთხი კოჰორტაც დამხმარე ნაწილებს წარმოადგენდა. მ. შპაიდელი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ზუთი კოჰორტა ნებისმიერი ციხე-სიმაგრისათვის საკმაოდ დიდი გარნიზონია. იგი წარმოადგენს მთელი კანადოკიის ლეგიონალური ძალის ერთ მეოთხედს. წერილობითი ცნობები და ახალი ეპიგრაფიკული ძეგლები ცხადყოფენ, რომ აღმოსავლეთ შავზღვისპირეთის რომაულ ციხე-ქალაქთა სისტემაში აფსაროსის განსაკუთრებული ადგილი ეკავა. სხვა ციხეებში რომაული გარნიზონების კონტინგენტები დიდი არ ყოფილა. მ. შპაიდელი აფსაროს-გონიოს თავისი მნიშვნელობით აღარებს მდ. ნილოსზე მდებარე სიენას (აქ რომაელთა 3 კოჰორტა იდგა, რომელსაც ევალეზობდა ნუბიაზე თვალყურის დევნება) და საყოველთაოდ ცნობილ დურა-ეკროპოსს. რამდენადმე მსგავსებას ხედავს ასევე ზემო გერმანიაში მდ. მაინზე მდებარე მილთენ-ბურგთანაც, სადაც ყოფილა რამდენიმე ნაწილისაგან შემდგარი გარნიზონი. მ. შპაიდელი ფიქრობს, რომ არიანეს აფსაროსის ამ ზუთი კოჰორტის გამოყენება სურდა სანების წინააღმდეგ. როგორც ცნობილია, სანები იგივე ჰანები არიან. არიანე თავის „პერიპლუსში“ პირდაპირ მიუთითებს, რომ სანები „მეტად კარგი მეომრები არიან და ახლაც დიდი მტრები ტრაპეზუნტელებისა. გამაგრებულ ადგილებში ცხოვრობს ეს ტომი. მეფე არ ჰყავს. ძველთაგანვე რომაელების მოხარკეა, მაგრამ ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწევა და სისტემატურად არ შეაქვს გადასახადი“.

მ. შპაიდელის აზრით, აფსაროსში რომაული კოჰორტების ყოფნის მთავარი მიზეზი იყო ის, რომ მათ თვალყურის ედევნებინათ იბერიისა და, საერთოდ, კავკასიისათვის — „რომს თუ არ ეყოლებოდა საკმაო ძალა კავკასიის საზღვართან, საფრთხით მოსალოდნელი იყო თავდასხმა ამ მხრიდან, ისეთი სახელმწიფო, როგორიც იბერია იყო, მორჩილი შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იქვე იქნებოდა სამხედრო ძალა. რამდენადაც საზღვაო ტრანსპორტი რომაული სტრატეგიისათვის აუცილებელი იყო და რადგანაც აფსაროსი უკიდურესი აღმოსავლეთი წერტილი იყო, სადამდეც შეიძლება ზღვით მისვლა. ის წარმოადგენდა ყველაზე ხელსაყრელ ადგილს კავკასიაზე სამთავალყუროდ“ (იხ. შპაიდელი, კავკასიის საზღვარი, II საუკუნის გარნიზონები აფსაროში, ბეტრასა და ფასისში, „მაცნე“, № 1, 1985. Спейдел М. П. Древнейший манускрипт с территории СССР. Письмо из римской крепости Апсар, ВДИ, № 4, 1985 г.).

უძველესი წერილობითი ცნობების, უახლესი არქეოლოგიური აღმოჩენებისა და ეპიგრაფიკული ძეგლების მოკლე მიმოხილვითაც ნათლად ჩანს. რომ წინანტიკურ, ელინისტურ, განსაკუთრებით რომაულსა და ფეოდალურ ხანაში აფსაროს-გონიო წარმოადგენდა დასავლეთ-ქართული კოლხური კულტურის წამყვანი კერის — ჰოროხას აუზის ქვემო წელის მნიშვნელოვან საქალაქო და სტრატეგიულ ცენტრს. ისტორიული მეცნიერების გადაუდებელ ამოცანად რჩება ძეგლის ტერიტორიაზე თანმიმდევრული გეგმაზომიერი არქეოლოგიური გათხრების დაწყება.

ეჭვს არ იწვევს, რომ აფსაროს-გონიოს მადლიანი მიწის წიაღი ბევრ საიდუმლოს ინახავს.

ექვთიმე თაყაიშვილი

ცხოვრებისა და შემოქმედების ენციკლოპედია

ნიქმა, ენერგიამ, სიბეჯითემ და სწავლისადმი უკომპრომისო ლტოლვამ, მოვალეობის მაღალმა შეგნებამ და სისპეტაკემ ექვთიმე თაყაიშვილი (1863.I.5.—1953. II. 21) წარმოაჩინეს დიდ ქართველ მეცნიერად და უკვდავი სახელის საზოგადო მოღვაწედ, სხვა ხალხებისა და მათი ისტორიების გულწრფელ დამფასებლად. ერთი შეხედვით ამ უბრალო კაცს გაცნობისთანავე მიმზიდველს ხდიდა სიღარბისლე, სათნო თვალეები, ენა-მოსწრებულობა.

საფუძვლიანია სხვადასხვა ფორმით მრავალჯერ გამოთქმული აზრი: უფრო ადვილია იყო დიდი მეცნიერი, ვიდრე დიდი ადამიანი. ე. თაყაიშვილის პიროვნებაში ისევე განუყოფელია ეს ორი მხარე, როგორც განუყოფელია მისივე მეცნიერული და საზოგადოებრივ-პედაგოგიური მოღვაწეობა.

მამამისი აზნაური სამონ თაყაიშვილი ექვთიმეს დაბადებისთანავე გარდაიცვალა. დედაც მალე მოუკვდა და ადრე დაიბლესული ბავშვი გაჭირვებაში იზრდებოდა.

ოზურგეთის სასწავლებელში თანაკლასელები იყვნენ ექვთიმე თაყაიშვილი და ნიკო მარი. ისინი უახლოეს მეგობრებად დარჩნენ გიმნაზიაში, უნივერსიტეტში და მთელი ცხოვრების მანძილზეც, უაღრესად პატრიოტულად იყვნენ განწყობილნი და ფიცს ღებდნენ ებრძოლათ სამშობლოსათვის. დაემთავრებინათ უმაღლესი სასწავლებლის ის ფაკულტეტები, რომლებიც „უფრო საჭირო იყო საქართველოსათვის“.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის კურსის დამთავრების შემდეგ ე. თაყაიშვილი თბილისში დაბრუნდა. როგორც იგი წერს, მაშინ „ნამდვილი უკაცობა“ გვეჭირდა საზოგადო საქმეებში მომუშავე ხალხი იყო საჭირო და არ გვეყავდა. მე კი, — განავრცობს იქვე, — სრულიად გარკვეული გეგმა მქონდა მომავლისა — აღმეზარდა ახალგაზრდობა, დაღუპვისაგან გადასარჩინა ისტორიული ძეგლები და დოკუმენტები, შევკვლია საქართველოს ისტორია... შურმა და მტრობამ იჩინა თავი, — „ჯერ რიგიანად არც კი დამეწყო მუშაობა, უკვე წაჰდგნა მომიწოდება“. ამიტომ გადაწყვიტე, — სამეცნიერო საქმიანობას ავრიდებოდი, მაგრამ ეს „ჩემი ყოყმანი მხოლოდ ორ-სამ თვეს გაგრძელდა. ბოლოს მაინც ვამჯობინე: ვინც რა უნდა თქვას და გამოილაშქროს, არავითარ შემთხვევაში არ ავყვე, ხმა არ გავსცე და ჩემთვის განვავრცო მუშაობა-მეთქი“.

ჯერ კიდევ გიმნაზისტმა ექვთიმემ გადაწყვიტა თავისი შრომით ერჩინა თავი. ამიტომ იყო, რომ აქაც, შემდეგ — უნივერსიტეტსა და სამსახურის პირველ წლებშიც — რეპეტიტორობდა. საკუთარი ხელფასით, მის მიერვე დაარსებული საზოგადოებების საშუალებებითა და კერძო პირთა შეწირულებებით მოიარა ე. თაყაიშვილმა შიდა და გარე საქართველო, დაღუპვას გადაარჩინა ისტორიული მნიშვნელობის უამრავი საბუთი, ძეგლი და ზეპირსიტყვიერების მასალა.

ე. თაყაიშვილმა ჯერ კიდევ 1890 წელს გამოაქვეყნა „სამი ისტორიული ქრონიკა“ და მისი მეორე ნაწილი „წმ. ნინოს ცხოვრება“. დამატეია, რომ ეს ძეგლი არის „ქარ-

თლის ცხოვრების“ ძირითადი წყარო; სწორედ ამ აღმოჩენამ მოახდინა გარდატეხა ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

ახალგაზრდა მეცნიერმა, როგორც ნიჭიერმა მეცლევარმა და სამეცნიერო საქმეთა დიდმა ორგანიზატორმა, ადრევე მიიპყრო ყურადღება; მან მაშინდელი რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიისა და რუსეთისავე არქეოლოგიური საზოგადოების ოქროს ორი დიდი მედალი დაიმსახურა (1907, 1910), ხოლო ახალდაარსებული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭომ საერთო დამსახურების მიხედვით მიანიჭა (1918 წ. 21 მაისი) მას ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი და ანდო არქეოლოგიის კურსის კითხვა.

ცნობილია, რომ 1921 წ. მარტიდან 1945 წ. აპრილამდე ე. თაყაიშვილი საფრანგეთში იმყოფებოდა. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის დაარსების დროს (1941 წ. 22 თებერვალი) რომ იგი თბილისში ყოფილიყო, უძველესად იქნებოდა ამავე აკადემიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი და მისივე პირველი ნამდვილი წევრთაგანი. აკადემიის წევრად იგი უცხოეთიდან დაბრუნების შემდეგ აირჩიეს პირველსავე საამისო კრებაზე (1946 წ. 28 დეკემბერი) და შემდეგ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდებაც მიენიჭა.

საჭიროა გავიხსენოთ, რომ ე. თაყაიშვილი მეფის რუსეთის პოლიტიკის საწინააღმდეგო საქმეებშიც ერიოდა. ამის მაგალითად გურიის 1905 წლის რევოლუციურ მოძრაობასთან დაკავშირებული საოცარი ფაქტის გახსენებაც კმარა. ჩვენ მას შედარებით ვრცლად გადმოცემთ. ამ მოძრაობის ჩასახშობად მეფისნაცვალმა ვორონცოვ-დაშკოვმა ალიხანოვის დამსჯელი ასეული გაგზავნა გურიაში. ქართველ მოღვაწეთა დეპუტაციამ ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით მთავრობას მიმართა და აღუწვა: ხალხი დაწყენარდა, ნულარ დასჯითო. მეფისნაცვალმა სამტრედიიდან დააბრუნა დამსჯელი რაზმი. დაახლოებით ერთი თვის შემდეგ გურული რევოლუციონერები თავს დაესხნენ დამრბევ ასეულს და სისხლიც დაიღვარა.

ამჯერად მეფისნაცვალმა, ცნობილი გრიზნოვის ინსტრუქციით გაგზავნა გურიაში დამსჯელი რაზმი, რომელსაც ნატანებიდან დაწყებული შვიდ ვერსზე ოზურგეთამდის და შემდეგ ოზურგეთის ზემოთაც შერჩევით ოჯახები უნდა მოესპო, სახლები გადაეხრევა და მცხოვრებნი დაეპატიმრებინა.

მეორედ შეკრებილ დეპუტაციას ი. ჭავჭავაძე ვედარ გაჰყვა; წავიდნენ ქალაქისათვის ალ. ჩერქეზიშვილი, დავით სარაჯიშვილი, ვლ. მიქელაძე, ეპისკოპოსი გიორგი (ალადაშვილი), სტ. ჭრელაშვილი, პედაგოგი ე. თაყაიშვილი და თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლი ს. ორბელიანი. დეპუტაცია მეფისნაცვალს ს. ორბელიანმა წარუდგინა; იმსჯელეს და უარი რომ ითქვა, ხსენებულ ავტორიტეტებს შორის მხოლოდ ნაკლებუფლებამოსილმა ე. თაყაიშვილმა გაბედა და მეფისნაცვალს ნებართვის გარეშე მიმართა, საკითხი სამშვიდობო გზით უნდა გადაწყდეს და არა სამხედრო რეპრესიებით.

ვორონცოვმა თქვა, მოვიფიქრებო, და მისულნი გაისტუმრა.

ერთი საათის შემდეგ, — წერს ე. თაყაიშვილი, — გვაცნობეს: „ვორონცოვი თანახმაა გურიაში გაიგზავნოს დეპუტაცია... ილიას გაუყვირდა და გვითხრა: „ოო, ეს დიდი, მიღწევაა, მე არ მოველოდი ამასო!“

დიდ მეცნიერულს გარდაც, პოლიტიკური მნიშვნელობაც ჰქონდა აგრეთვე ე. თაყაიშვილის არქეოლოგიურ ექსპედიციებს შიდა და გარე საქართველოს სიძველეთა კვლევის, დაცვის, მასებში პროპაგანდისა და ეროვნული კონსოლიდირებისათვის. უკანასკნელი განსაკუთრებით ითქმის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მაჰმადიანურ, 1921 წლიდან „თურქეთის საქართველოდ“ წოდებულ მოსახლეობაზე. აქ დედისამშობლოდან მოსული მეცნიერი თანამემამულეებს უღვიძებდა პატრიოტულ გრძნობებს. ე. თაყაიშვილი წერს: 1917 წელს ხელ-ფეხს მიკოცნიდა კოლა-ოლთის-ჩანგლის ქართველო-

ბა; მათ არა მხოლოდ ძველი ეროვნული ჩვევები გამოავლინეს, არამედ ვინმე-ვინმეს სახლებსა და ღობე-ყორეებში მოქცეულ ნაგებობათა ქვებიც კი გამოაღებინეს და დადგინდნენ, ნდელ ადგილებს დაუბრუნეს. ფიცს დებდნენ ჩვენს წინაშე: მშვიდად ბრძანდებოდნენ, არ დაევიწყებთ მამა-პაპათა ჩვეულებას და მათ მიერ ნაგებ-ნაშენებებსაც მოვუვლი-თო...

აქვე უნდა ვახსენოთ ის ფაქტი, რომ ზოგ სოფელში მცხოვრებ მაჰმადიან ქართველებს ქართული ენა დაევიწყებოდა, მაგრამ „შევგნება, რომ ისინიც წინეთ ქართველები იყვნენ, თითქმის ყველას ჰქონდა“.

ე. თაყაიშვილი წერს: „მე რომ ოსმალეთის საქართველოში დაევიწყე არქეოლოგიური მოგზაურობა, ყველა კუთხე მოვიარე, გარდა სწორედ შავშეთ-კლარჯეთ-იმერხევისა და ბათუმის მხარისა, ე. ი. ჭოროხის აუზისა, რადგან ეს მხარე გულდაგულ ჰქონდა დავლილი ნიკო მარს“.

გ. ყაზბეგი სამუსულმანო საქართველოში ახლდა გრიგოლ დავითის ძე გურიელს (1812-1891), რომელიც ე. თაყაიშვილის სიტყვებით, იყო „ცნობილი კარგი ქართველი და პატრიოტი, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ერთ-ერთი დამაარსებელთაგანი და საქართველოს ისტორიის დიდი მოყვარული“. აჭარის ფაშას შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილს „ცოლად გრიგოლის ნათესავი გურიელის ქალი ჰყავდა“. ამ მოყვარებას ორივენი „დიდად აფასებდნენ. გრიგოლი სტუმრად წავიდა შერიფთან“ და თან ჰყავდა გურიელებისაგან შემდგარი ამაღა. მათ შორის იყო გიორგი ყაზბეგიც, რომელიც, გურულ ტანსაცმელში გამოწყობილი, ეხმარებოდა გრიგოლს და მისინ მის ოსმალეთის ტერიტორიაზე შეკრიბა „როგორც სამხედრო, ისე არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ცნობები“. მათ შესახებ ე. თაყაიშვილი ამბობს: ეს ნამდვილი განძია ჩვენი ისტორიისთვისო.

თვითონ გრ. გურიელმა, — ლაპარაკობს ისევ თაყაიშვილი, — ხიმშიაშვილის გადმოხიზებით მოახერხა კლარჯეთისა და იქითა აჭარის უსისხლოდ შემოერთება. ამისათვის მას სამსახურიდან გადადგომის შემდეგ მისცეს გენერლობა.

ყოველივე აღნიშნულიდან ნათელია, რომ ნ. მარისა და ე. თაყაიშვილის ნაშრომები ერთმანეთს ავსებდნენ „თურქეთის საქართველოს“ შესახებ და სანიმუშოდ რჩებიან მთელს სათანადო ლიტერატურაში.

ნ. მარს რომ თავი დაეანებოთ, ე. თაყაიშვილს მარტო ესა და არქეოლოგიურ მოგზაურობათა სხვა ნაშრომები ეყოფოდა მეცნიერის სახელის უკვდავსაყოფად, მანვე კიდევ რამდენას გაკეთება შეძლო!

პროფ. თ. ბუაჩიძემ ამას წინათ აღნიშნა, შავშეთსა და კლარჯეთში ნ. მარის მოგზაურობის დღიურების თარგმნისა და ქართულ ენაზე გამოცემის საჭიროება. ასევე ფართო მასებისათვის ხელმისაწვდომი უნდა გახდეს ე. თაყაიშვილის მოგზაურობათა გამოცემული და არქივში დაცული მასალები. მათ ხომ თარგმნაც არ სჭირდებათ და დიდი მნიშვნელობა კი აქვთ საქართველოს მთლიანი ისტორიისა და, კერძოდ, „თურქეთის საქართველოს“ ტერიტორიის, მოსახლეობის, ისტორიის, კილოების, ზნე-ჩვეულებათა და ეკონომიური მდგომარეობის გასაცნობად.

მნიშვნელოვანი იყო აგრეთვე ის გარემოება, რომ ე. თაყაიშვილმა თბილისის ერთ-ერთი სასწავლებელი აღრევე აქცია გიმნაზიად და ისეთი შენობა აუგო, რომ შემდეგ მასში ჩვენი უნივერსიტეტი და „სამა ქართული მუზეუმი“ მოთავსდა.

საფუძვლიანად წერდა ე. თაყაიშვილი: „გიმნაზიის შენობის აგებით სანახევროდ გადაწყდა ქართული უნივერსიტეტის (დაარსების) დიდი საქმე“. ავტორისავე ბინაზე გაიმართა უნივერსიტეტის შექმნის ორგანიზატორთა პირველი სხდომა, რომელსაც მასპინძელი თავმჯდომარეობდა. ამიტომ დავებუდეთ და ვიმეორებთ: ცხადია, ივანე ჯავახიშვილის შემდეგ, ყველაზე მეტი ღვაწლი ჩვენი უნივერსიტეტის დაარსებაში ექვთიმე

თაყაიშვილის მიუძღვის. და, რაღა თქმა უნდა, არაა სწორი, — სათანადო მემორიალური დაფაზე რომ იგი არ იხსენიება!

გეგმვა
გეგმვა

აქვე უნდა გავიმეოროთ: ე. თაყაიშვილი იძულებული აღმოჩნდა 1921-1945 წლებში ეცხოვრა საფრანგეთში ძნელ მორალურსა და დუხჭირ ეკონომიურ პირობებში, მაგრამ იგი იქაც სამშობლოს საქმეს გულმხურვალედ ემსახურებოდა; იცავდა ეროვნულ საუნჯეს, განაგრძობდა მეცნიერულ კვლევა-ძიებას, ნაშრომებს ბეჭდავდა ქართულს, ფრანგულსა და ინგლისურ ენებზე, შექმნა „ქართული აკადემიური კავშირის წესდება“, კითხულობდა ლექციებს, ესმარებოდა თანამემამულე სტუდენტებსა და ქართული კულტურის ისტორიის შესწავლით დაინტერესებულ მეცნიერებს, დაკავშირებული იყო ანტიკვარებთან და თუქი ქართული ექსპონატი გამოჩნდებოდა, შემთხვევას არ უშვებდა, რომ იგი არ შეეძინა და რაც მთავარი და სამარადისოდ დსაფასებელია, იცავდა უნიკალურ იმ სამუზეუმო განძეულობას, რომელიც ევაჟიერებულმა მეწმევეკების მთავრობამ გაიტანა 1921 წლის თებერვალში.

ამ განძეულობას იქაც აღმოაჩნდა მტერი... არა ერთხელ დამდგარა იგი ამ თუ ამ საფრთხის წინაშე. მაგრამ ჩვენმა მეცნიერმა დაიცვა იგი და ორივეს ერთად „საქართველოში დაბრუნების საკითხი, — როგორც თვითონვე ე. თაყაიშვილი წერს, — გადაწყვიტა საბჭოთა კავშირის უმაღალითო გამარჯვებამ მეორე მსოფლიო ომში“.

ქართული ეროვნული საუნჯისა და ვალმოხდილი მამულიშვილის დაბრუნებას დიდი ზეიმით შეხვდა სამშობლო და ამ ფაქტს სხვა ერის შვილებიც გამოეხმაურნენ. მაგალითად, სახელგანთქმული ხელოვნებათმცოდნე იოსებ ორბელი ლენინგრადიდან ულოცავდა ე. თაყაიშვილს წმინდა და დიდი კულტურის სამშობლოს წინაშე მოქალაქეობრივი ვალის გმირულად მოხდას.

მართლაც, გმირულად იხდიდა ექვთიმე ვალს სამშობლოს წინაშე. ჯერ კიდევ დადი ოქტომბრის რევოლუციამდე როგორც მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, შემდეგაც ეროვნულ ინტერესებზე ზრუნავდა საქართველოს მეწმევეკურ მთავრობაში. მაშინდელ გართულებულ ვითარებაში მეზობელი თუ ოსმალების ჯარებთან ტერიტორიული მთლიანობისა და სხვა მრავალ საკითხთა გამო ბრძოლის პირობებში ძნელი იყო ეროვნულ ინტერესებში სწორი პოზიციის დაჭერა, მაგრამ იგი ამას ახერხებდა. კიდევ უფრო გვიან კი, ჩვენი საისტორიო განძეულობის ბედი რომ ბეწვზე ეკიდა უცხოეთში, მხოლოდ სამკაცინან კომისია შემდგარა 1933 წლის მარტში და აქაც პირველი ე. თაყაიშვილი ბრძანდებოდა.

ექვთიმე უცხოეთშიც უმწიკვლო მამულიშვილი გამოდგა.

სამშობლოში დაბრუნებული ე. თაყაიშვილის სამეცნიერო მოღვაწეობის მ წელი უფრო ნაყოფიერი აღმოჩნდა, ვიდრე ევროპაში ყოფნის 25 წელსადა.

გამოკვლევებს გარდაც, ძალიან მწივნელოვანი და სანდო პირველწყაროებია ე. თაყაიშვილის მიერ ამავე დროს გამოქვეყნებული მოგონებები ჩვენს მწერლებსა და მეცნიერებზე, საზოგადო მოღვაწეებზე და რიგ მოვლენებზე. საყურადღებოა მისივე სასახეთაშორისოდ ნათქვამი კი. მაგალითად, ექვთიმეს სიტყვებით ვგებულობთ, რომ 80-იანი წლების ბოლოს „ივერია“ იბეჭდებოდა 800 ც., კვირაობით — 1000; სათავადაზნაურო ქართული სასწავლებელი მდებარეობდა კუკიაზე, ნიკოლოზის (ახლანდელ კალინინის) ქუჩაზე. აქვე იყო მარიამ ჯამბაკურ-ორბელიანის სასახლე; იხსენიებს ჩვენი რბერის დიდებული შენობის აგების წლებს (1880—1896); მიუთითებს, სად მდებარეობდა „მუხრანისკის ნომრები“ (სასტუმრო; № 1 სკოლის გვერდით, ახლანდელი № 4 ფოსტის მიდამოში) და შენიშნავს, რომ მისი ქვედა სართული ეკუთვნოდა ლიხაურელ სანდრო თოძის, რომელშიც მას რესტორანი „პურ-ღვინო“ ჰქონდა გამართული; აღნიშნავს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ადგილმდებარეობას (გრიბოედოვის სახ. თეატრის წინ უნივერსიტეტის ადგილზე), ლაბარაკობს ი. ჭავჭავაძის სტუმრობაზე

ქუთაის-გელათში ეპისკოპოს გაბრიელ ქიქოძის დაკრძალვისას; გვაცნობს ქუთაისის
თბილისის. და პეტერბურგის მაშინდელ პედაგოგებს, პროფესორებს, საზოგადოებრივ
ვაწივებსა და იხსენიებს სხვა მრავალ საკითხს.

ე. თაყაიშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობაზე შეიქმნა მრავალმხრივ საყურადღებო
ლიტერატურა, რომლის ავტორთაგან ნ. მარი, ივ. ჯავახიშვილი, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე,
ნ. ბერძენიშვილი, მ. წერეთელი და ზოგი სხვაც დიდად აფასებენ მეცნიერის კონკრეტულ
ნაშრომებს და იწონებენ მისი მოღვაწეობის საერთო მიმართულებას. მისივე ფი-
ლოლოგიური ნარკვევები და აღწერილობანი (ძველი ქართული ლიტერატურა, რუსთვე-
ლოლოგია) სხვებზე სრულად დაახასიათა ალ. ბარამიძემ, ხოლო არქეოლოგიური —
გ. ლომთათიძემ და ანდ. აფაქიძემ. ე. თაყაიშვილის ნაშრომების პირველი შემაჯამებე-
ლი ნაშრომი ეკუთვნის შ. ბაღრიძესა და რ. მეტრეველს, უფრო ვრცელი მონოგრაფია
კი აკ. სურგულაძეს; დაბრუნებული საუნჯის შესახებ გამოკვლევა შექმნა გ. ჟორდანი-
ამ. საინტერესოა ელ. უბილაძის წიგნიც.

ე. თაყაიშვილის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის შესწავლას აადვილებს ელ. კელე-
ნჯიძის მიერ გამოქვეყნებული მეცნიერის არქივის აღწერილობა, ნაბეჭდ ნაშრომთა
ბიბლიოგრაფია და რიგ ავტორთა სტატიები.

ე. თაყაიშვილის შესახებვე რიგ ძვირფას ინფორმაციებს შეიცავენ აგრეთვე სხვა
მეცნიერთა და საზოგადოებათა შესახებ არსებული ნაშრომები. ასეთთაგან უმნიშვნე-
ლოვანესია სერგო ჯორბენაძის მონოგრაფია ივ. ჯავახიშვილზე და რ. მეტრეველის წი-
გნი.

და მაინც ჯერ კიდევ ამოუწურავია თემა „ექვთიმე თაყაიშვილი“. არსებულ ლი-
ტერატურაშიც კი ბევრ სწორ ცნობებთან ერთად, რიგ შეცდომებსა და უზუსტობებს
ვამყდებით.

ძნელია ისეთი მრავალმხრივი და ქართველი ერის კულტურის ასპარეზზე მკვეთრად
ჩამოყალიბებული პიროვნების სრულად დახასიათება, როგორც ექვთიმე ბრძანდებოდა.

მიუხედავად ყოველივე ამისა, ჩვენ მაინც სავსებით ვიზიარებთ ნ. ბერძენიშვილის
სიტყვებს, რომ საქართველოს ისტორიის პირველწყაროების შეკრება-დაცვაში, მეცნი-
ერულ აღწერა-გაშუქებასა და გამოცემაში ე. თაყაიშვილს ტოლი არა ჰყავს. ამას ემა-
ტება საზღვარგარეთ გატანილი ქართული სამუშეოში განძეულობის დაცვა და არამც
თუ დანაკლისით, არამედ შენამატითაც კი სამშობლოში დაბრუნება.

ბათუმის საკითხი ტრაპიზონის კონფერენციაზე (1918 წ.)

ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ საბჭოთა მთავრობა ბრესტ-ლიტოვსკში შეუდგა საზავო მოლაპარაკებას გერმანიასა და მის მოკავშირეებთან. ამიერკავკასიის კონტრარევოლუციურმა მთავრობამ, რომელიც არ სცნობდა საბჭოთა ხელისუფლებას და საგარეო საქმეებში ქვეყნის დამოუკიდებელი მართვის პრეტენზიას იჩემებდა, თავი აარიდა ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებას და დამოუკიდებლად დაიწყო ომიდან გამოსვლის გზების ძიება (1).

დაუძლურებული ოსმალეთი თვითონაც ესწრაფვოდა ომიდან გამოსვლას. ამიტომაც, 1917 წლის 17 ნოემბერს* კავკასიის ფრონტის მთავარსარდალმა ფერიკ-ვეჰიბ-შაჰ-მუდ-ფაშამ ამიერკავკასიის მთავრობას დროებითი ზავი შესთავაზა (2. გვ. 11-12). მართლაც, 18 დეკემბერს ქ. ერზინჯანში გაფორმებული ხელშეკრულებით საომარი მოქმედება შეწყდა თურქეთ-კავკასიის მთელ ფრონტზე, დაწყდა სადემარკაციო ხაზი (2. გვ. 18-23).

ომიდან ამიერკავკასიის გამოსვლამ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია ანტანტის სახელმწიფოებში. მათმა დიპლომატიურმა წარმომადგენლებმა თბილისში პროტესტი განაცხადეს და ამიერკავკასიის მთავრობისაგან მოითხოვეს ომის გაგრძელება საბოლოო გამარჯვებამდე (3), მაგრამ უშედეგოდ. ხანგრძლივი ომით თავმოებურებულ კავკასიის არმიას მისი გაგრძელება აღარ სურდა.

ოსმალეთის სარდლობა, გერმანიის გენშტაბის მითითებით, ჩქარობდა, რაც შეიძლება მალე გაეფორმებინა საბოლოო ზავი ამიერკავკასიის მთავრობასთან, რათა კავკასიის ფრონტზე გამოთავისუფლებული ჯარები გადაეყვანა სირიასა და მესოპოტამიაში ინგლისის წინააღმდეგ. ამიტომაც 1918 წლის 14 იანვარს ვეჰიბ-ფაშამ შესთავაზა ამიერკავკასიის მთავრობას მოეწვიათ საზავო კონფერენცია. (2. გვ. 24-25). ამიერკავკასიის მთავრობა, რომელიც იმედოვნებდა რუსეთში საბჭოთა მთავრობის დამხობას, ამ წინადადებაზე პირდაპირ პასუხს თავს არიდებდა. ამ მერყეობაში კავკასიის ფრონტი სრულიად ირღვეოდა. გამძიმდა ხაზი, რომელსაც ტოვებდნენ კავკასიის არმიის უკანასკნელი რაზმები, ველარ აჩერებდა მოწინააღმდეგეს.

თურქები ხელავდნენ, რომ დრო მათ სასარგებლოდ მოქმედებდა. ამიტომაც მათ განადგურების პირას მისული კავკასიის მე-2 და მე-3 არმიები სხვა ფრონტებიდან გადმოყვანილი ახალი ნაწილებით შეავსეს და შექმნეს ხუთი ახალი დივიზია — 25 ათასამდე მებრძოლის შემადგენლობით (4. გვ. 97). ენვერ-ფაშას ექსპანსიონისტურ გეგმებს ამიერკავკასიის მიმართ ფრთები ესხმებოდა.

ამიერკავკასიის მთავრობამ იგრძნო რა მოახლოებული საფრთხე, 28 იანვარს თანხმობა განაცხადა ოსმალთა წინადადებაზე — დაეწყოთ მოლაპარაკება. მაგრამ ამჯერად უკვე ოსმალეთი აღარ ჩქარობდნენ. პირიქით, მათ ჩივილი დაიწყეს იმ შევიწროებაზე, რომელსაც თითქოს რუსეთის ჯარები და „სომეხთა ბანდები“ აყენებდნენ ოსმალეთის

* სტატიაში ყველა თარიღი მოცემულია ახალი სტილით.

ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობას. ამას დაერთო საერთაშორისო ვითარებაში ოსმალეთისათვის ხელსაყრელი მომენტიც. კერძოდ, 10 თებერვალს ტროცკის მეთაურობითი ტური პოზიციის შედეგად ბრესტ-ლიტოვსკში საზავო მოლაპარაკების ჩაშლა.

ოსმალეებმა ხელზე დაიხვეს რა ეს „მიზეზები“, 12 თებერვალს დაარღვიეს ბრესტში და ერზინჯანში დადებული ზავი და განაახლეს სამხედრო მოქმედება. ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციურმა მთავრობამ, რომელსაც შინაგანი უთანხმოებანი ღრღნიდა, ვერ მოახერხა ქვეყნის თავდაცვის ორგანიზება. ახლად ფორმირებულმა მცირერიცხოვანმა ქართულმა და სომხურმა ეროვნულმა ნაწილებმა მოწინააღმდეგე ვერ შეაჩერეს. თებერვალ-მარტის განმავლობაში თურქებმა დაიკავეს ქალაქები: ერზინჯანი, გიუმუშანე, ბაიბურთი, ტრაპიზონი, არტანუჯი. 12 მარტს დაცა არზრუმიც, თურქთა ჯარები რუსეთ-თურქეთის 1914 წლის საზღვრებს მიაღწენ (4, გვ. 96). ამით შემოუთებულმა ამიერკავკასიის მთავრობამ 19 თებერვალს აშკერად უკვე თვითონ შესთავაზა თურქეთს საზავო მოლაპარაკების დაწყება (2, გვ. 60). ოსმალეთის მთავრობა დათანხმდა. საზავო კონფერენციის ადგილად დაინიშნა ქ. ტრაპიზონი.

1 მარტს ახლად შექმნილმა ამიერკავკასიის სეიმმა თავის პირველსავე სხდომაზე აირჩია საზავო დელეგაცია ა. ჩხენკელის თავმჯდომარეობით და შეიმუშავა „ძირითადი დებულებები“, რომლითაც მას უნდა ეხელმძღვანელა ტრაპიზონის კონფერენციაზე. „დებულებამ“ 4 მუხლისაგან შედგებოდა. მე-3 მუხლში ნათქვამი იყო, რომ „სამშვიდობო ხელშეკრულების საფუძველი უნდა გახდეს რუსეთ-თურქეთის 1914 წლის (ომამდელი) სახელმწიფო საზღვარი“, ხოლო მე-4 მუხლით დელეგაციას ევალებოდა მიედგინა, რომ „თურქეთის სომხეთს მიეღო ავტონომია თურქეთის სახელმწიფოს ფარგლებში“ (2, გვ. 83-84).

8 მარტს ამიერკავკასიის დელეგაცია ტრაპიზონში ჩავიდა. მაგრამ ამ ხნის მანძილზე მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა. 3 მარტს ბრესტ-ლიტოვსკში ხელი მოაწერეს საზავო ხელშეკრულებას, მაგრამ ამიერკავკასიის პოლიტიკურმა მესვეურებმა არ სცნეს ბრესტის ზავი. ამან ოსმალეებს გზა გაუხსნა შეიარაღებული ექსპანსიისაკენ. 10 მარტს ევპიზ-ფაშას ბრძანებით, ოსმალეთის ჯარებმა შეტევა განაახლეს ბათუმის მიმართულებით.

ასეთ ვითარებაში, 14 მარტს, გაიხსნა ტრაპიზონის კონფერენცია. იგი მიმდინარეობდა 5 აპრილამდე. სულ შედგა 6 სხდომა, დელეგაციის მეთაურთა ორი კერძო თათბირი და ცალკეული წევრების შეხვედრა-საუბრები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კონფერენციის მსვლელობისას ქართველი დელეგატები ცდილობდნენ კონტაქტების დამყარებას ტრაპიზონში მყოფ გერმანელ სამხედრო მოსამსახურეებთან, რათა ოსმალთა მიერ ზავის მძიმე პირობების წამოყენების შემთხვევაში გერმანელებისაგან მხარდაჭერა მიეღოთ. მაგრამ ეს არ მოხერხდა, რადგანაც ამიერკავკასიის დელეგაცია თურქებმა გაძლიერებული კონტროლის ქვეშ აიყვანეს და ფაქტობრივად შეძლეს კიდევ მათი იზოლაცია (4, გვ. 98).

პირველ სხდომაზე „მისასალმებელ“ სიტყვაში თურქეთის დელეგაციის მეთაურმა რაუფ-ბეიმ განაცხადა, რომ „ოსმალეთს ამიერკავკასიაში აქვს განსაკუთრებული ამოცანები“ (6. ფურც. 2) და ამიერკავკასიის დელეგაციისაგან მოითხოვა დაწერილებითი წერილობითი დეკლარაცია ამიერკავკასიის რესპუბლიკის პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ორგანიზაციის შესახებ. მართალია, ა. ჩხენკელი დაჟინებით გაიძახოდა — ეს ჩვენი ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევას ნიშნავს, მაგრამ რაუფ-ბეის დაჟინებული მოთხოვნის შემდეგ, იძულებული გახდა დათმობაზე წასულიყო (7).

მესამე სხდომაზე (16 მარტს) ორივე დელეგაციამ წარმოადგინა თავიანთი მთავრობების მიერ კონფერენციისათვის შემუშავებული „ძირითადი დებულებები“. ჩხენკელმა

მოითხოვა, რომ მოლაპარაკების საფუძვლად მიეჩნიათ 1914 წლის რუსეთ-თურქეთის სახელმწიფო საზღვრები. ამასთან ამიერკავკასიის დელეგაცია მოითხოვდა თურქეთის მიერ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის აღიარებას.

21 მარტს რაუფ-ბეიმ კატეგორიულად განაცხადა, რომ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის ცნობაზე ლაპარაკი შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს უკანასკნელი უარს იტყვის თავის პრეტენზიებზე ბათუმის, არტანის და ყარსის სანჯაყების მიმართ. (2. გვ. 137-139).

მთავრობასთან აღნიშნული საკითხის შესათანხმებლად ამიერკავკასიის დელეგაციის წინადადებით კონფერენცია გარკვეული ხნით შეწყდა. ამიერკავკასიის დელეგაციის ნაწილი 22 მარტს თბილისში გამოემგზავრა სეიმისათვის მოხსენების გასაკეთებლად. სეიმმა აკ. ჩხენკელს ფართო უფლებები მისცა მოლაპარაკების საკითხში.

მოლაპარაკების გაქიანურება ოსმალეთის მთავრობის უკმაყოფილებას იწვევდა. ამიტომაც გადაწყვიტეს ენერგიულად ემოქმედნათ. ამ მიზნით 2 აპრილს ტრაპიზონში ჩავიდა კავკასიის ჯარების სარდალი ვეჰიბ-ფაშა (6. ფურც. 4). მისი ბრძანებით, 4 აპრილს ასკერებმა გაფრთხილების გარეშე გადმოლახეს ბათუმის ოლქის საზღვრები და ბათუმს შემოუტიეს. ამასობაში თბილისიდან დაბრუნდა ამიერკავკასიის დელეგაცია.

5 აპრილს შედგა ტრაპიზონის კონფერენციის უკანასკნელი, მე-6 სხდომა. აკ. ჩხენკელმა განაცხადა, რომ ამიერკავკასიის მთავრობა თანახმაა ოსმალეთს დაუთმოს: მთელი ოლთისის ოკრუგი, არტანის სამხრეთი ნაწილი, ყარსის ოლქის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში ბათუმი და მისი ოლქი (2. გვ. 152-154).

ამის საპასუხოდ რაუფ-ბეიმ მეორე დღესვე გადასცა აკ. ჩხენკელს ოსმალეთის მთავრობის ულტიმატუმი, იგი კონფერენციის გაწყვეტით და კავკასიის მთელ ფრონტზე ომის განახლებით იმუქრებოდა.

ულტიმატუმის პასუხად აკ. ჩხენკელმა 8 აპრილს თბილისიდან მიიღო მთავრობის მითითება, რომ დაეთმოთ მაქსიმალურად. ამიერკავკასიის დელეგაციამ მიიღო რა მხედველობაში ეს და ისიც, რომ ოსმალთა მიერ დათქმული ულტიმატუმის დრო — 48 საათი ამოიწურა, თავის კერძო სხდომაზე დაადგინა და 10 აპრილს უპასუხა რაუფ-ბეის, რომ სცნობს ხელშეკრულების იმ მუხლებს, რომლებიც ამიერკავკასიის შეეხებოდა (2. გვ. 160).

ამ წარმატებით ფრთხილდნენ ვეჰიბ-ფაშამ მეორე დღესვე ბათუმის სიმაგრის კომენდანტს გენერალ გედევანოვს გაუგზავნა ულტიმატუმი, რომ 3 ოლქი, მათ შორის ბათუმის სანჯაყი ქალაქ ბათუმივრთ თურქებს უნდა დაეკავებინათ. ამიტომ ვეჰიბ-ფაშამ მოითხოვა ბათუმის ჯარებს შეეწყვიტათ წინააღმდეგობა, დაეცალათ ბათუმი და დაეხიათ 1877 წლის საზღვრებში. გედევანოვმა პასუხისათვის დრო მოითხოვა. მაგრამ ვეჰიბ-ფაშამ ამაზე უარი განაცხადა და 12 აპრილს ბათუმისაკენ შეტევა განაახლა (6. ფურც. 4).

შექმნილი მდგომარეობით შეშფოთებულმა აკ. ჩხენკელმა 13 აპრილს ტრაპიზონიდან ორჯერ უდგენა ბათუმის სიმაგრის კომენდანტს და აქ მყოფ შინაგან საქმეთა მინისტრს ნ. რამიშვილს, რომ წინააღმდეგობას აზრი არ ჰქონდა და აუცილებელი იყო ბათუმის ნებაყოფლობით დაცლა. მაგრამ ნ. რამიშვილი ამიერკავკასიის დელეგაციის ხელმძღვანელს კონფერენციის განგრძობისაკენ მიუთითებდა და ბათუმის შენარჩუნებას ძველებურად მოითხოვდა.

აკ. ჩხენკელმა, მართალია, ტრაპიზონში დიპლომატიურა გზით სცადა ოსმალთა მიერ წამოწყებული შეტევის შეჩერება, მაგრამ უშედეგოდ. თბილისში კი ამიერკავკასიის სეიმმა მიზანშეწონილად სცნო ომის გაგრძელება და ბათუმის დაცვის ორგანიზაცია. ასეთ პირობებში ამიერკავკასიის დელეგაციის ტრაპიზონში აღარაფერი ესაქმებოდა. ამიტომაც 14 აპრილს იგი უკან გაიწვიეს.

გამოთხოვების წინ ორივე დელეგაცია შეთანხმდა, რომ შექმნილი მდგომარეობა ჩაეთვალით „არა განხეთქილებად, არამედ შესვენებად კონფერენციის მუშაობაში“ (2. გვ. 184), რომლის განახლების შემდეგაც, რაუფ-ბეის თქმით, ოურქეთისა და ამიერკავკასიის შორის გაფორმდებოდა საბოლოო ზავი და „მეგობრობის ხელშეკრულება“. მაგრამ ამის მიღწევის მთავარ პირობად აკ. ჩხენკელს დაუსახა ამიერკავკასიის მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადება.

ბათუმის დაცვა, რომლისათვისაც დიდი ენთუზიაზმით ემზადებოდნენ მენშევიკები, მარცხით დამთავრდა. ცუდად ორგანიზებულმა ქართულმა ჯარმა თითქმის უბრძოლველად მიატოვა იგი (9). 14 აპრილს თურქები ბათუმში შემოვიდნენ.

ციტირებული ლიტერატურა

- 1 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 6, თბ., 1972, გვ. 546.
- 2 დოკუმენტები და მასალები ამიერკავკასიისა და საქართველოს საგარეო პოლიტიკის შესახებ (რუსულ ენაზე), თბ., 1919, გვ. 11-12; 18-23; 24-25.
- 3 საქართველოს ცსსა, 1819, ანაწ. 1, ს. 20, ფურც. 1.
- 4 გ. ვ. ფიფია, გერმანული იმპერიალიზმი ამიერკავკასიაში 1910-1918 წ.წ., (რუსულ ენაზე), მოსკოვი, 1978. გვ. 97, 98.
- 5 საქართველოს ცსსა, ფ. 1796, ანაწ. 1, ს. 86.
6. გაზ. „ერთობა“, 15 მარტი, 1918 წ., № 60.
9. გ. მაზნიაშვილი, მოგონებანი (1917-1925), თბ., 1927, გვ. 25-27.

ნელი ღუმბაძე

ეკონომიკური კვლევა

ოცნების წლების ქართული დრამატურგია

ოცნების წლების ქართული საბჭოთა დრამატურგია, რომელიც დიდი კოტე მარკანი-შვილის მიერ აღორძინებული ქართული თეატრის რეპერტუარის მთავარი წყარო გახდა, განვითარებას იწყებს საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებიდან. მას დაეკისრა უდიდესი მისია — ქართული სცენა დაეკავშირებინა ახალ სოციალისტურ სინამდვილესთან. ეს მისია ეროვნულმა დრამატულმა მწერლობამ უდავოდ შეასრულა, მაგრამ აქვე საზღვრის უნდა აღინიშნოს შემდეგი გარემოება, რაც პირველ ათწლეულის ლიტერატურის დამახასიათებელია და სპეციფიკურ ნიშანს წარმოადგენს.

როგორც ცნობილია, ოცნების წლები აღინიშნა საზოგადოებრივი მოვლენების სწრაფი ურთიერთმონაცვლეობით. რაც შეეხება ამ მოვლენათა მხატვრული წარმოსახვის პროცესს, იგი შედარებით ნელი ტემპით წარიმართა. მხატვრულ ლიტერატურაში წინა პლანზეა მოვლენათა ფიქსაცია, ამ მოვლენათა დრამა სოციალურ-ფილოსოფიური გააზრება კი, უმეტეს შემთხვევაში, ვერ ხერხდება. ეს ნაკლი ახნია ოცნების წლების ჩვენს დრამატურგიასაც (ეს არ ითქმის პიესებზე „ყვარყვარე თუთაბერი“ და ნაწილობრივ „კაკალ გულში“).

ოცნების წლების ქართული სინამდვილის ერთ-ერთ მთავარ მოვლენას — მენშევიკების გაქცევასა და ახალი ცხოვრების დამკვიდრებას — პირველი შეხედ დრამატურგი გრიგოლ (გუგუელი) ბუხნიკაშვილი. მისი პიესა „შეშინებული ანთიმოზი“ დაიწერა 1921 წლის აპრილში, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისთანავე, იმავე წელს დაიდგა ხაშურში, შემდეგ გორსა და თბილისში. პიესა „შეშინებული ანთიმოზი“ დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ავღაზის თეატრში და, საერთოდ, მუშათა დასებში. დაიბეჭდა კრებულში „ოქტომბერი“ 1924 წელს, ცალკე წიგნად გამოიცა 1935 წელს. როგორც გ. ციციშვილი აღნიშნავს, პიესის დიდ პოპულარობის დამადასტურებელია ის ფაქტი, რომ „გამოთქმა“ „შეშინებული ანთიმოზი“ ქართულ იდიომატიკაში შევიდა და საზოგადო სახელად იქცა. დღეს, შეშინებულ ანთიმოზებს ზედმეტად მფრთხალსა და მშოშრას ადამიანებს უწოდებენ“.

პიესაში კომიკურ სიტუაციას ქმნის გაურკვევლობა, ახალ მოვლენათა არსში წვდომის უუნარობა, მოკლედ რომ ვთქვათ, პოლიტიკური სიბუცე. ეს ითქმის მთავარი მოქმედი პირის ანთიმოზის მისამართით. ანთიმოზი ბოლშევიკების შემოსვლის, შიშს შეუპყრია და სულიერად დაცემულა. როგორც ცნობილია, მენშევიკებმა თავიანთი ხანმოკლე მმართველობის პერიოდში რომ ჭორი ვაგერცულებს ბოლშევიკების „კაცობაობაზე“. ამ ჭორებმა ნოყიერი ნიადაგი ჰპოვა საზოგადოების იმ ნაწილში, რომელიც პოლიტიკურად გაუთვითცნობიერებელი იყო და განზე იდგა პროლეტარიატის ბრძოლები-

დან. ცხოვრების წინააღმდეგურობა პიესაში სახიერდება ანთიმოზისა და რომანოზის დაპირისპირებით. პირველი შიშს შეუტყრია, მეორე ფხიზელი თვალით უყურებს მკვლე-
ვალს. ბოლშევიკების თანამგარძნობი რომანოზი ქვეიანი და საქმეში ჩახედული გლენსა.
მას სჯერა ახლის გამარჯვება და სიყვითე, სძულს მენშევიკები. მაშასადამე, შინაგანი
წინააღმდეგურობა, რომელიც კომედიის, როგორც ყანრის, ღერძი უნდა იყოს, გ. ბუხნიკა-
შვილის პიესაში სინამდვილის, ცხოვრების გარკვეული ისტორიული ეტაპის დამახასია-
თებელია. რაც შეეხება ანთიმოზს, მისი ხასიათის წინააღმდეგურობა გარეგანი ძალდა-
ტანების შედეგია. მენშევიკების ყალბმა ავტოკრატმა დააფრთხო ანთიმოზი, რადგან მას
რევოლუციური სიფხიზლე და შეგნება აკლდა. პიესის დასასრულს ანთიმოზი თვითონ
მიდის იმ დასკვნამდე, რომ მენშევიკები სტყუოდნენ: „ამ მენშევიკებმა ამრიგს, ამიზნიეს
გზა და კვლი, თეარა თქვენზე უკეთესი ვილა იქნება მუშა კაცისათვის“. ანთიმოზის
წინააღმდეგურობა უკვე შეცნობილი ფაქტია — ნანოზს თავის შეცდომას და ხმამაღლა
აცხადებს სინანულს, რომ მენშევიკებმა თავს მოახვეს შიში ბოლშევიკების მიმართ,
ანთიმოზი თავისუფლდება შიშისაგან, რამაც მრავალგზის სასაცილო მდგომარეობაში
ჩაავდო და ქვეშაირტ ბედნიერებას ეზიარა, იცნო ცხოვრების სიმართლე და სწორია
გზა აირჩია. გ. ბუხნიკაშვილის ანთიმოზი კომიკურის ის სახეა, რაც თავისში ზორციე-
ლდება გარეგანი იძულებით, გარეგანი ძალდატანებით. დრამატურგმა შექმნა ახალი
სოციალური კომედია, რომელშიც რეალისტურად აიხსნა უკვე დამარცხებული და უნი-
ადაგო მმართველობის გავლენა ხალხის შეუგნებელ ნაწილზე, ყველაფერი ეს პიესაში
წარმოსახულია კომიკური სიტუაციებით, ნაჩვენებია მღელვარე ცხოვრება, ისტორიის
გასაყარი ეტაპი. ამ ეტაპზე ყოველთვის ჩნდება იმ ზოგადი სახეები. ანთიმოზი კონკრე-
ტულად რამდენადმე ამოღებულია ზოგად სახემდე. ამ ზოგადი სახის უპირველესი ნი-
შანია გაუგებრობაზე აღმოცენებული შიში, რაც ამდაბლებს ადამიანს. ანთიმოზი, რო-
გორც ითქვა, ზედმეტად დამუთხალი, შიშისაგან შეპყრობილი ადამიანების საზოგადო
სახელად იქცა. აუცილებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული შიშის საფუძველი. შიში
შეპირობებული უნდა იყოს გაუგებრობასთან, გაუგებრობა კი გონებრივი შეზღუდულო-
ბიდან, გაუთვითცნობიერებიდან უნდა იღებდეს სათავეს. გ. ბუხნიკაშვილის დამსახუ-
რება ის არის, რომ მან კომიკური აქცია მღელვარე ცხოვრების სახედ. ანთიმოზს მკვეთ-
რად აჩნია ღრთის ლოკალი. მისი შიში კონკრეტული ისტორიული მოვლენების ფონ-
ზეა დახატული.

ანთიმოზის გარდა; პიესის სხვა პერსონაჟები ერთობ სქემატურნი არიან. არაა ნაჩ-
ვენები მათი ხასიათის განვითარება, რაც მთავარია, ძალზე სუსტია ბოლშევიკთა სახე-
ები და მინც პიესას პოპულარობა ჰქონდა, ეს უნდა აიხსნას იმ ფაქტით, რომ „შეშინე-
ბული ანთიმოზის“ დრამატული კვანძი აგებული იყო კონკრეტულ ისტორიულ სიმართლე-
ზე, ის, რაც აკლდა პიესას—ახლის გამომხატველი ბოლშევიკების მხატვრული სახეების
სრულყოფილობა — დასტურდებოდა ცხოვრებით, საბჭოთა ხელისუფლების უპირატესო-
ბით და ბოლშევიკური პარტიის დამოკიდებულებით მშრომელი მასებისადმი. თეიანი
წლების ჩვენმა ისტორიულმა ცხოვრების სიმართლემ განაპირობა „შეშინებული ანთი-
მოზის“ პოპულარობა.

ქრონოლოგიურ პრინციპს თუ დავიცავთ, რიგით მეორე პიესა, რომელიც საბჭოთა
ხელისუფლების დროს დაიწერა (1925 წ.) არის სანდრო შანშაიშვილის ოთხმოქმედბი-
ანი დრამა „მათრახის პანაშვიდი“, რომელსაც ავტორმა შემდეგ სახელწოდება შეუცვ-
ლა და 1927 წელს გამოცემულ პიესების კრებულში „ჰერეთის გმირების“ სათაურით
შეიტანა. პიესის გარეკანს აწერია „სიუჟეტი აღებულია“. ამის შესახებ გ. ციციშვილი
ნარკვევში „სანდრო შანშაიშვილი“ წერს: „1923 თუ 1924 წელს, როცა კოტე მარჯანი-
შვილი განახლებულ ქართულ თეატრს ედგა სათავეში და ახლად შექმნილი ქართული

საბჭოთა თეატრი მისი ენერგიული ხელმძღვანელობით დიდ შემოქმედებით აღმავლობას განიცდიდა, კოტე ერთ-ერთ პირველს ს. შანშიაშვილს დაუკავშირდა და ახალი პიესის დაწერის წინადადება მისცა. კ. მარჯანიშვილი, საერთოდ, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ორიგინალური ქართული რეპერტუარის შექმნას. ამ მიზნით იგი დაუკავშირდა მთელ რიგ ქართველ დრამატურგებს და მათ პიესები დაუკვეთა. რევოლუციურ თემაზე ახალი პიესის დაწერის წინადადებასთან ერთად, კოტე მარჯანიშვილმა ს. შანშიაშვილს გადასცა სამიოდე გვერდზე რუსულად დაწერილი ლიბრეტო რომელიმე უცხოში ნაწარმოებისა. ეს მოკლე შინაარსი უნდა საფუძვლად დასდებოდა მომავალ პიესას. რუსულად დაწერილი ლიბრეტო თავის მხრივ წარმოადგენდა შემოკლებულ თარგმანს რომელიმე უცხოელი (ს. შანშიაშვილის ვარაუდით, ავსტრიელი) მწერლისა. კოტეს თვითონ სდომებია მის საფუძველზე პიესის გაკეთება, მაგრამ შემდეგ გადაუფიქრია და ეს საქმე სანდრო შანშიაშვილისათვის მიუწვდია. კ. ციციშვილის იმ მოსაზრებასაც ვეთანხმებით, რომ ამ ნაწარმოებში („ჰერეთის გმირები“) გამოჩნდა დრამატურგის ლტოლვა განზოგადებულ, ფილოსოფიურად გააზრებული ხასიათებისაკენ, რომელთა საშუალებით გამოკვეთილია პიესის ძირითადი შინაარსი, იდეა. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ დრამატურგი ქვეტექსტებით ხატავს როგორც ხასიათებს, ამასთან სიტუაციებს, მათი გაგება, მათი ალგებრიულობის ამოხსნა ძნელი არ არის. პიესის სიუჟეტის აგებულებაც იმაზე მეტყველებს, რომ გაცოცხლებულია უახლესი ისტორიულ-რევოლუციური ბრძოლები ძალად თავზე მოხვეული სისტემის წინააღმდეგ. უფრო კონკრეტულად, პიესაში აისახა ქართველი ხალხის ბრძოლა ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ, ბრძოლა თვითმპყრობელურ-პოლიციური რეჟიმის წინააღმდეგ. პიესის სახელწოდებაც „ჰერეთის გმირები“ ამას გვიდასტურებს. ათანელის ქერეფი, თანდია, ციბო და სხვები ბატონს აღუაწყდნენ, მათრაზი წაართვეს და პანაშვილი გადაუხადეს. ბატონი არის კრებითი საზე ბურჟუაზიულ-მემამულური სისტემის, რის წინააღმდეგაც იბრძვის ხალხი. მთელი პიესა ხალხის თავისუფლების პათოსით არის გაჯენილი და ფინალში გამარჯვებული ხალხი. ზეიმობს მონობის ბუდის განადგურებას, მდერის „მუშლი მუნასა“. 1925 წელს დაწერილი პიესა „ჰერეთის გმირები“ გვიდასტურებს, რომ ს. შანშიაშვილი უკვე ფლობს შემოქმედების იმ მეთოდს, რომელიც საბჭოთა ლიტერატურის ძირითად მეთოდად აქნა აღიარებული საბჭოთა მწერლების პირველსავე ყრილობაზე და რომლის ძირითადი ნაშანი მოვლენების ასახვა მის რევოლუციურ განვითარებაში.

„ჰერეთის გმირები“ ნათლად გამოკვეთილი ეროვნული კოლორიტით ხასიათდება. ეროვნულ კოლორიტს აძლიერებს ძველი ქართული ხალხური საწესჩვეულებო რიტუალი ბერეკაობა, რასაც პიესაში დაკისრებული აქვს კოლონიალური სისტემის წინააღმდეგ ბრძოლის ამოცანა. ამასთან მუხა, რომლის მოჭრა ბატონს განუზრახავს, არის სიმბოლო ეროვნულისა, ხალხი იცავს მას და გადაარჩენს კიდევაც. იგი რჩება მარად ცოცხალ ხატად, რომელმაც შთამომავლობას უნდა გადასცეს ხალხის თავდადებული ბრძოლის ისტორია. „...მუხის ფოთლები ჩემს ამბავს მოდგმას ჩასჩურჩულებენ, რომ მე, უბრალო ადამიანი, გლეხი ჰერეთის ამაჲ თემისა, მსხვერპლი შევიქმენ და ჩემის სისხლით შევღებეს დროშა ჩვენი უფლების და არსებობის. მუამს ეს დროება გამოიცვლება“, — ამბობს თანდია. იგი ქართველი ხალხის ეროვნული გმირის არსენა ოძელაშვილის შთამომავლად ისახება. ჩვენი აზრით, „ჰერეთის გმირები“ არის ერთგვარი პრელუდია, შესავალი იმ დიდი ინტერნაციონალური და რევოლუციური სულისკვეთებისა, რომელიც ასე მძლავრად ეღერს ს. შანშიაშვილის „არსენაში“.

„ჰერეთის გმირებში“ არის დრამატული პოემის შექმნის პირველი ცდა. შემდეგში ყველა პიესა დრამატურგმა ლეჟსად დაწერა,

„ჰერეთის გმირებში“ მოქმედებენ როგორც რეალისტური, მკვეთრად ცხოვრებისე-

ული სახეები, ასევე სიმბოლისტურ-ალეგორიული სახეები. დრამატურგმა ახლებური გააზრება მისცა ბერეკაობას, სამეურნეო-რელიგიური ძველქართული საწესჩვეულებების რიტუალი ბერეკაობა „პერეთის გმირებში“ სრულდება კონკრეტულ ისტორიულ ფონზე, მას დაეყრდნობა აქვს სოციალური და ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ფუნქცია. ს. შანშიაშვილმა, ერთ-ერთმა პირველმა ჩვენს დრამატურგიაში, გამოიყენა მითოსური მოდელები, როგორც სიუჟეტის დამხმარე მასალა, და რაც მთავარია, დაუკავშირა იგი თანამედროვეობას, გაათანადროს. ეს არის ახალი, ოციანი წლების ქართული დრამატურგიის სპეციფიკური ნიშანი, რომელიც შემდეგში ორგანულად მოერგო უახლეს ქართულ ლიტერატურას საერთოდ. მითოლოგიური და ბიბლიური თემების გათანამედროვეობას ხსნიან არა მათი თემატიკისა და სიუჟეტის მომხიბვლელობით, არამედ გაჩენის დღიდან აღამიანის ხასიათისა და მისი ბუნების სტაბილურობით. დასკვნის სახით აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სანდრო შანშიაშვილის პიესა „პერეთის გმირები“ არის საეტაპო მხატვრული ნაწარმოები, რომლითაც ქართულ დრამატურგიაში სათავე დაედვა მითოლოგიის გათანამედროვეობას, მითოსის ზნეობრივი პრინციპების მისადაგებას ახალ ცხოვრებასთან.

თანადროულობის — საბჭოთა სინამდვილის უპირატესობის ჩვენება, ბრძოლა ძველსა და ახალს შორის ერთ-ერთი ძირითადი თემა იყო ოციანი წლების მთელი ჩვენი მწერლობისა — და კერძოდ, ქართული საბჭოთა დრამატურგიისა.

დიადი გარდატეხის წელს — 1929 წელს დაიწერა კარლო კალაძის გახმაურებული პიესა „ხატიჯე“, რომელიც ერთი წლის შემდეგ დადგა კოტე მარჯანიშვილმა („ხატიჯე“ დიდგა ქუთაისის თეატრში, სადაც კოტე ახალგადასული იყო და ქმნიდა თავის მეორე თეატრს). პიესის წარმატებას მისი თემატიკაც უწყობდა ხელს. „ხატიჯე“ არის პირველი პიესა, რომელშიც ასახვა პიესა აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებამ, აჭარის თემამ. „ხატიჯე“ ოთხმოქმედებიანი დრამაა, იგი ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს იმ სიძნელეებზე, რომლებიც ედოებოდა ახალი ცხოვრების დამყარებას აჭარაში. სიძნელეები, გამოხატული ძველ ადამ-წყესებში, ამ ადამ-წყესების მატარებელ კონსერვატიული სტოლისკეიტების აღამიანებში, ქმნიან მძაფრ კონფლიქტს. ეს უკანასკნელი კი პიესის დასაწყისიდანვე იგრძნობა, პირველსავე სურათში ისახება დრამატული კვანძი, რომელიც თანდათან მძაფრდება, უფრო და უფრო მჭიდროდ იკვრება და ბოლოს იხსნება იმით, რომ იმარჯვებს ახალი ცხოვრება, აჭარის განაპირა სოფელში ჩნდება სინათლე, ელსადგურის გახსნას ყველა ზეიმობს. მაშასადამე, პიესაში „ხატიჯე“ სინათლისა და სიბნელის ჭიდილია მთავარი. სინათლის გამარჯვება ბნელზე არ არის ახალი, მაგრამ პიესაში ნაჩვენებია მისი გამარჯვების ახალი გზა, ამ ახალი გზის დასაწყისში დგას აჭარელი ქალიშვილი ხატიჯე, რომლის სახელსაც ატარებს პიესა.

ხატიჯე ძველ ტრადიციებზე აღზრდილი ქალიშვილია. იგი ატარებს ჩადრს — სიბნელის სიმბოლოს, დანიშნულია აკვანშივე, თუმცა ამის შესახებ მან ჯერჯერობით არაფერი არ იცის. ხატიჯეს მშობლები, მთელი ოჯახი ცხოვრობენ ძველი წეს-ჩვეულებით, რომ ქალი უუფლებოა, ქალი ქმრის მონა-მორჩილია და მას არავითარი ადგილი არა აქვს საზოგადოებაში, ცხოვრებიდან გარიყულია, ოსმალთა სამსწლიანი ბატონობის შედეგია ის, რომ ქალს მხოლოდ თავისი ბიოლოგიური ფუნქციით (მოდგმის გაგრძელება) აფასებდნენ, „ქალის ცრემლი კი უმიზეზოა“, — ამბობს ხატიჯეს დედის მისამართით. ხატიჯეს მამა გულბათი და ამით გამოხატავს დამკვიდრებულ შეხედულებას ქალზე. გულბათის ოჯახი ახალ სინამდვილეში ინარჩუნებს, ან უფრო სწორად, ცდილობს შეინარჩუნოს ტრადიციული სახე. ოჯახის მეთაური სოფელს გამოთიშულია, განაპირას ცხოვრობს იმ მოტივით, რომ „მოსაწყენი ხალხში ყოფნა; როცა მახლობლად არავინაა, — ვინ უნდა მოგაწყენოს თავი?!“ ეს სიტყვები მშვენიერად ასახაიანებს გულ-

მათს. იგი ბნელისა და მარტოობის დამცველი, სიხლისა და სინათლის მტერია, რუმელიც უპირისპირდება საზოგადოებას, კოლექტივს, ხალხს. ახლა საკითხავია, ამგვარი მამის შვილი ხატიჯე, გაზრდილი დრომოკმული, ტრადიციულ ოჯახში, როგორა მადლდება თავის წრეზე, როგორ ახერხებს ძველი არტახების დაწყვეტას, როგორა ხდება ახალი ცხოვრების მომზრე?

პიესის მიხედვით ხატიჯე ჩადრისაგან, მამასადამე სიბნელისაგან გაათავისუფლა ახალი ცხოვრებისადმი ინტერესმა. მან შეიტყო, რომ სოფლად ელსადგურს აგებენ და ჩამოსულია მშენებელთა ჯგუფი, მათ შორის ახალგაზრდა ინჟინერი, რომელიც მშენებლობისათვის მიწას სთხოვს მამამისს გულბათს. ეს უკანასკნელი კი უარზეა. ხატიჯესათვის მამის პოზიცია გასაგებია, მაგრამ ისინი ვინ არიან, რომლებმაც გაბედეს და გულბათს შეჰკადრეს მიწის დათმობა? აი, რაც აინტერესებს ხატიჯეს და ახალგაზრდა ინჟინერთან ლენგოსთან შეაჩერებს. „შენ ვინ ხარ? — გაუბედავად ეკითხება ხატიჯე ლენგოს. აქედან ჩაისახა ხატიჯესა და ლენგოს შორის სიყვარული — ერთბაშად, მთელი ძალით. ამ სიყვარულმა მოიკცა ქალ-ვაჟი, ისინი თანმიმდევარნა არიან თავიანთ გრძნობებში. ხატიჯე მსხვერპლადაც ეწირება ლენგოსადმი ტრფილს. ის ამბავი, რომ სიყვარულმა გადალახა დაბრკოლება (წოდებრივი ზღუდე, სიმდიდრე, პატივმოყვარეობა, სიძულვილი და სხვა მისთანანი) არ არის ახალი. ხალხური შემოქმედებიდან მოკიდებული, სიყვარულის გრძნობა ისახება როგორც უმადლესი და უძლიერესი, გამაქეთილშობილებელი, ადამიანის ამამაღლებელი გრძნობა. ხატიჯეს ახარებს ისიც, რომ მას თვალი აეხილა, რომ იგი ახალ ცხოვრებას ეზიარა და ერთადერთ სწორ გზაზე შედგა“. კ. კალაძემ პიესაში ხაზი გაუსვა საბჭოთა ცხოვრების სიკეთეს და ამ სიკეთიდან ამოზრდილ სიყვარულის ახალ ნერგს. ეს ნერგი საფუძვლად უნდა დაედოს ახალ ოჯახს, რომლის საყრდენია საზოგადოების უპირატესობის რწმენა. იქნებ გაჩნდეს კითხვა: ხატიჯე რომ დაიღუპა, ეს ხომ არ აზარალებს ახლის რწმენას, ხომ არ გვიტეხს გულს, ახლის გამარჯვებაში ეჭვს ხომ არ ბადებს? — რა თქმა უნდა, არა. მამამისისაგან ხატიჯეს მოკვლა უნდა განვიხილოთ როგორც ახლის დამკვიდრებისათვის მსხვერპლი; გულბათმა შური იძია როგორც დამარცხებულმა, მოჰკლა ქალიშვილი, რომელიც სინათლეს შეჰხაროდა, მაგრამ თავად სინათლეს რას მისწვდებოდა, სინათლე კაშკაშებს; სოფელი გაჩირად-დნებულა ელნათურით, ხალხი ახალ გამარჯვებას ზეიმობს. ეს არის პიესის ფინალი. ზრძოლა ძველსა და ახალს შორის დამთავრდა ახლის გამარჯვებით. ამ გამარჯვებამ მსხვერპლი მოითხოვა... გულბათი დამარცხებულია. ის გარაყა ოჯახმა, ხალხმა, სოფელმა. გულბათს დაუპირისპირდა მუდღეუ ნეპრუ და ახალგაზრდა ჯემალი. პიესის დასასრულს, სადაც ასე თავგამეტებით ებრძვის ერთმანეთს სინათლე და სიბნელე, ნეპრუ თავისუფლდება მონობისაგან, გმობს სინათლეს, ჩადრს ჩამოიგლეჯს და ამხელს ბოროტებას: „რად უნდა დავმალო ჩემი მწუხარება! შეხედოს ყველამ, ვისაც ჰყავს შვილი, ვისაც ჰყავს და... რომ გულში დაგრჩეთ ეს ჭრილობა. შეხედეთ ჩემს დაბერებულ სახეს. ჩამქრალ თვალებს... მრავალი ცრემლი და მრავალი ჯავრი გადაუტანია მას... მაგრამ მითხარათ... შეგბრალდება ოდესმე ქალი, რომელიც ცოლად მოიყვანე. შენ ხომ ალაპის ნებით ხარ ასე მკაცრი!.. ახლა გესმოდეთ ჩემი სიტყვა, თუ აქამდე არ გსმენიათ, ახლა ნახეთ ჩემი სიმართლე! იმ კაცის რისხვა მრავალჯერ მეხად დამცემა! მრავალჯერ სული გამფრთხობია შიშით, ახლა კი ხედავთ? მე სისხლი მინდა ავიღო! ალაპიც ვერ დაიკავს ბებერ მამას, რომელმაც საყვარელი შვილი მოჰკლა! ისეთი ვინ იქნება, ქვა არ ესროლოს იმის ქვა გულს!..“

ნეპრუს ხასიათის დინამიურობა, ის ამბავი, რომ მონობაში მყოფი ქალი გაათავისუფლდა მონობისაგან, თვალი აეხილა, მართალია, დიდი მსხვერპლის ფასად იქნა მიღწეული, მაგრამ დრამატურგმა დამაჯერებლად გვიჩვენა ხასიათის სოციალური განპირობებულობა. ნეპრუს ევოლუცია განსაზღვრა ცხოვრებამ, ცხოვრებაში მომხდარმა ძვრებ-

მა. ეს ძვრები კი უჩვეულო და ძლიერი იყო, ქარიშხალს ჰვავდა და ამიტომაც ქარიშხლის შემდეგ მას სინათლე როგორც გარდაუვალი შედეგი ქარიშხლის შემდეგ. პიესა „ხატიჯე“ მძაფრი კონფლიქტის დრამაა. მასში მკაფიოდ შეინიშნება ტრაგიკული ელემენტი.

ოციანი წლების ქართულ საბჭოთა დრამატურგიას ჯერ კიდევ არ ჰქონდა დადებითი ხასიათების და ახალი ადამიანის შექმნის, მათი სრულყოფის საქმე გამოცდილება. ამის შედეგია ის, რომ „ხატიჯეში“ ახლის წარმომადგენელი — ინჟინერი ლენგო სქემატურია.

1927 წელს კარლო კალაძე წერს პიესას „როგორ“. ეს პიესა 1929 წლის მარტში დაიდგა კოტე მარჯანიშვილის თეატრში. დიდმა რეჟისორმა ისეთი ბრწყინვალე ფორმა მოუწახა სპექტაკლს, რომ მაყურებელი განცვიფრებაში მოიყვანაო, იგონებს თამარ ეახიანიშვილი წიგნში „კოტე მარჯანიშვილი“.

პიესაში „როგორ“ კ. კალაძე ამჟღავნებს უახლოესი რევოლუციური ბრძოლების პროცესებში წვდომის უნარს, რეალურ ფაქტებს ხატავს გაბედულად, რაც მთავარია, დამაჯერებლად და ტიპურად. „როგორ“ მხატვრულად ცხადყოფდა გავლილი ბრძოლების სიმძიმესაც, მებრძოლთა გმირობასაც და იმ პასუხისმგებლობასაც, რომელიც დღევანდელ თაობას ეკისრება მამათაგან მოპოვებული მონაპოვრის დაცვის საქმეში.

პიესის ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირი კობა, რომელიც მალაროს ხელმძღვანელია, მუშებს უყვება გავლილი ბრძოლების ამბავს. მისი მონათხრობით ვეცნობით რევოლუციაში მონაწილე თავდადებულ ბოლშევიკებს და რევოლუციური მოძრაობის დაუძინებელ მტრებს. ისახება ორი ძლიერი ბანაჟი. რამდენადაც თანმიმდევრანი არიან დაუძინებელ მტრებს. ისახება ორი ძლიერი ბანაჟი. რამდენადაც თანმიმდევრანი არიან დაუძინებელ მტრებს. ისახება ორი ძლიერი ბანაჟი. რამდენადაც თანმიმდევრანი არიან დაუძინებელ მტრებს.

პიესა იწყება საბჭოთა წყობილების დროს. მალაროელები (დამის დარაჯები) იცავენ თავიანთ ქარხანას, რომ მტრის ხელმა არ დაზიანოს, საგულისხმოა ეს შტრიხიც — მკითხველი თავიდანვე გაიაზრებს ოციანი წლების ჩვენს ცხოვრებას, საბჭოთა ხელისუფლება დამყარებულია, ხალხი რევოლუციის მონაპოვარს დარაჯობს. ეს აუცილებელია, რადგან დამარცხებული კლასები არ წყვეტენ წინააღმდეგობას, ხელს ყოფენ ხალხის მონაგარსა და იბრძვიან დამკვიდრებული წყობილების წინააღმდეგ. ეს ისტორიული სიმართლეა.

საგულისხმო ფორმა მოუწახა დრამატურგმა თავის პიესას. კობა, რომელიც დამათვისებელი მოძრაობის პქტიური მონაწილეა, ამჟამად კი მალაროს ხელმძღვანელი, დარაჯების შესამოწმებლად მიდის და მათ უყვება გავლილი ბრძოლების ისტორიას. მისი მონაყოლია პიესის სიუჟეტი. ეს არის მხატვრული ზეგნები, რომელიც დრამატურგმა მოიმარჯვა იმისათვის, რომ კობას ნამბობისათვის მეტი დამაჯერებლობა მიეცა, ეხადყო მხატვრის დოკუმენტურობა (არ იქნება ზედმეტი, თუ იმასაც გავიხსენებთ, რომ ცხადია მხატვარი მხატვრული ზეგნები პირველად გამოიყენა ჩვენი დიდი რომანტიკმა მიხეილ ანდრონიკოვიმ „გვიგე შადურში“), მართლაც, კობა მთხრობელია გავლილი ბრძოლების ჯაგანშიგონმა „გვიგე შადურში“), მართლაც, კობა მთხრობელია გავლილი ბრძოლების ჯაგანშიგონმა „გვიგე შადურში“), მართლაც, კობა მთხრობელია გავლილი ბრძოლების ჯაგანშიგონმა „გვიგე შადურში“).

ლაიწერა, კარლო კალაძე 20 წლისა იყო). სხვა მხრივ, მაგალითად, დრამატული პიესის, მოქმედ პირთა ხასიათების დასრულებულობით, სცენური ოსტატობით პიესის გამოირჩეოდა, უფრო სცენარს გავდაო, იგონებს თამარ ვახვახიშვილი, რომელსაც სპექტაკლისათვის მუსიკა დაუწერია. კოტე მარჯანიშვილის მისთვის დამახასიათებელი ერთ-ზიანებით მოუვიდა ხელი ახალგაზრდა დრამატურგის პიესისათვის („როგორ“ პირველი პიესა, რომელშიც აისახა 1905 წლის ბრძოლის ისტორია, მისი ავტორი პროლეტარული ასოციაციის წევრი იყო), ჩაურთავს სპექტაკლში კინო და, სინათლისა და ჩრდილების მონაცვლეობით, ძალზე საინტერესო სპექტაკლი შეუქმნია, მოსკოვში გასტროლებზე სპექტაკლი „როგორ“ აღიარებულ იქნა როგორც საბჭოთა თეატრის საეტაპო ნაწარმოები.

პიესის „როგორ“ სიუჟეტი მთლიანად კობას მონათხრობია. როგორც უკვე ითქვა, მონათხრობი, რომლის უშუალო მონაწილე თვით კობა არის, დამაჯერებელს ხდის 1905 წლის რევოლუციურ მოძრაობაში გლეხელების რევოლუციურ თავდადებას.

როგორც გ. ციციშვილი შენიშნავს, პიესაში „როგორ“ იგრძნობა საკუთარი გზით მავალი, დამოუკიდებელი მხატვარი, უაღრესად მართალი, მასალის (ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით) კარგად მცნობი და ასახულისადმი არა გულცივი, ხელოვნური ინტერესით გამსჭვალული, არამედ მასში შეყვარებული, ამ მასალით აღტაცებული და შთაგონებული. მასალის ასეთი განცდა, მისი ცოცხალი ხედვა წარმოშობს იმ უშუალობას, რომლითაც გამოირჩევა ეს ნაწარმოები.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას შემდეგი:
ოციან წლების ქართულმა დრამატურგიამ ნიადაგი მოემზადა ქართულ საბჭოთა თეატრს, რომლის საშუალებითაც სცენა საბჭოთა სინამდვილეს დაუქავშირდა. პიესები ძირითადად სააგიტაციო-საპროპაგანდო ხასიათისა იყო, ემსახურებოდა საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებას და დაფუძნებას, იგი პირველი ეხმაურებოდა ცხოვრებისეულ აქტუალურ თემებს; ისტორიულ მოვლენებსა და სოციალისტური ყოფის მნიშვნელოვან ფაქტებს, ზრდიდა საბჭოთა ადამიანების იდეურ რწმენას. ოციან წლებში შექმნილ პიესებს ნათლად აჩნია დროის ლოკალი, შექმნილია სოციალისტური რეალიზმის მეთოდის ძირითადი ნიშნებით. ქართული დრამატურგია ოციან წლებში ახალი თემატიკის შესატყვისი ფორმების ძიებაშია. ხშირად მიღწეულია მხატვრული ფორმისა და შინაარსის ერთიანობა. ამასთან კლასობრივი მტრების მხატვრულ სახეებისაგან განსხვავებით, ამ პიესებში სქემატურად გამოიყურება ახალი ადამიანის სახე, რაც იმით აიხსნება, რომ იმ დროს ჩვენს მწერლობას არ ჰქონდა საკმაო გამოცდილება შეექმნა ახალი ადამიანის სრულყოფილი მხატვრული სახე.

მიუხედავად ზემოთქმულისა, მეოცე საუკუნის ქართული მხატვრული აზროვნების განვითარებაში ლიტერატურისა და ხელოვნების სხვა დარგებთან ერთად, თავისი საბატიო როლი შეასრულა ოციანი წლების დრამატურგიამ. იგი თავიდანვე ახალ, საიმედო საძირკველს დაეყრდნო და ამან განაპირობა მომავალი მისი ზრდა-განვითარება.

ლაშაზი იმელი

ის მოულოდნელად გამოჩნდა ჩვენს სამოშო.

ჟუჟე — ვეძახოთ მაშინ სიყვარულით, ახლაც ასე ვეძახით, მაგრამ ცოდვა გამგებ-
ლილი სჯობს, აღრეც და ამდენი წლების მერეც, სადღაც გვეშინია მისი. გაჭრილი სი-
მართლის თქმა იცის, ოღონდ ცხენს არ შეაზმავს, იმიტომ, რომ მეგობრების იქით გა-
საქცევი არსად აქვს.

ყოველთვის ვფიქრობდი — ჟუჟენა ზაფიშვილი საოცრად ჰგავს თავის ლექსს, ჰგავს
ექსპრესიით და კარგად გაგებული ექსპანსიით. ეს ძალზე ძვირფასი თვისებაა. თანაც
აუხსენელი, იშვიათი კი. ზომ ხდება, — ხელოვანი კაცი უზარმაზარი ტვირთის აკადე-
მას იქადნება, სიყვარულს ჭაჭეთის ციხის დაცალწევას ჰპირდება. მამულს ზეარაკად
დაეცლას ლამის, მაგრამ როცა კარგად გაიცნობ, მის სულიერ წყობას დააკვირდები,
ყოველდღიური ცხოვრების წესს, მიეთ-მოეთსა და ფუთფუთს შესვლად, ეპვი მოგკლავს,
ვერ დაუჯერებ და იმიტომ.

მე ისევე მწამს ჟუჟენა ზაფიშვილის, როგორც ზურაბ გორგილაძისა, ორივე თავისი
პოეზიის ტყუილსადაა, ორივე სულისშემკვრამდე გულწრფელია. ისინი მუშას კი არ
ეთამაშებიან, ებრძვიან.

ახლა ჟუჟენა ორი წიგნის ავტორია და ნახტომი — წინსვლა პირველიდან, ვიდრე
მეორემდე, აშკარად თვალშისაცემია.

აღრე ბევრ ნაწარმოებში თვალსაჩინოდ შედგენილია სტანდარტული პოეტური
სემანტიკა, მთავარი სათქმელი. თუმცა ყოველ ლექსს ბოლომდე გასდევდა დაუნაწევ-
რებელი ძალა, არსად იგრძნობოდა სათქმელისა და ფორმის განუთქილები, იგი მაინც
ვერ ახდენდა დიდ ემოციურ გავლენას.

ახლა კი პოეტს სევდა მოემატა, ტკივილსა და ჩაფიქრებას, ცხოვრების არსში
წვდომის მეტ სურვილსა და ნიშნის ამოძვინებს.

ქარო და ქარო, ვასიაცარო,
შენ რომ უმეცარ დევებს პატრონობ..
მე თუ ციცკნა ვარ და უსაზღვარო,
ვინ მიპატრონოს, ჩემო ბატონო?!

ამ ლაშაზ, მზით განათებული, გულუბრყვილობამდე გულწრფელ სტრუქტურებს უკვე
უზენაესი გრძნობის — სიყვარულის მარადიულობაზე მოფიქრალი ავტორის უფრო
ნარაქლიანი, შეფარული წუხილის მატარებელი სტრუქტურები შეინაცვლა.

წიგნი „ეს მე ვარ — ვანენ“ თავს არ დაგვამსსოფრებს ტექნიკური არსენალის ეფე-
ქტიანი გამოყენებით, ორიგინალური პოეტური აზროვნების, სახეებისა და ხილვების წა-
რმოჩენით. იგი სხვა რამით იპყრობს ყურადღებას — ესაა პოეტის სულიერი წყობის
თავისებურება, აზრის უაღრესი ემოციით გაღმოსვლა.

პატარა საფიქრალს დიდი მიემატა, „სული — გადნარა ცრემლი“ რახან ცისფერია,
მიწაზე ვერ იდის და ცისკენ მიჰიწევს, იგი უფრო ბევრს ითხოვს, მათგან უმთავრესს
კი იმედს.

გინდა? გავწირავ და დავიშლი
ძვირფას ღმერთებს, როგორც წარმართი,
ბოლოდ იმედებს ნუ წამიშლი,
ბოლოდ იმედებს ნუ წამართმევ!

აეტორმა უწყის ყველაზე მეტად ეს იმედი დედოზე შეგვდრებული „სულის წამალი“ თუ „ველური კრძალვებით სავსე პეპლის ფრთები“, „ვარდისფერი ჟრჟოლი“ თუ „შინდისფერი მზის მოძალები“.

პირველი გაოცება — „ისიც უსასტიკეს ტკივილს ამხელს, თურმე რაც ნაზია და წრფელია“, შეცვალა რწმენამ — „რაა ცეცხლი და რაა წვალუბა საბოვნელს ჩვენსას თუკი ვიპოვით?“.

მეტამორფოზა გრძელდება. ადამიანად გაჩენის მადლი — „გვირგვინი ეკლის“ ბოლომდე დახარჯვას, თვითშეწირვას ითხოვს და პოეტი მზადაა შეუყვეს აღმართს თავისა წილი გოლგოთასავე.

შენ დამაკისრე
მარადი ტვირთი,
რადგან დამწამე
პირველდტუნება...
შეგერგოს ჩემი ნაყოფი —
კვირტი
მარადისობად...
დედაბუნება!..

მზითა და მიწით სავსე ტანი სხალთის ტაძართან დაღდასმული ხატის მოსახილველად შორი გზებით მოდის. დედობისა და ერის მარადიული სიცოცხლის სიმბოლო — ვანენი, იგივე პოეტი, თითქოს წარსულის უსასრულობიდან მომავლის უსასრულობაში გამოტყორცნილი სხივია, რამეთუ მას შეუძლია ატაროს ამაყი საკეთე — დედობის სიხარული და ჭვარცმა.

ეს ის ტკივილია, რომელსაც ტკივილითვე თუ ეწამლება. და ზარივით რეკს ყველა დედის საწუხარი — ვაითუ, გალგამეშის მსგავსად სულის მარადისობის მძებნელმა პირმშომ დაივიწყოს მთავარი — ზრუნვა ერისა და გენის უკვდავებაზე.

აქედან ჩნდება კითხვა „რა ეწამლება, მითხარი, მაშინ ამ ჩემს ქალობას ამაოდ დამშრალს...“

ქეშმარიტად, ასეთი „ავადობის“ წამალი არ არსებობს.

ადამიანის რაობაზე ჩაფიქრებას პოეტი ხშირად თავის ფესვებთან ან უფრო შორეულ წარსულთან მიჰყავს. ასე ხდება გუშინდელი სინამდვილისა და დღევანდელი მირაჟის მოახლოება:

ოი, სიოთრევ,
იმ გზებს — გაკვალულს
ხაით მიჰყავდა ჩემი ოცნება!
იქ ნალიაზე ჭრელი აკვანი
სიმღერით დაფქვეს ჭრიჭინობლებმა.

უფრო შორს დიდებებისა და ბაბუას, უფრო ოდინდელი წინაპრების ფერმიხდალი, სიმებდამწყდარი ხელები ჩანს, ხელები, რომლებმაც შთამომავალთა წინაშე კაცური ვალი მოიხადეს.

ასე, რომ ბავშვური ოცნებებისათვის დრო და ადგილი ნაკლებად რჩება. ფარფატი ფიქრებს დააცვდა ფრთები — „გადეო ზღვარი მოგონილ სევდას, დაედო ფასი ღიმილს

და ცრემლებს...“ იმიტომ, რომ გაჩნდა ბევრად უფრო სერიოზული საფრთხეები, ვიდრე, მამული, სახლი, ოჯახი, მტერი, მოყვარე, სიყვარული, სიძულვილი...
საფრთხეები

ძველ მოგონებათა ბევრმა სურათმა უკვე სხვა სახე, სხვა განზოგადება შეიძინა, თითქოს უბრალო შემთხვევა — ბავშვობის ავადმყოფობა ამჟამად უკვე სახენაცავი რაკეტისით ჩანს. ასე შეიქმნა ლექსი „მარიავ, რას ტირი...“

მარიავ, რას ტირი,

მარიავ, რას ჩივი?..

— ჩემი შვილი ავად არის,

ჩემი შვილი ავად არის,

იმასა ვტირი,

იმასა ვჩივი..

მოფრჩი, ნენილო,

ოღონდ მითხარი,

რომელს მავედრებ

ალაჰს თუ ქრისტეს?!

— გაჩუმდი ციცავ,

გაჩუმდი ციცავ,

ალაჰი გვისმენს!..

და უცებ ამაყი დაფიქრება იმაზე, რომ მიყუჩებულ ქართულ ძარღვში კვლავ დღე-ძაღვს მარიამის სახეს, ვის შთამომავალსაც სულში ვაზი აუჩეხეს, უცხო ღმერთი მისცეს სალოცავად, მაგრამ ვერ გატეხეს, ვერ წაშალეს. ლექსი სხვა მხრივაც იქცევს ყურადღებას. იგი ისევ, როგორც „ცირა, ცირა, ნანაია!“ და „ეჰეი, ხეებო!“ ამჟღავნებს ავტორის ფოლკლორით დაინტერესებას.

სასიამოვნოა აგრეთვე, რომ ჟუჟუნას ზოგ ლექსში საცნაური ხდება ასოციაციური აზროვნების მაღალი კულტურა.

კვლავ მოდის ღამე —

შავი ფურცელი —

გადასატანი,

როგორც ბრალდება

და ფიქრიანი

სამყარო ვრცელი

ღეღის გულივით

პატარავდება.

ეს მრუშე განწყობა დღევანდელი კაცობრიობის ბედზე ჩაძიებითაა განპირობებული. არსადაა ნახსენები ძალთა კეთებაზე, სხვა რამ საშიშროებაზე, მაგრამ როცა დღმა ზენარს თავისი ნაშეირისათვის — იგივე სამყაროსათვის კეთილი დილის გათენებას ევედრება, იქ ქვეშეცნეულად იკითხება, რომ მასთან ყოველი ხვალე ტკივილნარევი მოლოდინის მიღმიდან მოდის.

ამიტომაც სძინავს მასში მარად შფოთსა და მოჩანყე სულს:

სიჩუმეს ჩემსას

ძახილი ჰქვია

და ღიმილს ჩემსას

ისევ ტკივილი.

ეს ერთგვარი სიფხიზლის გამოწვევაა, რათა არ წაიშალოს ბაღჩა-ყანა, რათა სულში შედიოდეს ბუნების ჯადოსნური ფუნჯის დახატული სურათი საკინძვასნისილი ძეწნებისა, რომლებსაც გადამშრალ რუებში ჩაუწყვიტოთ ფეხები.

რამდენ ასეთ სახოვან გამონათქვამს ნახავს პოეზიის მოყვარული ყუყუნა ხაჯიშვილის წიგნში? ჩემის აზრით, ბევრს. და ამასთან პოეტის მომავალსაც იწამებს. იმიტაცია რომ წინსვლის, ახალი სიმაღლეების იმედი გაუჩნდება.

არც თემატური ერთფეროვნების საშიშროება, არც ერთი განწყობილების მოძალე-ბა, ე. ი. არის თემა, არის მასთან მისვლის გზები, ავტორი პირველ წიგნში უმეტესად 10 და მ-მარცვლიან ლექსებს ენდობოდა, ალაგ-ალაგ თვალს სჭრიდა ნაკლული რითმები, ხში-რად ქორეულ-ორმარცვლიან რითმას სძლევდა, მისდაუნებურად სარიტმო სიტყვებში თანხმოვანთა თავმოყრით სიტყვას ამძიშებდა, უმეტესად გარიტმვის ერთ სახეს იყენე-ბდა.

მეორე წიგნში კი ყუყუნა გაურბის სტროფიკის ერთფეროვნებას, ის, როგორც წე-სი, სტროფებს გრაფიკულად მიჯნავს ერთმანეთისაგან, მაგრამ უამისოდაც მათი საზღ-ვების დადგენა ადვილია. მის პოეტურ რეპერტურში გაჩნდა ოთხ, ხუთ, ექვს, შვიდ, ცხრატეიანი სტროფები, რაც განწყობილების უკეთ გამოხატვის საშუალებას იძლევა. ლექსებში უკვე გამოიკვეთა დაქტილური რითმები. მშვიდად, მაგრამ გამოჩნდა არათა-ნაბარმარცვლიანი რითმებიც. მათ, მართალია, დისონანსი შეაქვთ ლექსის ჟღერადო-ბაში, სადღაც მას მოქნილობას, ელასტიურობას უკარგავენ, მაგრამ სიხლის გზაზე მი-ანიშნებენ.

ასე ჩნდება ლამაზი იმედი...

ცინული ძვლივიძე

«პარსკვლავთცვენის» ზნეობრივი მოტივი

1961 წელს გამოქვეყნდა ოტია იოსელიანის რომანი „პარსკვლავთცენა“, რომელმაც ქართველი მკითხველის დამსახურებელი ყურადღება მიიპყრო.

ომის თემაზე შექმნილ ამ ნაწარმოებში ნათლად ჩანს არა უშუალოდ ფრონტზე მებრძოლთა, არამედ ზურგში დარჩენილი ადამიანების — ახალგაზრდობის სულიერი მრავალწახნაგოვანი ცხოვრება, მისი გააზრება.

რომანის მთავარი გმირია ყმაწვილი გოგიტა და ნაწარმოებში ყველა მოვლენა მისი თვალთაა დანახული. რომანის დასაწყისშივე კნედავთ, თუ როგორი მეტამორფოზა მოხდა გმირის ყმაწვილკაცობაში, როგორ გადაიქცა ბიჭი — მამაკაცად. რომანი მოგვი-თხრობს გოგიტასა და მისი თაობის ხასიათის ცვლაზე, მათ გაცდებზე, ფსიქოლოგიურ ძვრებზე. ყველა გადაეჩვია ბავშვების დავაუკაცების პროცესს, რაც რომანის სიუჟეტურ ღერძს წარმოადგენს.

მთავარ გმირს, ისე როგორც ყველა პერსონაჟს, მწერალი გვიჩვენებს მოქმედებაში, შეგრძნობადად ხდის, გვიხატავს მათ ცოცხალს სახეს. მთავარი გმირის ხასიათი მკითხვე-

ლისათვის მისაწვდომი ხდება არა მწერლის რემარკებით, არამედ ჩვენ თვითონ გამოგვაქვს დასკვნები გმირის მიერ კონკრეტულ შემთხვევაში მიღებული კონკრეტული გადაწყვეტილებებიდან. კონკრეტული დეტალი, რაგინდ მნიშვნელოვანი არ უნდა იყოს, ის, ვერ მოგვეცემს მთლიანად დასრულებულ წარმოდგენას გმირზე, ვერ შექმნის ცოცხალ მხატვრულ სახეს. ამისათვის ავტორი გვიჩვენებს გმირს ადამიანებთან ურთიერთობაში.

„გარსკვლავთცვენის“ დაწყება-დამთავრებას განსაზღვრავს კონფლიქტი. რომანში კონფლიქტი ქმნის დინამიურობას, რაც აუცილებელია ცოცხალი სახეების შესაქმნელად. კონფლიქტის არსი კი განსაზღვრავს „გარსკვლავთცვენის“ იდეურ კონცეფციას. ნაწარმოებები ომის მიზეზებიდან გამომდინარე კონფლიქტზეა აგებული და მთავარი გმირის ხასიათი სწორედ მის გადალახვაში იწრთობა.

სასტიკმა სინამდვილემ გოგიტა დად ცოდვასთან მიიყვანა. ბედმა იგი დაუკავშირა თავისი სოფლის რძალს — ფატის. მათ ბავშვი შეეძინებათ, ფატის კი მამამთილი კლავს სამშობლოაო სარეცელზე. რომანის ბოლოს მომხდარ ტრაგედიაში ვერ გარკვეულა გოგიტა, მიუხედავად მიუტყევებელი ცოდვისა, ავტორი მას მთლიანად არ ამტყუნებს. ჩვენის აზრით, წინ უნდა წამოვეყოთ ის მიზეზი, რამაც გოგიტა მიიყვანა ამ დანაშაულამდე. ეს არის ომით გამოწვეული ტრაგეზმი.

„გარსკვლავთცვენაში“ აშკარად ჩანს ჰუმანისტური თუ ზნეობრივი მოტივები. ჰუმანიზმი ეს არის ადამიანის სიყვარული, ზრუნვა მისი ყოველმხრივი განვითარებისა და ღირსების პატივისცემისათვის, ანუ ყოველივე ის, რაც შეადგენს ზნეობის არსებით შინაარსს. ნებისმიერი ადამიანი შეიძლება განვითარდეს და გამდიდრდეს იმ შემთხვევაში, თუ განიმსჭვალება ჰუმანიზმის სულისკვეთებით, ზნეობის პრიორიტეტით. გოგიტა სწორედ ასეთ ადამიანად წარმოგვიდგება, მიუხედავად მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისა.

გოგიტას მოქმედების, ე. ი. მისი ზნეობის გასარკვევად, უნდა განვიხილოთ ორი კითხვა. პირველი — რატომ ირჩევს გოგიტა მოქმედების ერთ გარკვეულ ხაზს, სახელდობრ იმას, რომელიც მას მორალურად მიაჩნია? და მეორე — როგორ უნდა მოქმედულყოფ. ეს ორი კითხვა სრულიად განსხვავებულია ერთმანეთისაგან.

პირველ კითხვას — თუ რატომ ირჩევს გოგიტა მოქმედების ერთ გარკვეულ ხაზს — შეიძლება ასე ეუბასუხოთ: იმიტომ, რომ გოგიტა საზოგადოებრივი არსებაა. იგი თავის გარემოში დატრიალებულ გაცირვებას იმით კი არ ებრძვის, რომ გარბის მისგან შორს, არამედ ერთობლივი მოქმედებით, ერთობლივი შრომით უპირისპირდება.

ერთობლივი მოქმედება გულისხმობს ადამიანთა შეკავშირებას გარკვეული წესით, კერძოდ, ისეთით, როცა ყოველი ცალკეული ადამიანი თავის ინდივიდუალურ საჭიროებას რაღაცით ზღუდავს, რათა მთელმა კოლექტივმა წარმატებას მიღწიოს, მართლაც, გავიხსენოთ, როცა ულუკმაპუროდ დარჩენილი გოგიტას ოჯახი მეზობლის ბიჭს ტუხუაიას უწილადებს მეოთხედ მჭადს, გოგიტას დედა და ბებია კუჭის ტკივილს მოიმიზეზებენ მეზობლის ბიჭთან, რომ უფრო თქვან თავიანთ ულუფაზე და ტუხუაიას უწილადონ. თვით გოგიტაც მოახერხებს შეუშინებლად შეჭამანდის ჭამაში გართულ ტუხუაიას შეაპაროს თავისი წილი მჭადიც. „ტუხუაია ლაპარაკში გაერთო და არ გაუგია, ჩემი წილი მჭადიდან ნახევარი როგორ შევაპარე“.

ზნეობა ადამიანებს შორის ურთიერთობის ნორმათა კრებულია. საზოგადოებაში მცხოვრებ ყველა ნორმალურ ადამიანს უკვე აქვს ის თვისება, რომ კრიტიკულ ვითარებაში თავის სიამოვნებაზე წინ ზნეობის ნორმები დააყენოს. მეორე კითხვაზე საპასუხოდ დაგვირდება ლოგიკური და ფაქტობრივი დასაბუთება. ლოგიკური დასაბუთება ჩვენის აზრით, ასეთი იქნება: — ზოგი ზნეობრივი მოთხოვნილება ცხოვრებისათვის აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს, მაშინ რატომ იყო საჭირო ამგვარი ზნეობრივი

ცხოვრების გაჩენა? ვფიქრობთ პასუხი ერთია: ზნეობრივ მცნებათა ქონა თვით ადამიანის მოთხოვნილება და მისი თვისებაა, გოგიტა თავის ამ მძიმე პირობებში ცხოვრობდა ისე, რომ პასუხი ჰქონდა ყოველთვის კითხვაზე — „რისთვის ვიცხოვრო“ და არა კითხვაზე — „რა გზით ვიცხოვრო“.

მეორე ფაქტობრივი საბუთი ასეთი იქნება: ადამიანებს ნათლად ესმით რომ მათი მორალური მოთხოვნილებები და საზოგადოებრივი ინტერესები ერთიმეორეს ეწინააღმდეგება, მაგრამ მორალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე მაინც უარს არ ამბობენ, ადამიანში ზნეობრივ მოთხოვნილებას საკუთარი სინდისის ხმა გვკარნახობს.

გოგიტას აქვს მრავალი თვისება, რომელიც მისთვის სპეციფიკურია, ე. ი. მის გარშემო მყოფთა შორის მხოლოდ მას ახასიათებს. მაგრამ ის, რაც გოგიტას უნდა თავისთავად, თავის პირად ან გარშემომყოფთა საჭიროებებთან კავშირის გარეშე, ზნეობრივი სურვილია. როდესაც ყმაწვილი კაცი მოქმედებს ასეთი „სურვილების“ განსახორციელებლად, ასეთი მოქმედება უკვე ზნეობრივი მოქმედებაა, აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ გოგიტას თავისუფალ მოქმედებას ამ სიტყვის სრული აზრით, ანუ ისეთ მოქმედებას, რომელიც არავითარი მიზეზებით არ არის ნაიძულები, მხოლოდ ზნეობრივი ქცევა შეიძლება წარმოადგენდეს. ამავე დროს გოგიტა გახლავთ მის გარშემო არსებულზე პასუხისმგებელი არსება, რაც ზნეობის კატეგორიაში აღის. გოგიტა, ენაიდან იგი თავისუფალი არსებაა, მოქმედებს მხოლოდ იმ კანონების მიხედვით, რომელსაც იგი თვით უწყებს თავისთავს.

გოგიტას, როგორც ადამიანის, თავისუფლება და ზნეობრივი ქცევის უნარი ერთიმეორისაგან განუყოფელია. ზნეობა თავისთავად ქცევის ისეთი წესია, რომელიც ეხება დამოკიდებულებას ადამიანისადმი და არა სხვა საგნებისადმი.

რომანის მსვლელობიდან ჩვენ ვხედავთ, რომ გოგიტა დაჯილდოებულია ისეთი გრძნობებით, როგორიცაა ჰუმანურობა, ვაჟკაცობა, კაცთმოყვარეობა. ის მასზე სუსტს ინდობს, მეგობარს გაჰირვებაში ხელს უწყდის, გულგრილად არ ეკიდება თავისი მეზობლის უბედურებას და ა. შ. გოგიტას ზნეობის აუცილებელი მოთხოვნაა, რომ ადამიანს გაუფრთხილდეს, მისთვის იზრუნოს და იგი ყოველივე სხვა არსებულზე წინ დააყენოს. მისი ზნეობრივი ცნობიერება მოითხოვს, რომ ადამიანს განსაკუთრებული ადგილი მიაწიოს თავის საკუთარ მოქმედებაში.

ფილმის პრემიერა

კინოთეატრ „თბილისში“ გაიმართა ახალი ქართული მხატვრული ფილმის „ერთ პატარა ქალაქში“ პრემიერა. მისი დამდგმელი რეჟისორია სსრ კავშირის სახალხო არტისტი, საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო და რუსთაველის პრემიების ლაურეატი გიგა ლორთქიფანიძე, სცენარის ავტორები — საქართველოს სსრ ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე ალექსანდრე ჩხაიძე და გიგა ლორთქიფანიძე. ფილმს საფუძვლად უდევს ჩვენი თანაქალაქელი დრამატურგის ალ. ჩხაიძის ცნობილი პიესა „როცა ქალაქს სძინავს“, რომლისთვისაც მის ავტორს საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს პრემია „სტუფლედის მატინე“ მიენიჭა.

ფილმი „ერთ პატარა ქალაქში“ გადაღებულია სსრ კავშირის კინემატოგრაფიის სახელმწიფო კომიტეტის დაკვეთით და მიეძღვნა სკპ XXVII ყრილობას.

ფილმის მოქმედება საქართველოს ერთ პატარა ქალაქში ვითარდება, სადაც საფუძველი ჩაეყარა ახალ ეკონომიკურ ექსპერიმენტს, რომელიც მალე საერთო ყურადღების ობიექტი გახდება და ფართო გამომხატვრება ჰპოვებთ მთელს ქვეყანაში. ერთად თავშეყრილ მეგობრებს შორის გულახდილი საუბარი იმართება აღამიანის დანოშნულობაზე. ხელმძღვანელის როლსა და პასუხისმგებლობაზე ხალხის, ერის წინაშე, იმაზე, რომ რწმენის, გულწრფელობის, თანადგომის, სიუვარულის გარეშე ხალხის ხელმძღვანელობა შეუძლებელია.

ფილმში როლებს ასრულებენ ცნობილი მსახიობები ტრისტან ყველაძე, ქეთევან კენაძე, გიორგი ხარაბაძე, გოგი ქავთარაძე, გურამ ფირცხალავა, გრიგოლ წიტიშვილი, თენგიზ ჩანტლაძე, სოსო გოგიჩაიშვილი.

ფილმის დამდგმელი ოპერატორია აბესალომ მაისურაძე, მხატვარი — კახი ლუტიშვილი, კომპოზიტორი — ბიძინა კვერნაძე.

* * *

ა. ჩხაიძის პიესა „სამიდან ექვსამდე“ პირველად რუსთაველის სახელობის თეატრის სცენაზე დაიდგა, შემდეგ კი ჩვენი ქვეყნის ბევრმა თეატრმა უჩვენა მაყურებელს. პიესა ყურნალ „ტეატრშიც“ დაიბეჭდა.

ახლანა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკიდან მოვიდა ცნობა, რომ ქართველი დრამატურგის პიესას დგამს შანხაის ეროვნული სამხატვრო თეატრი.

პოეზიის საღამო

ბათუმელ მწერალთა ჯგუფი ეწვია ს. ორჯონიკიძის სახელობის სამკერვალო საწარმოო გაერთიანებას და გამართა პოეზიის საღამო.

საღამო გახსნა გაერთიანების პარტიული კომიტეტის მდივანმა ჯ. დუმბაძემ. სიტყვით გამოვიდა გაერთიანების მუშა, საქართველოს კომპარტიის XXVII ყრილობის დელეგატი მ. აბაშიძე. მან შეკრებილთ გაუზიარა ყრილობაზე მიღებული შთაბეჭდილებანი.

საკუთარი ნაწარმოებები წაიკითხეს და შეკითხვებს უპასუხეს მწერლებმა ქ. მუავამ, შ. როყვამ, ჯ. ქათამაძემ, ნ. მოდებაძემ. საკუთარი ლექსი წაიკითხა მკერავმა მ. პაიჭაძემ.

გამოსცა „სოვეტსკი პისატელმა“

ცნობილი დრამატურგის ამირან შერვაშიძის პიესები სხვადასხვა დროს ჩვენი ქვეყნის მრავალი თეატრის სცენაზე დაიდგა, ზოგიერთი მათგანი ცალკე წიგნად გამოიცა.

ახლანა მოსკოვში გამომცემლობა

„სოფეტსკი პისატელმა“ დაბეჭდა ამირან შერვაშიძის პიესების კრებული, რომელშიც, კერძოდ, შევიდა: „ბაგრატიონი“, „სანტიაგოელი ქალიშვილი“ („ვივა კუბა“), „პრომეთეს ქალიშვილი“, („სიმღერა ლესია უკრაინკაზე“), „ერთი ფორთოხლის რვა ლებანი“, „კრედი“, „მოწოდება“.

აღსანიშნავია, რომ ამ რვა პიესიდან, შეიძლის თარგმანი თვით ავტორს ეკუთვნის, ხოლო „სანტიაგოელი ქალიშვილი“ გალინა როუნდვა-შერვაშიძემ თარგმნა.

წიგნი კარგადაა გაფორმებული მხატვარ ვალერი ლოშინის მიერ.

„მზიანი სიზმრის“ განხილვა

ნათელა ღუმბაძის პირველი ლექსები ამ სუთიოდე წლის წინათ გამოჩნდა ჟურნალ „ჭოროხის“ ფურცლებზე და შეითხველთა ინტერესი გამოიწვია. და აი, გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“ ახალგაზრდა პოეტის პირველი კრებული დასტამბა.

ახლახან პარტიის ქედის რაიკომის პარტიული განათლების კაბინეტთან არსებული ლიტერატურის წრისა და რაიონის კომკავშირული აქტივის ინიციატივით მოეწყო ნათელა ღუმბაძის ლექსთა კრებულის „მზიანი სიზმრის“ განხილვა. იგი შესავალი სიტყვით გახსნა ლიტერატურული წრის სემინარდვანელმა რ. თეზიძემ.

კრებული მიმოიხილა ს. ბერიძემ.

სიტყვით გამოვიდნენ პარტიის ქედის რაიკომის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების გამგე თ. ახულაძე, კვაშტის რვაწლიანი, ხარაულისა და გოგავიშვილების საშუალო სკოლების ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლები თ. ჩხეიძე, ქ. საფარიძე, გ. არძენაძე, განათლების განყოფილების სასკოლო ინსპექტორი ვ. გულავაძე და სხვები.

ქედის საშუალო სკოლის მოსწავლე-

ებმა წაიკითხეს ლექსები პოეტური კრებულიდან.

დასასრულ ნ. ღუმბაძემ მაღლობა გადაიხადა გულთბილი შესვენებისათვის, უპასუხა შეკითხვებზე და ისაუბრა შემოქმედებით გეგმებზე.

შესვენარა პოეტთან

ბათუმის პედაგოგიურ სასწავლებელში მოეწყო შესვენარა რუსთაველის პრემიის ლაურეატთან პოეტ ფრიდონ ხალვაშთან.

სასწავლებლის გოგონათა გუნდმა (ხელმძღვანელი რ. გვაზავა) სტუმარი მიიპატიჟა ღარბაუში.

პოეტის შემოქმედება მიმოიხილა დოცენტმა ი. ბიბილევშიშვილმა.

მომავალმა პედაგოგებმა ი. გვინიშვილმა, ე. მურვანიძემ, დ. თედორაძემ, ნ. ბეჟანიძემ, ნ. აბრამიძემ, მ. ღუმბაძემ, ლ. თავაძემ, ლ. გულორდავამ, ლ. დარჩიამ, თ. ვარშანიძემ, ლ. კახიძემ, ნ. გოგუაძემ, ნ. ცენტერაძემ, № 20 საბავშვო ბაღის აღსაზრდელმა თ. ლორთქიფანიძემ წაიკითხეს პოეტის ლექსები, საკუთარი ნაწარმოებები.

ლექსი სიმღერამ შესცვალა. გოგონათა ვოკალურმა ჯგუფმა (ხელმძღვანელები ნ. ფაჩუაშვილი, ზ. ვადაჭკორია) შეასრულა პოეტის ლექსებზე დაწერილი სიმღერები.

დასარულ ფ. ხალვაშმა მაღლობა გადაიხადა გულთბილი შესვენებისათვის და შეკრებილთ გაცნო შემოქმედებითი გეგმები.

მიემღვნა ამავდარ პედაგოგს

ხელვაჩაურის რაიონის მახინჯაურის რაიონის ისრაფილ ჭინჭარაძის სახელობის ქართული საშუალო სკოლის კლუბში გაიმართა სოფელში პირველი სკოლის დამაარსებლის, ამავდარი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ფოკა ცქვიტინიძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საღამო. იგი შესა-

ვალი სიტყვით გახსნა მახინჯაურის კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ თ. ახვლედიანმა.

ფოკა ცქვიტინიძის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე ისაუბრა სკოლის დირექტორმა ს. ჯაყელმა.

მოგონებებით გამოვიდნენ პედაგოგები და ყოფილი მოსწავლეები: მახინჯაურის რუსული საშუალო სკოლის დირექტორი ლ. ქიქავა, აჭარის ასსრ დამსახურებული მასწავლებელი ლ. ქაჭაია, შრომის ვეტერანები ა. კონცელიძე და ნ. ახანიძე, იურისტი რ. ჭინჭარაძე, პედაგოგები ზ. ნოსოვა, ე. კაკალაძე, ო. ახვლედიანი, გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარის“ დირექტორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ა. ახვლედიანი.

პოეტმა ჯემალ ჯაყელმა წაიკითხა ფოკა ცქვიტინიძისადმი მიძღვნილი ლექსი. მოსწავლეებმა ნ. და ლ. ახვლედიანებმა, ც. ბერიძემ, მ. სოფერიაშვილმა და ნ. ქათამაძემ წარმოადგინეს ლიტერატურული მონტაჟი, შეასრულეს სიმღერები.

სიტყვით გამოვიდა ფოკა ცქვიტინიძის უფროსი ვაჟი უჩა ცქვიტინიძე.

„ნარკვევები, გახსენება“

გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“ მკითხველს მიაწოდა ლაღო შარაშიძის წიგნი „ნარკვევები. გახსენება“.

მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ბევრ მოღვაწესთან ახლო ურთიერთობაში, ხანგრძლივმა და საზოგადოებრივმა საქმიანობამ ლაღო შა-

რაშიძეს მდიდარი მასალა დაუგროვდა. ამ წიგნში გადმოცემულია მისი ნაწარმოებები.

ავტორი სიყვარულით გვესაუბრება ბულგარელი ხალხის დიდი შვილის გიორგი დიმიტროვის, აკადემიკოსების ნიკო ბერძენიშვილის, ავლიზ ზურაბაშვილისა და გიორგი ჯიბლაძის, მოსე თოიძის, პეტერ პაულის რუბენსის, პაბლო პიკასოს, ალექსანდრე პლასტოვის, ირაკლი აბაშიძის, პოეტისა და პუბლიცისტის შალვა ჯანბერიძისა და სხვათა შესახებ.

წიგნის რეცენზენტია პროფესორი ი. სიხარულიძე, რედაქტორი — პროფესორი ი. ურუშაძე.

სახალხო თეატრის სცენაზე

ხელვაჩაურის რაიონის ახალშენის კულტურის სახლის სახალხო თეატრმა მაცურებელს მორიგ პრემიერად უჩვენა ს. ყაღვიშაძის კომედია „ხარისხის ნიშანით“, რომელიც გადმოაქართულა და დადგა რეჟისორმა ოთარ წურჭავაძემ, მუსიკა ეკუთვნის იური თავბერიძეს, მხატვრულად გააფორმა ბათუმის სამხატვრო სასწავლებლის დიპლომანტმა ჯონი ჭინკაძემ.

სპექტაკლში როლებს ასრულებენ ლაღი ქათამაძე, ეთერ გოგიბერიძე, ლელა გუჭაბიძე, ზურაბ ზოიძე და გოგი კუბლაშვილი.

პრემიერა რომელიც სკკპ XXVII ყრილობას მიეძღვნა, მაცურებელმა კულთბილაძე მიიღო.

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — პირველი აჭარელი მფრინავი ქალის ფაბიკო გოგიტიძის ძეგლი ბათუმის პიონერთა პარკში.

გარეკანის მე-2 და მე-3 გვერდებზე — სკკპ XXVII ყრილობის დელეგატები: ქობულეთის რაიონის ხუცუბნის კოლმეურნეობის მეჩაიე გულნარა გოგიტიძე და ბათუმის ტრანსფორმატორების ქარხნის მუშა ლეილა ღიასამიძე.

ნომერი გააფორმა ა. ლომაძემ.

ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. დარჩია.

6⁷/45

ფან 40 333.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118